

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ДМИТРИШИН ОЛЕНА ОЛЕГІВНА

УДК: 342.9:343.62-053.2

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ
ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА**

081 – Право

08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **О. О. Дмитришин**

Науковий керівник: **Чорномаз Оксана Богданівна,**

кандидат юридичних наук, доцент

Львів – 2026

АНОТАЦІЯ

Дмитришин О. О. Адміністративно-правове забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії (081 Право). – Львівський державний університет внутрішніх справ; Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2026.

Дисертація є однією з небагатьох в українській правовій науці комплексних і системних досліджень адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства.

У результаті дослідження розглянуто та проаналізовано найважливіші аспекти, що стосуються понять: “права дитини”, “правовий захист прав дитини”, “міжнародні стандарти захисту прав дитини”, “захист прав дітей, що постраждали від домашнього насильства”, “суб’єкти адміністративно-правового захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства” і на цій основі подано характеристику адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства.

У першому розділі *“Методологічні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства”* проаналізовано сучасний стан дослідження та проблеми захисту прав дітей в Україні, які постраждали від домашнього насильства, розглянуто міжнародні стандарти захисту прав дитини як основу їх захисту на вітчизняному рівні, проаналізовано нормативно-правове регулювання захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства та з’ясовано проблеми захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства під час воєнних дій в Україні.

Наголошено, що домашнє насильство є порушенням основоположних прав людини, зокрема права на життя, фізичну та моральну недоторканність. У контексті дітей це питання набуває особливої гостроти, адже насильство негативно впливає на їх фізичний, психологічний та соціальний розвиток.

З'ясовано, що за останні роки в законодавстві України відбулися суттєві позитивні зрушення, спрямовані на вдосконалення механізмів підтримки та захисту осіб, які постраждали від домашнього насильства, зокрема дітей. Значно зросла увага суспільства до проблеми домашнього насильства, що стимулювало активізацію наукових досліджень у цій сфері. Підкреслено, що вченими здійснено ґрунтовний аналіз питань запобігання, протидії та викорінення насильницьких дій у сімейному середовищі, що сприяло вдосконаленню нормативно-правових положень чинного законодавства. Особливий акцент зроблено на дослідженні причин і обставин, які провокують вчинення насильства щодо дітей, а також на розробці ефективних правових і соціальних механізмів для боротьби з цим явищем. Такий підхід дозволяє сформулювати більш чітке розуміння шляхів мінімізації випадків домашнього насильства та забезпечення належного правового захисту найбільш вразливих категорій населення. Однак після прийняття та оновлення законодавства у сфері протидії та запобігання домашньому насильству, а також зміни умов розвитку суспільства, тематика захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства потребує подальшого розвитку. Зокрема, відсутність комплексного аналізу адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які зазнали домашнього насильства, нині викликає значну кількість критичних зауважень і дискусій у науковій та практичній площині.

Виокремлено, низку ключових принципів, на яких ґрунтуються міжнародні стандарти захисту прав дитини, а саме: 1) принцип найкращих інтересів дитини – усі рішення, що стосуються дітей, мають прийматися з урахуванням їхніх найкращих інтересів; 2) принцип недискримінації – кожна дитина має право на рівний захист незалежно від її раси, статі, мови, релігії чи соціального походження; 3) принцип участі дітей – діти мають право висловлювати свою думку щодо питань, які впливають на їхнє життя, і ця думка повинна враховуватися відповідно до їхнього віку та зрілості; 4) принцип розвитку – держави зобов'язані створювати умови для фізичного, психічного, морального та соціального розвитку дітей.

Констатовано, що міжнародні стандарти захисту прав дитини є важливим

інструментом для формування ефективної системи охорони дитинства на національному рівні. Україна вже зробила значний прогрес у цій сфері, однак подальші кроки мають бути спрямовані на усунення існуючих прогалин у законодавстві та практиці. Водночас подальше вдосконалення законодавчої бази та інституційного механізму залишається необхідною умовою для забезпечення повноцінного захисту прав дітей і створення безпечного середовища для їхнього розвитку, адже попри розвинене законодавство у сфері протидії домашньому насильству, це явище все ще залишається поширеним на побутовому рівні.

Окреслено, проблеми реалізації захисту дітей від домашнього насильства, а саме: доступ до правової допомоги; недостатня кількість фахівців; складність ідентифікації випадків насильства; недоліки судової системи.

Виокремлено основні фактори уразливості в ситуаціях домашнього насильства в умовах війни, з-поміж яких: складний матеріальний стан сімей, втрата основних джерел доходу; проблеми з пошуком житла, брак житлової площі й незадовільні умови проживання; проживання на тимчасово окупованих територіях і територіях, де тривають активні бойові дії; вимушене переміщення і відповідно втрата сталих соціальних зв'язків, нерозуміння, де отримати допомогу в разі потреби тощо; обмеження в пересуванні (комендантські години, повітряні тривоги тощо); психологічні травми внаслідок війни, ПТСР; використання негативних стратегій виживання членами родини; брак соціальних, медичних, психологічних сервісів для постраждалих від насильства осіб; травмування й каліцтва, що посилюють залежність від інших членів сім'ї; проблеми з електрикою, що може ускладнювати виклик про допомогу тощо.

Наголошено, що воєнний стан створює додаткові виклики для забезпечення належного рівня правового захисту та соціальної підтримки дітей, які постраждали від домашнього насильства. Для вирішення цих проблем необхідно вдосконалювати законодавчу базу, розвивати інфраструктуру кризових центрів і посилювати співпрацю між державними органами та громадськими організаціями.

Окремо акцентовано на необхідності інтеграції до програм реабілітації

військовослужбовців компонентів, спрямованих на запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі, що сприятиме не лише відновленню психологічного стану військових, але й формуванню у них відповідального ставлення до міжособистісних стосунків та попередженню потенційних конфліктних ситуацій у сімейному середовищі.

У другому розділі *“Суб’єкти адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства”* розглянуто поняття та структуру механізму адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні, які постраждали від домашнього насильства через аналіз засобів та гарантій захисту; проаналізовано види суб’єктів адміністративно-правового захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства; розкрито форми та методи діяльності суб’єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства; подано характеристику Національної поліції України як суб’єкта захисту прав дітей в Україні, які постраждали від домашнього насильства.

Вказано, що захист прав дитини є складним механізмом, ефективність якого потребує різноманітних адміністративно-правових засобів. У теорії юридична забезпеченість прав забезпечується матеріально-правовими та процесуально-правовими засобами. До них відносяться правові норми та акти, правоохоронна діяльність, заходи самооборони, що здійснюються різними суб’єктами на міжнародному, національному, регіональному та локальному рівнях.

З’ясовано, що форми та методи адміністративно-правового захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства в Україні, становлять собою комплексний механізм, спрямований на охорону, забезпечення та підтримку вказаної категорії осіб. У цьому контексті ключове значення мають форми адміністративної діяльності публічної адміністрації, які визначають зовнішні прояви реалізації владних повноважень, а також методи як засоби впливу на свідомість, поведінку та стан осіб, до яких спрямована така діяльність, спрямовані на досягнення публічно-правових цілей.

Удосконалено концептуальний підхід до розуміння системи суб’єктів,

відповідальних за запобігання та протидію домашньому насильству щодо дітей. Ця система має розглядатися як нормативно закріплена, інтегрована сукупність уповноважених державних органів, установ, організацій та інших суб'єктів, діяльність яких спрямована на своєчасне виявлення, запобігання, припинення та розслідування випадків домашнього насильства щодо дітей. Крім того, її функціонування передбачає забезпечення комплексного захисту прав, надання необхідної допомоги постраждалим дітям або дітям-свідкам такого насильства, а також реалізацію заходів підтримки в межах міжвідомчої співпраці.

Умотивовано, що серед центральних органів виконавчої влади, які відіграють ключову роль у запобіганні та протидії домашньому насильству, особливе значення мають підрозділи Національної поліції України. Саме на ці органи покладено основні функції щодо адміністративно-правового реагування на випадки домашнього насильства щодо дитини, оперативного виявлення правопорушень у цій сфері, їх попередження та мінімізації негативних наслідків.

Обґрунтовано доцільність створення спеціально уповноваженого відділу в межах підрозділу превенції, який буде відповідати виключно за запобігання та протидію домашньому насильству, що є логічним і необхідним кроком для: підвищення спеціалізації; оптимізації ресурсів; посилення міжвідомчої координації; забезпечення належного контролю та моніторингу. Такий підхід узгоджується з вимогами Стамбульської конвенції та дозволить посилити захист дітей і дорослих, які зазнають домашнього насильства.

У третьому розділі *“Шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства”* приділена увага питанням вивчення зарубіжного досвіду забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства та удосконалення нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства.

Наголошено, що за вчинення домашнього насильства в більшості країнах передбачається виключно кримінальна відповідальність. Проведений аналіз зарубіжного досвіду запобігання домашньому насильству дозволив виокремити

декілька його напрямків: 1) багато країн приділяють особливу увагу профілактиці домашнього насильства; 2) деякі країни приймають законодавчі акти, які дозволяють швидше та ефективніше реагувати на випадки домашнього насильства; 3) у деяких країнах діє система швидкого реагування на випадки домашнього насильства.

Вказано, що позитивним прикладом може слугувати досвід Польщі (процедура «Блакитні карти»), Франції (ювенальні суди), США (спеціалізовані підрозділи у структурі поліції), Швеції (міжвідомча модель допомоги дітям – Barnahus) та інших держав.

Констатовано, що сучасна міжнародна практика свідчить, що найефективніші результати у боротьбі з домашнім насильством щодо дитини досягаються завдяки застосуванню інтегрованого підходу, який охоплює превентивні, захисні та реабілітаційні заходи. Такий комплексний підхід дозволяє не лише своєчасно реагувати на факти насильства, а й запобігати їх виникненню у майбутньому.

На основі проведеного аналізу сформульовано рекомендації щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства, що включають: *розробку спеціальних процедур для захисту дітей* – доцільно внести зміни до чинного законодавства з метою встановлення окремих процедур для реагування на випадки домашнього насильства щодо дітей, що може включати створення спеціалізованих центрів допомоги дітям, які стали жертвами насильства; *посилення міжвідомчої координації* – необхідно розробити механізми ефективної взаємодії між правоохоронними органами, соціальними службами, освітніми установами та медичними закладами для оперативного реагування на випадки насильства. Також необхідно створити спеціальні судові процедури, адаптовані до потреб дітей; *розширення програм реабілітації* – державна політика має передбачати фінансування програм психологічної та соціальної реабілітації для постраждалих дітей, а також навчання фахівців, які працюють із такими дітьми; *превентивні заходи* – рекомендується впровадження освітніх програм у школах та інших

навчальних закладах з метою підвищення обізнаності про проблему домашнього насильства та формування культури ненасильницької поведінки; *моніторинг та оцінка ефективності* – важливо запровадити систематичний моніторинг виконання законодавства у сфері захисту прав дітей від домашнього насильства та оцінку його ефективності з метою виявлення прогалин і розробки відповідних змін; *підвищення рівня обізнаності населення* – держава має підтримувати інформаційні кампанії, спрямовані на роз'яснення прав дітей і механізмів їхнього захисту у випадках домашнього насильства.

Ключові слова: дитина, права дітей, правовий захист прав дитини, міжнародні стандарти захисту прав дитини, домашнє насильство, суб'єкти захисту прав дітей, координація, адміністративно-правове забезпечення, адміністративно-правовий механізм, адміністративно-правове регулювання.

SUMMARY

Dmytryshyn O. O. The Administrative and Legal Support for the Protection of the Rights of Children who have Suffered from Domestic Violence. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in Law (081 Law). – Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2026.

The dissertation is one of the few comprehensive and systematic studies in Ukrainian legal science devoted to the administrative and legal framework for the protection of the rights of children affected by domestic violence.

As a result of the research, the most significant aspects related to the following concepts are examined and analyzed: “children’s rights,” “legal protection of children’s rights,” “international standards for the protection of children’s rights,” “protection of the rights of children affected by domestic violence,” and “subjects of administrative and legal protection of the rights of children affected by domestic violence.” On this basis, the administrative and legal framework for the protection of the rights of children affected by domestic violence is characterized.

Chapter One, entitled “*Methodological Foundations of the Administrative and Legal Framework for the Protection of the Rights of Children Affected by Domestic Violence*,” analyzes the current state of research and existing problems related to the protection of the rights of children affected by domestic violence in Ukraine. It examines international standards for the protection of children’s rights as the basis for their protection at the national level, analyzes the regulatory and legal framework governing the protection of the rights of children affected by domestic violence, and identifies the specific challenges of protecting the rights of children affected by domestic violence during wartime conditions in Ukraine.

It is emphasized that domestic violence constitutes a violation of fundamental human rights, including the right to life and the right to physical and moral integrity. In relation to children, this issue becomes particularly acute, as violence has a detrimental impact on their physical, psychological, and social development.

The study finds that in recent years, Ukrainian legislation has undergone significant positive changes aimed at improving mechanisms for support and protection of persons affected by domestic violence, including children. Public attention to the issue of domestic violence has increased substantially, which has stimulated the intensification of scholarly research in this field. It is emphasized that researchers have carried out an in-depth analysis of issues related to the prevention, counteraction, and eradication of violent behavior within the family environment, contributing to the improvement of regulatory provisions of current legislation. Particular emphasis is placed on the study of the causes and circumstances that provoke violence against children, as well as on the development of effective legal and social mechanisms to combat this phenomenon. Such an approach enables a clearer understanding of ways to minimize instances of domestic violence and to ensure adequate legal protection for the most vulnerable segments of the population. However, despite the adoption and updating of legislation in the field of prevention and counteraction to domestic violence, as well as changes in the conditions of social development, the issue of protecting the rights of children affected by domestic violence requires further scholarly development. In particular, the lack of a comprehensive analysis of the administrative and legal framework for the protection of the rights of children affected by domestic violence currently gives rise to a significant number of critical remarks and discussions in both academic and practical discourse.

A number of key principles underlying international standards for the protection of children's rights are identified, namely: 1) the best interests of the child principle – all decisions concerning children must be taken with primary consideration of their best interests; 2) the principle of non-discrimination – every child has the right to equal protection regardless of race, gender, language, religion, or social origin; 3) the principle of children's participation – children have the right to express their views on matters affecting their lives, and these views must be given due weight in accordance with their age and maturity; 4) the principle of development – states are obliged to create conditions that ensure the physical, mental, moral, and social development of children.

The research demonstrates that international standards for the protection of children's rights constitute an essential instrument for the development of an effective child protection system at the national level. Ukraine has already made significant progress in this area; however, further efforts should focus on addressing existing gaps in legislation and law enforcement practice. At the same time, continued improvement of the legislative framework and institutional mechanisms remains a necessary condition for ensuring comprehensive protection of children's rights and creating a safe environment for their development. This is particularly important given that, despite a relatively developed legal framework for preventing and combating domestic violence, this phenomenon remains widespread at the household level.

The study identifies key problems in the implementation of child protection from domestic violence, including limited access to legal aid; an insufficient number of qualified specialists; difficulties in identifying cases of violence; shortcomings within the judicial system.

The main vulnerability factors in situations of domestic violence under wartime conditions are outlined, including: severe financial hardship of families and loss of primary sources of income; housing-related problems, lack of adequate living space, and poor living conditions; residence in temporarily occupied territories or areas experiencing active hostilities; forced displacement and the resulting loss of stable social ties, as well as a lack of information on where to seek assistance; restrictions on movement (such as curfews and air raid alerts); psychological trauma caused by war, including post-traumatic stress disorder (PTSD); the use of negative coping and survival strategies by family members; insufficient availability of social, medical, and psychological services for victims of violence; injuries and disabilities that increase dependence on other family members; and disruptions in electricity supply, which may hinder access to emergency assistance.

The research emphasizes that martial law creates additional challenges for ensuring an adequate level of legal protection and social support for children affected by domestic violence. Addressing these challenges requires further improvement of the legislative framework, development of crisis response infrastructure, and strengthening

cooperation between state authorities and civil society organizations.

Particular emphasis is placed on the need to integrate components aimed at preventing domestic violence and gender-based violence into rehabilitation programmes for military personnel. Such integration would contribute not only to the restoration of the psychological well-being of servicemembers, but also to the development of a responsible attitude towards interpersonal relationships and the prevention of potential conflict situations within the family environment.

Chapter Two, “*Subjects of Administrative and Legal Support for the Protection of the Rights of Children Affected by Domestic Violence,*” examines the concept and structure of the administrative and legal mechanism for protecting the rights of children affected by domestic violence in Ukraine through an analysis of protective measures and guarantees. The chapter analyses the types of subjects involved in the administrative and legal protection of children’s rights, describes the forms and methods of activity of subjects responsible for administrative and legal protection, and provides a detailed characterization of the National Police of Ukraine as a key subject in protecting the rights of children affected by domestic violence.

The study argues that the protection of children’s rights constitutes a complex mechanism whose effectiveness requires the application of diverse administrative and legal instruments. In legal theory, the safeguarding of rights is ensured through substantive and procedural legal means. These include legal norms and acts, law enforcement activities, and self-protection measures implemented by various subjects at the international, national, regional, and local levels.

The research demonstrates that the forms and methods of administrative and legal protection of the rights of children affected by domestic violence in Ukraine represent a comprehensive mechanism aimed at safeguarding, ensuring, and supporting this category of persons. In this context, particular importance is attributed to the forms of administrative activity of public administration bodies, which reflect the external manifestation of the exercise of authoritative powers, as well as to methods understood as means of influencing the awareness, behaviour, and condition of persons targeted by such activities in order to achieve public-law objectives.

The conceptual approach to understanding the system of subjects responsible for preventing and combating domestic violence against children has been improved. This system should be viewed as a legally established, integrated set of authorised state bodies, institutions, organisations, and other actors whose activities are aimed at the timely identification, prevention, cessation, and investigation of cases of domestic violence against children. In addition, its functioning involves ensuring comprehensive protection of rights, providing necessary assistance to affected children or child witnesses of such violence, and implementing support measures within the framework of inter-agency cooperation.

The study demonstrates that among central executive authorities playing a key role in preventing and combating domestic violence, special significance is attributed to the units of the National Police of Ukraine. These bodies are entrusted with the primary functions of administrative and legal response to cases of domestic violence against children, including the prompt detection of offences in this area, their prevention, and the minimisation of negative consequences.

The rationale for establishing a specially authorized unit within the prevention division, which will be exclusively responsible for the prevention of and response to domestic violence, is substantiated. This represents a logical and necessary step aimed at: enhancing specialization; optimizing resources; strengthening inter-agency coordination; and ensuring proper control and monitoring. Such an approach is consistent with the requirements of the Istanbul Convention and will contribute to the enhanced protection of children and adults who are victims of domestic violence.

Chapter Three, *“Ways to Improve the Administrative and Legal Support for the Protection of the Rights of Children Affected by Domestic Violence,”* focuses on the study of foreign experience in protecting the rights of children affected by domestic violence and on improving the legal and regulatory framework for such protection.

It is noted that in most countries, domestic violence is punishable primarily under criminal law. The analysis of international experience in preventing domestic violence has highlighted several key approaches: 1) many countries place particular emphasis on the prevention of domestic violence; 2) some countries adopt legislative acts that enable

faster and more effective responses to cases of domestic violence; 3) certain countries have established rapid-response systems to address incidents of domestic violence.

Positive examples include Poland (the “Blue Card” procedure), France (juvenile courts), the United States (specialised police units), Sweden (an inter-agency child assistance model – Barnahus), and other states.

Findings indicate that contemporary international practice demonstrates that the most effective results in combating domestic violence against children are achieved through an integrated approach, which combines preventive, protective, and rehabilitative measures. Such a comprehensive approach not only allows for timely response to incidents of violence, but also contributes to the prevention of future cases.

Based on the conducted analysis, recommendations have been formulated for improving the legal and regulatory framework for the protection of children affected by domestic violence. These include: *development of special child protection procedures* – amendments to current legislation should establish distinct procedures for responding to cases of domestic violence against children, which may include the creation of specialised child assistance centres; *strengthening inter-agency coordination* – mechanisms should be developed to ensure effective collaboration among law enforcement agencies, social services, educational institutions, and healthcare facilities for prompt response to cases of violence. Special judicial procedures adapted to the needs of children should also be established; *expansion of rehabilitation programs* – state policy should provide funding for psychological and social rehabilitation programs for affected children, as well as training for professionals working with them; *preventive measures* – it is recommended to implement educational programs in schools and other institutions to raise awareness of domestic violence and promote a culture of non-violent behaviour; *monitoring and evaluation of effectiveness* – systematic monitoring of the implementation of legislation on child protection from domestic violence and evaluation of its effectiveness are essential to identify gaps and develop appropriate amendments; *raising public awareness* – the state should support information campaigns aimed at informing the public about children’s rights and the mechanisms for their protection in cases of domestic violence.

Keywords: child, children's rights, legal protection of children's rights, international standards for the protection of children's rights, domestic violence, subjects of child rights protection, coordination, administrative and legal support, administrative and legal mechanism, administrative and legal regulation.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування

до переліку наукових фахових видань України

1. Дмитришин О. О. (2023). Взаємодія між підрозділами поліції при реагуванні на факти домашнього насильства щодо дитини або у присутності дитини. *Журнал східноєвропейського права*. (116). 83–93. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10206397>
2. Дмитришин О. О. (2024). Особливості запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей в умовах воєнного стану. *Журнал східноєвропейського права*. (121). 92–100. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11062187>
3. Дмитришин О. О. (2024). Захист прав та домашнє насильство щодо дітей в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. (84). Vol. 3. 89–95. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.14>
4. Дмитришин О. О. (2025). Нормативно-правове регулювання захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. (87) Vol. 2. 353–360. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.2.53>
5. Дмитришин О.О. (2025). Національна поліція України як суб'єкт захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства. *Актуальні проблеми політики*. 2025. (76). 5-16. DOI <https://doi.org/10.32782/app.v76.2025.1>

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Дмитришин О. О. (2023а). Захист дітей, які постраждали від домашнього насильства. *Інформаційне право: сучасні виклики і напрями розвитку* : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 10 листопада 2023 року); відпов. за вип. проф. М. М. Бліхар, доцент Н. І. Дідик. Київ : Комп'ютерний дизайн, 97–100.
2. Дмитришин О. О. (2023b). Взаємодія між підрозділами поліції при

реагуванні на факти домашнього насильства щодо дитини або у присутності дитини. *Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах світових тенденцій та національної практики* : зб. наук. праць і матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Крипівницький, 21 листопада 2023 року) / гол. ред. Р. М. Колісніченко. Крипівницький : Центрально-Українське видавництво, 95–102.

3. Дмитришин О. О. (2024а). Правове регулювання захисту прав дитини під час збройних конфліктів... *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22–23 лютого 2024 року) / упор. У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 281–288.

4. Дмитришин О. О. (2024б). Нормативно-правове регулювання протидії домашньому насильству стосовно дитини. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 року) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. Держ. ун-т внутр. справ, Ч. I. 463–466. DOI: 10.31733/15-03-2024/1.

5. Дмитришин О. О. (2024с). Правове регулювання протидії та запобіганню домашнього насильства щодо дитини. *Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень* : збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред. П. В. Горінова ; Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 року). Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 247–251.

6. Дмитришин О. О. (2024d). Проблеми захисту прав дітей, що постраждали від домашнього насильства під час воєнних дій в Україні. *Правовий дискурс*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти. (м. Черкаси, 10 жовтня 2024 року). К. : 7БЦ, 13–16.

7. Дмитришин О. О. (2024е). Домашнє насильство щодо дитини під час війни – виклик сьогодення. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 8 листопада 2024 року) / упор. Р. М. Андрусин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 65–70.

8. Дмитришин О. О. (2025a). Нормативно-правове регулювання захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21 лютого 2025 року) / упоряд. У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 172–175.

9. Дмитришин О. О. (2025b). Міжнародні стандарти захисту прав дитини як основа їх захисту на вітчизняному рівні. *Правові засоби захисту прав і свобод дитини в Україні*: матеріали круглого столу (м. Львів, 30 травня 2025 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 29–35.

10. Дмитришин О. О. (2025c). Національна поліція України як суб'єкт захисту прав дитини, які постраждали від домашнього насильства. *Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ)*: Матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф., (31 жовтня 2025 року. м. Черкаси). К : 7БЦ, 113-116.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	21
ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	33
1.1. Сучасний стан дослідження та проблеми захисту прав дітей в Україні, які постраждали від домашнього насильства	33
1.2. Міжнародні стандарти захисту прав дітей як основа їх захисту на вітчизняному рівні	52
1.3. Нормативно-правове регулювання захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства	63
1.4. Проблеми захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства під час воєнних дій в Україні	79
Висновки до першого розділу	95
РОЗДІЛ 2. СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	98
2.1. Поняття та структура механізму адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей в Україні, які постраждали від домашнього насильства (засоби, гарантії захисту)	98
2.2. Види суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства	109
2.3. Форми та методи діяльності суб'єктів адміністративно- правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства	132

2.4. Національна поліція України як суб'єкт захисту прав дітей в Україні, які постраждали від домашнього насильства	150
Висновки до другого розділу	174
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	176
3.1. Зарубіжний досвід забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства	176
3.2. Удосконалення нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства	191
Висновки до третього розділу	207
ВИСНОВКИ	210
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	217
ДОДАТКИ	242

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ООН	Організація Об'єднаних Націй
ЄС	Європейський Союз
КМУ	Кабінет Міністрів України
РЄ	Рада Європи
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
МОН України	Міністерство освіти і науки України
МВС України	Міністерство внутрішніх справ України
МОЗ України	Міністерство охорони здоров'я України
КМДА	Київська міська державна адміністрація
ПТСР	Посттравматичний стресовий розлад
ВПО	Внутрішньо переміщені особи

ВСТУП

Актуальність теми. Домашнє насильство є одним із найгостріших соціальних і правових викликів сучасного суспільства. Особливо вразливою категорією осіб, які страждають від цього явища, є діти. Вони часто опиняються в ситуації, коли їхні базові права на безпеку, гідність та розвиток порушуються через фізичне, психологічне чи економічне насильство з боку близьких осіб. Наслідки такого насильства можуть бути руйнівними для психічного здоров'я, емоційного стану та соціальної адаптації дитини, що вимагає ефективного реагування з боку держави.

Згідно з положеннями Конвенції ООН про права дитини, кожна дитина наділена невід'ємним правом на захист від будь-яких проявів жорстокого поводження, зловживань, недбалого ставлення та експлуатації. Шляхом ратифікації цього міжнародного акта, Україна прийняла на себе зобов'язання забезпечити належний рівень охорони неповнолітніх, що включає створення спеціалізованих механізмів для ефективної протидії домашньому насильству.

У контексті вищевикладеного, адміністративно-правове забезпечення протекції прав дітей, які зазнали домашнього насильства, набуває пріоритетного значення. Воно передбачає комплекс заходів, спрямованих на превенцію насильницьких діянь, оперативне реагування на випадки порушення дитячих прав, а також формування умов для їх всебічної реабілітації. Ця сфера охоплює діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних структур, а також спеціалізованих служб та установ, що функціонують у галузі забезпечення прав дитини.

Варто зазначити, що законодавство України передбачає низку механізмів для боротьби з домашнім насильством, включаючи правові акти, що регулюють питання захисту прав дітей. Зокрема, Закони України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” та “Про охорону дитинства” визначають основні принципи і порядок взаємодії державних органів у цій сфері. Проте практика застосування цих норм виявляє низку проблем, таких як недостатність

ресурсів для реалізації передбачених заходів, низька ефективність координації між органами влади та обмежений доступ дітей до спеціалізованих послуг.

Враховуючи вказане вище, адміністративно-правове забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства є надзвичайно актуальною проблемою сьогодення, а реалізація цього захисту є важливим завданням і обов'язком держави. Водночас, дослідження цієї теми є актуальним не лише з точки зору юридичної науки, але й з огляду на необхідність забезпечення реального захисту дітей від домашнього насильства. Ефективна реалізація адміністративно-правового механізму у цій сфері є важливим інструментом для створення безпечного середовища, у якому кожна дитина може реалізувати свої права та потенціал.

Дослідження проблематики адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства ґрунтується на наукових розробках відомих вітчизняних дослідників, з-поміж яких: О. Ф. Андрійко, М. В. Бакаїм, І. О. Бандурка, Д. О. Беззубов, А. І. Берлач, В. Т. Білоус, Н. П. Бортник, Н. І. Дідик, Н. В. Добрянська, О. Ю. Дрозд, І. М. Жаровська, В. О. Заросило, Є. С. Зеленський, І. А. Кирильчук, Н. В. Коломоєць, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, М. М. Легенька, Н. В. Лесько, А. О. Нестеренко, Н. М. Опольська, Н. В. Ортинська, О. І. Остапенко, С. В. Петков, Л. М. Сукмановська, О. В. Тильчик, Ю. А. Хатнюк, Н. П. Христинченко, О. Б. Черномаз, І. М. Шопіна та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає вимогам чинного законодавства України, зокрема Закону України “Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 року № 2402-III, Закону України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII, а також положенням Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до норм законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. Вона узгоджується зі Стратегією національної безпеки України, схваленою Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, і враховує положення Постанов Кабінету

Міністрів України, зокрема: “Питання діяльності органів опіки та піклування, пов’язаної із захистом прав дитини” від 24 вересня 2008 року № 866; “Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів” від 5 квітня 2017 року № 268; “Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року” від 24 лютого 2021 року № 145; “Про затвердження Типової програми унеможливлення насильства та жорстокого поводження з дітьми” від 4 червня 2025 року № 658.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до пп. 3, 8 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 11 червня 2020 року № 454, та відповідно до пп. 11, 12 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 21 травня 2024 року № 326 і Напрямів наукових досліджень ЛьвДУВС на 2022–2027 роки, (номер державної реєстрації 0122U200304).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи – аналіз механізму адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства, шляхом визначення його сильних і слабких сторін, з’ясування питання взаємодії різних суб’єктів у процесі захисту прав дітей, ролі профілактичних заходів у запобіганні домашньому насильству, а також вироблення на цій основі рекомендацій щодо вдосконалення вказаного механізму.

Для досягнення зазначеної мети у роботі визначено такі *завдання*:

- окреслити актуальний стан наукового вивчення та проблематику забезпечення прав дітей, які постраждали від домашнього насильства в Україні;
- проаналізувати міжнародні стандарти забезпечення прав дитини як основоположні засади їх імплементації на національному рівні;
- здійснити аналіз нормативно-правового регулювання забезпечення прав дітей, які постраждали від домашнього насильства;

- виявити проблематику забезпечення прав дітей, які постраждали від домашнього насильства, в умовах збройного конфлікту на території України;
- сформулювати понятійний апарат та структурні елементи механізму адміністративно-правового забезпечення прав дітей в Україні, які постраждали від домашнього насильства (враховуючи засоби та гарантії захисту);
- проаналізувати суб'єктний склад адміністративно-правового забезпечення прав дітей, які постраждали від домашнього насильства;
- охарактеризувати форми і методи діяльності суб'єктів адміністративно-правового забезпечення прав дітей, які постраждали від домашнього насильства;
- сформулювати та розкрити зміст основних завдань Національної поліції України як суб'єкта забезпечення прав дітей, які постраждали від домашнього насильства;
- проаналізувати зарубіжний досвід забезпечення прав дітей, які постраждали від домашнього насильства;
- розробити узагальнення та рекомендації, спрямовані на оптимізацію нормативно-правового забезпечення прав дітей, які постраждали від домашнього насильства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що формуються у ході адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства.

Предметом дослідження виступає адміністративно-правове забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства.

Методи дослідження. Дисертаційна робота базується на усталених теоретичних та визнаних методологічних засадах наукової розвідки, що охоплюють філософські, загальнонаукові та спеціальні підходи. Зокрема, застосовано індуктивний та дедуктивний методи, аналіз і синтез, а також діалектичний підхід, які уможливили перехід від загального до часткового, сприяли окресленню вектору наукового пізнання та розгляду досліджуваної проблеми в органічній єдності її соціального наповнення та правової форми. Це забезпечило проведення всебічного та системного аналізу адміністративно-

правових аспектів забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від насильства в сім'ї (*усі розділи дослідження*).

Логіко-семантичний та історичний методи сприяли уточненню понятійного апарату, аналізу стану наукових розробок та формуванню методологічної основи дослідження адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства (*підрозділ 1.1*). Системно-структурний і порівняльно-правовий методи було застосовано з метою аналізу правової регламентації захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства, міжнародних стандартів захисту прав дитини як базису їхнього захисту на національному рівні, а також для визначення суб'єктного складу адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей (*підрозділи 1.2, 1.3, Розділ 2*).

Соціологічний і статистичний методи уможливили узагальнення правозастосовної практики та аналіз емпіричних даних, релевантних тематиці дисертації (*Розділи 2, 3*). Формально-юридичний метод використовувався для дослідження змісту правових норм, що регламентують діяльність органів, уповноважених на захист прав дітей, які зазнали домашнього насильства (*підрозділ 2.4*), а також для узагальнення зарубіжного досвіду у даній сфері (*підрозділ 3.1*).

Системно-функціональний метод застосовувався для аналізу структури механізму адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні, які постраждали від домашнього насильства, а також форм і методів діяльності суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей (*підрозділи 2.1, 2.3*). Окрім цього, догматичний метод було застосовано для формування пропозицій стосовно оптимізації законодавчої бази України, яка регламентує засади гарантування захисту прав неповнолітніх осіб, що зазнали домашнього насильства (*підрозділ 3.3*).

Нормативною основою даного дослідження виступають Конституція України, акти законодавства, міжнародно-правові договори, що регламентують сферу захисту прав неповнолітніх, які зазнали домашнього насильства, а також нормативно-правові акти підзаконного характеру, ухвалені Кабінетом Міністрів

України та іншими компетентними органами державної влади, включно з роз'ясненнями стосовно функціонування суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства.

Інформаційна та емпірична база дисертаційного дослідження складається з нормативно-правових документів, статистичних даних правоохоронних органів і спеціалізованих установ, судової практики, а також матеріалів, опублікованих в періодичних виданнях і на Інтернет-ресурсах.

Наукова новизна одержаних результатів характеризується тим, що дана дисертація становить одну з небагатьох ґрунтовних наукових розвідок, присвячених комплексному вивченню адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, котрі зазнали домашнього насильства, що здійснено крізь призму сучасних реалій та актуальних викликів. За підсумками здійсненого аналізу було сформульовано комплекс пропозицій, висновків та положень, ключові аспекти яких знайшли своє відображення у сукупності елементів наукової новизни, а саме:

уперше:

– здійснено ґрунтовний аналіз адміністративно-правового регулювання механізмів захисту прав дітей, які стали жертвами домашнього насильства, з урахуванням сучасних соціальних реалій та актуальних викликів, що постали перед суспільством. Встановлено, що ефективне адміністративно-правове забезпечення у цій сфері має базуватися на створенні комплексної системи правових норм, інституцій та процедур, які спрямовані на оперативне реагування на випадки насильства, їх попередження та забезпечення належної реабілітації постраждалих дітей. Вказано на доцільність приділення особливої уваги при розробці дієвих механізмів моніторингу та контролю за дотриманням прав дітей, а також формуванню спеціалізованих органів, які будуть уповноважені здійснювати превентивні заходи, надавати допомогу постраждалим та координувати дії між різними суб'єктами, залученими до захисту дітей. Доведено, що адміністративно-правовий підхід у боротьбі з домашнім насильством має бути інтегрованим із соціально-психологічною підтримкою, що дозволить забезпечити комплексний

підхід до реабілітації постраждалих осіб та відновлення їхніх прав;

– умотивовано необхідність розробки та впровадження окремого законопроекту, спрямованого на запобігання та протидію домашньому насильству щодо дітей. Визнано доцільним виділення в цьому нормативно-правовому акті спеціального розділу, присвяченого питанням відповідальності військовослужбовців, які вчиняють насильницькі дії. Окремо акцентовано на необхідності інтеграції до програм реабілітації військовослужбовців компонентів, спрямованих на запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі, що сприятиме не лише відновленню психологічного стану військових, але й формуванню у них відповідального ставлення до міжособистісних стосунків та попередженню потенційних конфліктних ситуацій у сімейному середовищі;

– доведено обґрунтовану необхідність створення спеціалізованого підрозділу в структурі превентивних органів, який буде покликаний здійснювати виключно функції запобігання та протидії домашньому насильству. Такий крок є раціональним і виправданим з огляду на потребу підвищення рівня спеціалізації в цій сфері, ефективного використання ресурсів, зміцнення міжвідомчої координації, а також забезпечення належного контролю і систематичного моніторингу реалізації заходів у боротьбі з цим явищем;

удосконалено:

– питання щодо необхідності впровадження дієвих механізмів, спрямованих на забезпечення ефективного адміністративно-правового захисту прав дітей від домашнього насильства. До ключових складових таких механізмів віднесено: 1) створення та функціонування системи раннього виявлення випадків насильства, яка передбачає оперативне реагування на сигнали про можливі порушення прав дітей через міжвідомчу взаємодію органів влади, освітніх та медичних установ, а також громадських організацій; 2) забезпечення тимчасового захисту постраждалої дитини шляхом надання їй безпечного середовища, включаючи спеціалізовані притулки чи тимчасові центри перебування; 3) розробку та реалізацію реабілітаційних заходів для дітей, які зазнали насильства, з метою відновлення їх психологічного та фізичного стану, а також

соціальної адаптації; 4) притягнення кривдників до юридичної відповідальності через удосконалення механізмів розслідування таких випадків та забезпечення невідворотності покарання; 5) активну просвітницьку діяльність, спрямовану на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо проблеми домашнього насильства над дітьми, формування нетерпимого ставлення до кривдників та популяризацію культури ненасильницької взаємодії в сім'ї;

– позицію щодо визначення поняття «дитина-свідок (очевидець) домашнього насильства». З огляду на положення Стамбульської конвенції, пропонується закріпити в нормативно-правовому акті розширене визначення цього терміна, яке враховує багатогранність ситуацій, у яких дитина може стати свідком або очевидцем домашнього насильства;

– концептуальний підхід до розуміння системи суб'єктів, відповідальних за запобігання та протидію домашньому насильству щодо дітей. Ця система має розглядатися як нормативно закріплена, інтегрована сукупність уповноважених державних органів, установ, організацій та інших суб'єктів, діяльність яких спрямована на своєчасне виявлення, запобігання, припинення та розслідування випадків домашнього насильства щодо дітей. Крім того, її функціонування передбачає забезпечення комплексного захисту прав, надання необхідної допомоги постраждалим дітям або дітям-свідкам такого насильства, а також реалізацію заходів підтримки в межах міжвідомчої співпраці;

набули подальшого розвитку:

– проблематика ролі координації та взаємодії між спеціалізованими органами та службами, що займаються питаннями роботи з дітьми, які зазнали насильства. До таких органів належать соціальні служби, правоохоронні органи, освітні установи та медичні заклади, які спільно забезпечують комплексний підхід до виявлення, захисту та реабілітації постраждалих дітей. Вказано, що інтеграція зусиль усіх залучених сторін має включати обмін інформацією, проведення спільних заходів, розробку індивідуальних планів допомоги та надання необхідних послуг у найкоротші строки;

– поглиблення аналізу та виокремлення ключових проблем, які потребують

першочергового вирішення у сфері протидії насильству, зокрема щодо захисту дітей;

– дослідження форм і методів адміністративно-правового захисту прав дітей, які зазнали домашнього насильства в Україні. Ці заходи утворюють комплексний механізм, спрямований на охорону, забезпечення та підтримку прав та інтересів зазначеної категорії осіб;

– вивчення міжнародних стандартів у сфері захисту прав дитини, які виступають важливим механізмом для створення дієвої системи забезпечення охорони дитинства на державному рівні;

– пропозиції комплексу рекомендацій, спрямованих на удосконалення адміністративно-правового механізму захисту прав дітей, які стали жертвами домашнього насильства.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені в межах даного дослідження концептуальні засади, рекомендації та підсумкові положення можуть бути імплементовані та слугувати підґрунтям у наступних сферах діяльності:

– у науково-дослідній сфері – як методологічна основа для подальшого поглибленого аналізу проблематики, пов’язаної з адміністративно-правовим регулюванням захисту прав неповнолітніх осіб, що постраждали від домашнього насильства;

– у правотворчому процесі – з метою оптимізації та вдосконалення окремих положень чинних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на гарантування ефективної системи захисту прав дітей, які зазнали домашнього насильства;

– у правозастосовній практиці – у контексті діяльності уповноважених суб’єктів з метою забезпечення належного захисту прав неповнолітніх, які є жертвами домашнього насильства;

– освітньому процесі – як навчально-методичний ресурс для дисциплін “Поліцейська діяльність”, “Запобігання та протидія домашньому насильству” для здобувачів вищої освіти спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність», а також для розробки навчальних і робочих програм, підготовки планів семінарських

занять, практичних завдань та питань для контролю академічної успішності ЗВО зазначеної спеціальності (*акт впровадження в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 13 жовтня 2025 р. № 65 (додаток Б)*).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є індивідуальною, самостійною науковою роботою. Основні теоретичні положення, що відображають наукову новизну дослідження, а також практичну і теоретичну значущість його результатів, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Підсумки роботи загалом, узагальнення та висновки були оприлюднені на: III Міжнародній науково-практичній конференції *“Інформаційне право: сучасні виклики і напрями розвитку”* (м. Львів, 10 листопада 2023 року); III Міжнародній науково-практичній конференції *“Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах світових тенденцій та національної практики”* (м. Кропивницький, 21 листопада 2023 року); Міжнародній науково-практичній конференції *“Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки”* (м. Львів, 22–23 лютого 2024 року); VIII Міжнародній науково-практичній конференції *“Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти”* (м. Дніпро, 15 березня 2024 року); Міжнародній науковій конференції *“Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень”* (м. Київ, 23 квітня 2024 року); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти *“Правовий дискурс”* (м. Черкаси, 10 жовтня 2024 року); Міжнародній науково-практичній конференції *“Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану”* (м. Львів, 8 листопада 2024 року); Міжнародній науково-практичній конференції *“Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки”* (м. Львів, 21 лютого 2025 року); засіданні круглого столу *“Правові засоби захисту прав і свобод дитини в Україні”* (м. Львів, 30 травня 2025 року); X Всеукраїнській науково-практичній конференції (м. Черкаси, 31 жовтня 2025 року).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у 13 наукових працях, зокрема в 5 одноосібних статтях, що опубліковані у фахових

виданнях України, а також у 10 тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дисертаційної роботи і складається з анотації, переліку умовних позначень, трьох розділів, що містять десять підрозділів, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 246 сторінок, з яких основного тексту – 195 сторінок. Список використаних джерел налічує 218 найменувань і розміщений на 25 сторінках, додатки – 5 сторінок.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1.1. Сучасний стан дослідження та проблеми захисту прав дітей в Україні, які постраждали від домашнього насильства

У сучасному суспільстві питання домашнього насильства стає дедалі актуальнішим, особливо коли воно спрямоване проти дітей, які є найбільш вразливою категорією. Забезпечення прав неповнолітніх, постраждалих від домашнього насильства, становить собою багатоаспектну та складну проблему, що вимагає цілісного підходу, ґрунтованого на визначених методологічних засадах адміністративно-правового регулювання.

Домашнє насильство є порушенням основоположних прав людини, зокрема права на життя, фізичну та моральну недоторканність. У контексті дітей це питання набуває особливої гостроти, адже насильство негативно впливає на їх фізичний, психологічний та соціальний розвиток.

Домашнє насильство, як глобальна соціальна проблема, залишається однією з найгостріших загроз для фізичного, психологічного та соціального благополуччя дітей. В Україні ця проблема набуває особливого значення через складні соціально-економічні умови, недостатню правову обізнаність населення та обмеженість ресурсів для ефективного реагування. Діти, які постраждали від домашнього насильства, є однією з найбільш вразливих категорій населення, що потребує комплексного підходу до захисту їхніх прав. На таку ситуацію звертає увагу, О. Асламов, підкреслюючи, що домашнє насильство негативно впливає на фізичне, психологічне та емоційне благополуччя значної кількості людей, особливо дітей. Ця проблема має системний характер, створюючи серйозну загрозу і для окремих осіб, і для суспільства загалом. В Україні питання захисту прав дітей, які стали жертвами домашнього насильства, набуло особливого

значення в умовах зростання суспільної уваги до цієї теми. Незважаючи на існування нормативно-правової бази та механізмів реагування, випадки домашнього насильства часто залишаються прихованими через соціальні упередження, страх потерпілих перед кривдниками та недостатню правову обізнаність громадян. Відсутність ефективного доступу до правової та психологічної допомоги значно ускладнює процес захисту постраждалих дітей, а також підвищує ризик повторного насильства. Для вирішення цієї проблеми необхідно вдосконалювати законодавство, посилювати правозастосовну практику та проводити комплексні заходи з підвищення рівня правової культури населення [1, с. 205-212].

Водночас, науковець схильний вважати, що правова система України потребує подальшого вдосконалення у сфері протидії домашньому насильству. Адже, незважаючи на наявність спеціалізованого законодавства та закріплений обов'язок правоохоронних органів реагувати на відповідні правопорушення, жертви часто стикаються з бюрократичними перешкодами та недостатністю ресурсів для отримання ефективної допомоги. Крім того, механізми захисту нерідко виявляються малоефективними через складнощі у доведенні фактів психологічного або економічного насильства, які не залишають видимих фізичних слідів, але завдають значної шкоди постраждалим [1, с. 205-212].

Ніхто не має права миритися зі знуцанням над собою за будь-яких обставин. Однак, особливу увагу необхідно приділяти дітям, оскільки вони не здатні самостійно захистити себе у випадках домашнього насильства. Відповідальність за їхню безпеку покладається на дорослих, які мають усвідомлювати свою роль у цьому процесі.

Для ефективної протидії домашньому насильству необхідно чітко розуміти його сутність, форми прояву, а також визначати, хто є кривдником, а хто – жертвою. Важливо знати, як діяти в ситуаціях насильства і до яких установ звертатися за допомогою. Варто знати, що домашнє насильство може набувати різних форм: фізичної, сексуальної, психологічної або економічної. Воно може проявлятися й активними діями щодо жертви, і бездіяльністю у випадках, коли

така бездіяльність сприяє порушенню прав постраждалих.

Необхідно зазначити, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства питання захисту прав, свобод і законних інтересів дітей, які зазнали домашнього насильства, залишається надзвичайно актуальним. Ця проблема стосується і державних органів та посадових осіб, і батьків, які несуть відповідальність за благополуччя своїх дітей. Окрім юридичних і наукових досліджень, спрямованих на вивчення проблематики запобігання домашньому насильству, спостерігається зростання кількості соціологічних і статистичних досліджень у цій сфері. Це свідчить про підвищений інтерес до проблеми та необхідність її глибшого аналізу для ефективного запобігання випадкам насильства. Отож, розширення дослідницької бази дозволяє краще усвідомити масштаби проблеми й розробити дієві механізми її вирішення.

На підставі аналізу статистичної інформації, що включає звернення до правоохоронних органів та повідомлення у засобах масової інформації, І. О. Бандурка зазначає, що порушення прав дитини фіксуються практично на повсякденній основі, іноді ці протиправні дії супроводжуються фізичними або/та психологічними формами насильства [2, с. 48-55].

Щодо показників звернень до правоохоронних структур стосовно інцидентів домашнього насильства у 2023 році, було зафіксовано значне зростання у порівнянні з попереднім періодом 2022 року. Згідно з інформацією, наданою Національною поліцією України, протягом 12 місяців 2023 року зареєстровано 291 428 повідомлень про випадки домашнього насильства (що становить приріст на 47 047 одиниць у порівнянні з 2022 роком); складено 163 542 адміністративних протоколів відповідно до статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (що перевищує показники 2022 року на 40 264 одиниці); видано 98 947 термінових обмежувальних приписів відносно осіб, що вчинили насильство (тоді як у 2022 році аналогічних приписів було видано лише 43 341) [3].

Водночас, за 2024 рік на території України було зафіксовано 195 174 заяви та повідомлення, що стосуються кримінальних правопорушень та інших

інцидентів, пов'язаних із домашнім насильством. Крім того, протягом січня 2025 року було зафіксовано надходження 12 300 аналогічних повідомлень. За період січень-лютий 2025 року співробітниками поліції було виявлено 17 756 адміністративних правопорушень за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (вчинення домашнього насильства) [4].

Водночас, за даними вказаного сайту, у першому кварталі 2025 року в Україні майже вдвічі зменшилась кількість звернень до поліції через випадки домашнього насильства [4]. Йдеться про випадки домашнього насильства, насильства за ознакою статі, ігнорування термінових заборонних приписів або відмову повідомляти про тимчасове місце перебування. У поліції також зазначили, що зменшилась і кількість адміністративних порушень, які кваліфікують за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Окрім того зазначається, що за три місяці 2025 року вже зафіксували 26 076 таких випадків, тоді як за той самий період 2024 року – 41 372 [4]. Вочевидь така динаміка може свідчити про різне, – і про реальне зниження кількості випадків домашнього насильства, і про можливі зміни в методології обліку, повідомленнях постраждалих або доступності сервісів допомоги.

Попри те, вважаємо, що у цьому випадку важливо зберігати аналітичну обережність, адже зменшення кількісних показників не завжди означає покращення ситуації. Часто жертви утримуються від звернення до поліції через недовіру до правоохоронної системи, страх перед кривдником або обмежений доступ до підтримки, особливо в умовах воєнного стану. Тому якісна оцінка причин такої динаміки має супроводжуватися аналізом супутніх чинників, зокрема таких як: соціально-економічний тиск, робота соціальних служб, зміна законодавства, інформаційні кампанії тощо.

Слід підтримати твердження І. О. Бандурки, що держава в особі уповноважених органів має більш інтенсивно здійснювати діяльність із захисту жінок та дітей, що зазнали домашнього насильства. Діти становлять особливу категорію населення, яка потребує спеціального правового забезпечення, що має

бути чітко регламентований, з огляду на їхню фізичну та інтелектуальну незрілість. Це зумовлено тим, що діти більшою мірою, ніж дорослі особи, залежать від державної підтримки, соціального середовища та системи суспільних інститутів. Відтак, ця особливість правового статусу дитини слугує суттєвою підставою для їхнього виокремлення в самостійний інститут права [2, с. 48-55].

Як зазначають дослідники Д. А. Зінченко та Д. О. Гопко, питання захисту прав дітей належить до найактуальніших глобальних викликів сучасності, особливо в умовах військової агресії, яка триває на території України. Збройні конфлікти та війни не лише призводять до руйнування фізичної інфраструктури та соціальних систем, але й завдають значної шкоди нормальному розвитку дітей, порушуючи їхнє право на безпечне дитинство та добробут. У таких умовах забезпечення правових механізмів захисту дітей набуває особливого значення, адже саме вони є суттєво вразливішою категорією населення, яка потребує посиленого захисту і на національному, і на міжнародному рівнях [5, с. 102-106]. За таких обставин гарантування правових механізмів протекції дітей набуває особливої актуальності, враховуючи їхню виняткову вразливість як найбільш незахищеної категорії населення, яка потребує посиленої протекції як на загальнодержавному, так і на міжнародному рівнях. У цьому контексті адміністративно-правові аспекти захисту прав дитини набувають пріоритетного значення та зумовлюють необхідність їх комплексного дослідження та опрацювання. Збройна агресія покладає обов'язок ефективної протекції дітей від безпосередніх загроз, що включають загрозу життю, отримання травм, вимушену розлуку з родинним середовищем, дефіцит основних життєвих потреб, а також обмеження доступу до здобуття освіти, кваліфікованої медичної допомоги та життєво важливих сервісів. В екстремальних обставинах подібного роду оперативне вирішення адміністративно-правових викликів стає першочерговим завданням з метою забезпечення захисту та благополуччя дитячого контингенту, що постраждав внаслідок воєнних конфліктів. Про це більш детально йтиметься у підрозділі 1.4. нашого дослідження.

Нині питання дослідження проблеми домашнього насильства щодо дітей

набуває особливої актуальності, оскільки діти є ключовим елементом формування майбутнього нашої держави. Розвиток суспільства, підвищення рівня обізнаності громадськості, зростання уваги до цієї теми у медіа, а також розширення доступу до статистичних даних сприяють поглибленню наукових досліджень у сфері протидії домашньому насильству. Важливим аспектом є удосконалення механізмів виявлення фактів насильства, розробка ефективних методів його попередження та забезпечення належного втручання з боку відповідних органів. Варто зазначити, що проблема домашнього насильства, особливо щодо дітей, тривалий час залишалася поза увагою суспільства. Постраждалі часто уникали розголосу через страх осуду, насмішок та відсутність необхідної підтримки з боку держави та соціальних інституцій. Системний підхід до вирішення цієї проблеми потребує комплексного аналізу правових, соціальних і психологічних аспектів, а також активної співпраці між державними органами, науковими установами та громадськими організаціями.

Важливим аспектом сучасних досліджень є аналіз нормативно-правової бази України у сфері захисту прав дітей. У цьому контексті необхідно підкреслити, що за останні роки в законодавстві України відбулися суттєві позитивні зрушення, спрямовані на вдосконалення механізмів підтримки та захисту осіб, які постраждали від домашнього насильства, зокрема дітей. Значно зросла увага суспільства до проблеми домашнього насильства, що стимулювало активізацію наукових досліджень у цій сфері. Вчені здійснюють ґрунтовний аналіз питань запобігання, протидії та викорінення насильницьких дій у сімейному середовищі, що сприяє вдосконаленню нормативно-правових положень чинного законодавства. Особливий акцент робиться на дослідженні причин і обставин, які провокують вчинення насильства щодо дітей, а також на розробці ефективних правових і соціальних механізмів для боротьби з цим явищем. Такий підхід дозволяє сформувати більш чітке розуміння шляхів мінімізації випадків домашнього насильства та забезпечення належного правового захисту найбільш вразливих категорій населення.

Тематика захисту прав дитини охоплює широкий спектр наукових

досліджень, що відображають різноманітні аспекти цього питання. Враховуючи вищезазначене, обґрунтованим є групування наукових доробок за такими категоріями: науково-теоретичні студії, присвячені проблематиці гарантування прав дитини; аналітичні праці, що висвітлюють питання превенції та боротьби з проявами домашнього насильства щодо неповнолітніх; публікації, які аналізують функціонування інституцій та суб'єктів, відповідальних за впровадження заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Вагомий внесок у теоретико-правове обґрунтування захисту прав дитини зробили такі науковці, як М. М. Легенька [6, с. 111-116], Н. В. Ортинська [7], Н. М. Опольська [8], Н. В. Лесько [9] та інші.

Інша дослідниця, Н. Я. Степаненко, у своїй праці «Захист та забезпечення прав дитини в умовах військових дій на Донбасі: теоретико-правовий аналіз» провела аналіз особливостей реалізації та захисту прав дитини в контексті гібридної війни на сході України [10].

Натомість, О. М. Дручек акцентує увагу на необхідності перегляду концептуальних підходів до розуміння прав дитини та розроблення нових механізмів їх захисту [11].

На важливих методологічних аспектах адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні, розкриваючи ключові проблеми цього напрямку, зосередилася Н. В. Коломоєць [12].

Не менш важливу проблему у своїй роботі «Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів публічної адміністрації щодо попередження насильства у сім'ї відносно дітей» у 2016 році, підняла О. М. Ткаленко, досліджувала питання вдосконалення законодавства у цій сфері, враховуючи його застарілість [13].

Паралельно з цим, Г. О. Горбовою було досліджено адміністративно-правове регулювання протидії домашньому насильству (2016) [14]. Своєю чергою, К. В. Довгунь здійснила розгляд адміністративно-правових засад функціонування суб'єктів, які реалізують заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (2021) [15]. Усі ці дослідження формують комплексне

бачення проблематики захисту прав дитини та сприяють удосконаленню відповідних механізмів на законодавчому і практичному рівнях.

Водночас, доречно акцентувати увагу і на працях вчених, пов'язаних з тематикою дослідження щодо діяльності поліції у сфері захисту прав дітей. Зокрема, Є. С. Зеленський та І. С. Кравченко у своїй монографії, названій «Адміністративна діяльність Національної поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми» [16], висвітлюють проблематику, пов'язану з адміністративною діяльністю Національної поліції в аспекті попередження адміністративних деліктів серед неповнолітніх.

У рамках цього дослідження автори торкаються історичних передумов функціонування поліції України та забезпечення її підрозділами важливого напрямку – охорони прав дитини. Водночас дослідники висловлюють власну позицію стосовно розуміння суті та певних особливостей адміністративної діяльності Національної поліції України, яка лежить у площині запобігання вчиненню адміністративних правопорушень дітьми [16].

Окремої уваги заслуговує дисертаційна робота Н. В. Семикоп, яка присвячена адміністративно-правовому регулюванню функціонування Національної поліції України у сфері захисту неповнолітніх від домашнього насильства [17].

У зазначеній праці авторкою висвітлено проблемні аспекти, що постають під час діяльності Національної поліції як суб'єкта, котрий здійснює заходи з протидії та запобігання домашньому насильству стосовно дітей [17].

Досить слушно автор звертається до викладення власних позицій, які характеризують зміст та сутність повноважень Національної поліції, які покладені на неї державою щодо протидії та запобігання домашньому насильству, що вчиняється проти дитини [17].

Проте, після імплементації та актуалізації нормативно-правової бази щодо протидії та превенції домашнього насильства, проблематика забезпечення прав неповнолітніх, які зазнали домашнього насильства, не дістала подальшого розвитку у наукових доробках згаданих дослідників.

Натомість, відсутність комплексного аналізу адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які зазнали домашнього насильства, нині викликає значну кількість критичних зауважень і дискусій у науковій та практичній площині. У зв'язку з цим актуальним є проведення ґрунтовних досліджень, спрямованих на розробку теоретично обґрунтованих і практично орієнтованих рекомендацій щодо удосконалення нормативно-правової бази у сфері захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства. Особливу увагу варто приділити оптимізації діяльності суб'єктів адміністративно-правового механізму захисту, а також виявленню і вирішенню проблемних питань, які виникають у процесі реалізації відповідних заходів. Наявність прогалин у законодавстві та недостатня ефективність існуючих процедур додатково підкреслюють необхідність системного підходу до вивчення цієї тематики, що обумовлює актуальність проведення нами відповідного дослідження.

З огляду на вказане вище, при розробці адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей необхідно спиратись на такі методологічні принципи:

1. Пріоритетність інтересів дитини. Усі дії державних органів повинні бути спрямовані на забезпечення найкращих інтересів дитини. Варто пам'ятати, що цей принцип закріплений у міжнародних документах, таких як Конвенція ООН про права дитини, а також у національному законодавстві України.

2. Комплексність підходу. Захист прав дітей потребує координації дій між різними державними органами, громадськими організаціями та іншими суб'єктами. Адміністративно-правове регулювання має охоплювати профілактику насильства, оперативне реагування на випадки його проявів і забезпечення реабілітації постраждалих.

3. Превентивність. Одним із ключових завдань адміністративно-правового регулювання є запобігання домашньому насильству через освітні програми, соціальну підтримку та правову просвіту населення.

4. Оперативність і доступність. Державні механізми реагування на випадки домашнього насильства повинні бути максимально оперативними та доступними

для всіх громадян, особливо дітей і їхніх опікунів.

5. **Правова визначеність.** Законодавство має чітко регламентувати процедури виявлення, реагування та розслідування випадків домашнього насильства щодо дітей.

У контексті нашого дослідження також необхідно зосередити свою увагу на з'ясуванні змісту окремих категорій, які становлять понятійно-категоріальний апарат цього дослідження. Такими поняттями, передусім, є терміни: «дитина», «права дитини», «захист прав дитини».

Варто погодитись з думками І. О. Бандурки, яка цілком обґрунтовано стверджує, що жодна країна світу не може бути визнана ідеальною у сфері забезпечення прав дитини. Навіть у найрозвиненіших державах спостерігаються проблеми, пов'язані зі зростанням злочинності серед неповнолітніх, існуванням сімей з низьким рівнем життя, дитячою смертністю через недостатнє медичне забезпечення, збільшенням кількості соціальних сиріт та безпритульних дітей, поширенням булінгу та інших негативних явищ. В Україні, вважає вчена, питання захисту прав дитини залишається однією з найактуальніших соціально-економічних і політичних проблем, що потребує комплексного вирішення. Особливість дитини як суб'єкта правових відносин полягає в її фізіологічній та соціальній незрілості, яка обумовлює необхідність надання їй спеціальних прав і створення додаткових механізмів їхнього захисту [2, с. 48-56].

Аналізуючи чинне законодавство України, вчена підкреслює, що особа, яка не досягла 18-річного віку, визнається дитиною, тобто особою, яка не досягла повноліття. Законодавство розмежовує вікові категорії дітей: малолітньою вважається дитина у віці до 14 років, тоді як неповнолітньою є особа віком від 14 до 18 років. У межах цих вікових груп визначаються права дитини, які охоплюють комплекс правових норм та свобод, гарантованих законодавством для осіб, що не досягли повноліття, з метою забезпечення їхнього належного фізичного, психічного та соціального розвитку [2, с. 48-56].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III [18] та статті 1 Закону України «Про громадянство

України» від 18 січня 2001 року [19], дитина визначається як фізична особа, яка не досягла 18-річного віку, тобто повноліття, якщо інше не передбачено законодавством, що може надавати їй статус повнолітньої раніше. У свою чергу, дитинство охоплює період життя людини до моменту досягнення нею повноліття, включаючи всі етапи її фізичного, психічного та соціального розвитку.

Поділ періоду дитячого розвитку до досягнення повноліття на малолітній та неповнолітній визначається чинними положеннями Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року № 435-IV [20] та Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року № 2947-III [21].

Відповідно до положень Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III, кожна дитина має гарантоване право на захист від будь-яких форм насильства. Більш того, неповнолітня особа наділена правом здійснювати безпосереднє звернення до компетентних державних органів та установ, що забезпечують захист прав дітей, а також до інших уповноважених інституцій з метою гарантування реалізації та відстоювання власних прав, свобод та законних інтересів [18].

Як підкреслює Т. Симоненко, у сучасному суспільстві права дитини, зокрема її право на вільний розвиток без будь-яких форм насильства, набули статусу окремої категорії прав людини, що розглядається як ключовий соціальний та політико-правовий інститут. Ця проблема є предметом вивчення в межах теорії держави і права, однак рівень її наукового опрацювання ще не дозволяє виробити уніфікований підхід до визначення змісту та особливостей права дитини на захист від домашнього насильства в Україні [23].

Водночас, Н. В. Коломєць, цілком обґрунтовано вказує, що захист прав дитини реалізується через комплексне поєднання різноманітних правових інструментів, які охоплюють як нормативні положення, так і інституційні механізми. Це означає, що забезпечення прав дитини ґрунтується на системі правових норм, які встановлюють відповідні стандарти, а також на практичних механізмах їх реалізації, що функціонують у межах цих норм [12, с. 55].

Забезпечення прав і свобод людини становить одну з ключових проблем

юридичної науки та державного управління, особливо у контексті захисту прав дітей. Специфіка цього питання визначається як віковими, фізичними та психічними особливостями дітей, так і діяльністю органів державної влади, спрямованою на охорону, гарантування та захист їхніх прав.

Н. В. Коломоець, серед іншого, підкреслює, що система адміністративно-правового захисту прав дитини являє собою багатоаспектну та комплексну категорію, що обумовлено низкою чинників. По-перше, правовий статус дитини є деривативним від загальноправового статусу індивіда, отже, система її захисту також має вторинний характер щодо загальної системи охорони прав людини. По-друге, спостерігається неоднозначність у дефініціях таких термінів, як «система», «правовий захист» та «адміністративно-правовий захист», що ускладнює формування уніфікованого визначення системи адміністративно-правового захисту прав дитини і водночас зумовлює суб'єктивізм у підходах до її вивчення. По-третє, ця система є динамічною, оскільки її компонентні елементи можуть зазнавати змін відповідно до актуальних суспільних потреб та специфічних життєвих обставин з метою забезпечення правового статусу дитини. Таким чином, для всебічного аналізу природи та змісту системи адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні необхідно детально дослідити кожен її концептуальний складову [12, с. 56].

Отже, у контексті зазначеного вище, доцільно розглянути сутність поняття «правовий захист прав дитини». Це багатогранне правове явище, яке включає:

1. Права неповнолітнього та його юридичне становище;
2. Механізм адміністративно-правової протекції, а саме: детермінація суб'єктного складу та інструментів забезпечення такого захисту;
3. Система адміністративно-правових положень, котрі регламентують як правове становище неповнолітнього, так і повноваження державних органів та недержавних організацій у царині забезпечення правомочностей дитини.

Адміністративно-правова охорона прав дитини становить деривативну категорію від універсального правового захисту прав особи, що зумовлює їх корелятивне дослідження. Проте, у доктринальному дискурсі юриспруденції

непоодинокі випадки передбачають субституцію концепцій, їхнє неправомірне ототожнення, некоректне тлумачення або ж виникнення колізійних ситуацій.

У контексті правового захисту дитини, це формує інтегрований комплекс правового регулювання та діяльності інституційних суб'єктів. Зазначені заходи мають на меті гарантування прав, свобод і законних інтересів дитини, їх відновлення в разі посягання та упередження аналогічних інцидентів у перспективі [24, с. 26]. Аналізуючи наукові праці, зокрема О. Ф. Скакун, можна зазначити, що механізм охорони прав людини включає профілактичні заходи для забезпечення правомірної поведінки, тоді як механізм захисту передбачає відновлення порушених прав через застосування відповідальності до осіб, що вчинили правопорушення [25]. В. С. Венедіктов визначав захист суб'єктивних прав як забезпечення їх недоторканості й непорушності, а у випадку порушення – застосування примусових заходів для їх відновлення [26, с. 9]. Натомість, О. О. Обущак та С. А. Обущак, підкреслювали, що поняття «захист» стосується не нормальної реалізації прав, а ситуацій порушення чи оскарження цих прав. Захист, за їх визначенням, охоплює регламентовану законодавством діяльність правоохоронних та контролюючих інституцій, а також їхніх уповноважених представників, спрямовану на відновлення порушених прав, припинення протиправних діянь та створення передумов для притягнення винних суб'єктів до встановленої законом відповідальності [27, с. 77].

Актуальність дослідження проблематики захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства, а також забезпечення їхнього всебічного захисту від усіх видів насильства на території України, зумовлена наявністю суперечностей між нормативно-правовою оцінкою фактів жорстокого поводження з дітьми та випадків домашнього насильства щодо них, а також рівнем усвідомлення та визнання цієї проблеми як на суспільному, так і на державному рівнях. Основна гіпотеза цього дослідження полягає в припущенні, що сутність та інтерпретація права дитини на захист від будь-яких форм насильства, зокрема того, що відбувається в сімейному середовищі, характеризується неоднозначністю у теоретичному вимірі, що негативно

позначається на розробці ефективних правових інструментів запобігання домашньому насильству стосовно дітей та на практичній імплементації відповідних нормативних положень заінтересованими сторонами [22, с. 189].

Окремої уваги потребує аналіз механізму адміністративно-правового забезпечення прав дитини в Україні. Зазначений механізм становить комплексну універсальну систему, яка інтегрує взаємодію суб'єктів адміністративно-правового захисту дитячих прав, чий зусилля координуються у чітко окресленому векторі, відповідні засоби адміністративно-правового впливу та правові гарантії, що у сукупності забезпечують ефективну реалізацію захисту прав неповнолітніх [28, с. 104].

Невід'ємною складовою механізму адміністративно-правового захисту прав дитини є засоби її адміністративно-правового забезпечення, які сприяють належній реалізації цих прав. У доктрині права під категорією засобів правового захисту, що репрезентують юридичну забезпеченість прав, розуміються інструменти як матеріально-правового, так і процесуально-правового характеру. Згідно з позицією окремих науковців, цей комплекс засобів може охоплювати нормативно-правові приписи, нормативно-правові акти, правовідносини, акти правозастосування, діяльність органів державної влади, громадських об'єднань, юридичних та фізичних осіб у правозахисній площині, а також заходи самозахисту. Даний інструментарій реалізується широким колом суб'єктів, знаходячи своє виявлення у різноманітних формах та на різних рівнях правового захисту: міжнародному, державному, регіональному або локальному [28, с. 105].

Зокрема, І. І. Волкова акцентувала увагу на тому, що правовий механізм захисту прав дітей характеризується структурною побудовою, котра охоплює такі компоненти: 1) нормативно-правові положення, які регламентують умови та порядок застосування публічно-адміністративних інструментів для гарантування прав дітей; 2) інституційну систему захисту прав дітей, що складається з компетентних суб'єктів, наділених відповідними повноваженнями щодо формування належних умов для забезпечення та охорони прав дитини; 3) адміністративні процедури, в межах яких реалізується функція захисту прав

дітей [28, с. 105].

З огляду на вищезазначене, адміністративно-правові засоби захисту прав дитини в Україні можуть бути дефіновані як комплекс правових норм, відповідних явищ та послідовних дій, котрі у системній взаємодії та при ефективному застосуванні сприяють забезпеченню прав, свобод і законних інтересів дитини.

Ці засоби виступають ключовими структурно-інструментальними компонентами, що забезпечують адміністративно-правовий статус дитини та його протекцію у випадку посягань. Їхніми характерними ознаками є імперативний характер, публічність, системність, а також ймовірність настання юридичних наслідків внаслідок їхньої імплементації, що має виняткове значення для належної реалізації адміністративно-правового захисту прав дітей на території України.

Слід погодитись із твердженням Н. В. Коломоєць, відповідно до якого до складових системи адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні належать:

- регулятивні правові акти у сфері державного управління;
- міжнародно-правові норми та угоди;
- засоби адміністративного впливу примусового характеру;
- функціонування уповноважених суб'єктів, що базується на їхньому адміністративно-правовому статусі, який передбачає окреслений обсяг повноважень та зобов'язань у галузі забезпечення прав дітей;
- ініціювання процедур звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів із делегованими повноваженнями, міжнародних структур та їх посадових осіб;
- сприяння та залучення інститутів громадянського суспільства до діяльності із забезпечення прав дитини;
- виявлення активної правової позиції безпосередньо дітьми, їхніми законними представниками (батьками або опікунами/піклувальниками) у процесі взаємодії із суб'єктами публічного адміністрування [12, с. 121].

Юридичні гарантії адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні репрезентують собою сукупність нормативно закріплених організаційно-правових заходів, методів та процедур, які у своєму взаємозв'язку формують інструментарій правового впливу. Зазначений механізм забезпечує державі можливість реалізації та ефективного захисту суб'єктивних прав дитини [12, с. 123].

Природа юридичних гарантій адміністративно-правового захисту визначається механізмами, за допомогою яких держава забезпечує охорону та реалізацію прав особи дитячого віку. Такі механізми відображають зовнішню діяльність держави, її органів та органів місцевого самоврядування у даній сфері. У доктрині адміністративного права форми управлінської діяльності диференціюються на правові, що породжують юридичні наслідки, та опосередковані (неправові), які сприяють втіленню правових форм, проте самі по собі не генерують правових наслідків. Зокрема, промульгація акта публічного адміністрування, що є основною правовою формою імплементації державної влади, виступає правовою запорукою адміністративно-правового захисту прав особи дитячого віку. У таких актах закріплюються конкретні приписи та зобов'язання, які підлягають неухильному виконанню задля гарантування прав дитини [12, с. 131].

Отже, система адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні становить собою комплекс адміністративно-правових норм і механізмів, які функціонують з метою утвердження, забезпечення та гарантування прав, свобод і законних інтересів дитини.

У науковій літературі права дитини подекуди трактуються як тотожні загальнолюдським правам [29]; однак існують доводи на підтримку їхнього відокремлення як самостійної категорії в межах універсальної доктрини прав людини. Прибічники зазначеного підходу інтерпретують права дитини як «конституційно закріплені та державно забезпечені можливості для поведінки і розвитку неповнолітнього, з урахуванням індивідуальних потреб суб'єкта та суспільних інтересів, згідно з чинними нормами національного законодавства та

міжнародного права»; а також як «сукупність прав і свобод, що визначають правовий статус дитини з огляду на особливості її вікового розвитку до моменту набуття повноліття» [30, с. 12].

Правова категорія «права дитини» трактується як сукупність соціальних, економічних, культурних та інших можливостей, детермінованих фізичними, психологічними та інтелектуальними особливостями розвитку особистості в дитячому віці. Ці права ґрунтуються на засадах природного права та універсальних людських цінностях, інкорпорованих у міжнародне та національне законодавство, та гарантуються державою, суспільством, родиною й іншими суб'єктами права [31, с. 707-708]. Альтернативна дефініція акцентує на тому, що права дитини – це передумови для її гармонійного становлення та зростання в соціально-економічному й духовному середовищі, що відповідає часовим та просторовим параметрам [32, с. 91].

Вищезгадані концепції об'єднує прагнення їх авторів визначити права дитини як можливості для її розвитку та самореалізації. Відтак, акт насильства, зокрема домашнього, слід розглядати як одну з найсуттєвіших перепон на шляху до досягнення цієї мети. Цей тезис є визначальним для формулювання дефініції поняття «право дитини на захист від домашнього насильства в Україні», оскільки підґрунтям цього права є насильницька дія (або бездіяльність), що виявляється у конкретних проявах. Подібні дії, зумовлені поведінковими чинниками, соціальним контекстом та іншими обставинами, вимагають юридичної ідентифікації за допомогою відповідних механізмів та потребують адекватної державної відповіді. Згідно з міжнародно-правовими нормами та вітчизняним законодавством, держава несе обов'язок із забезпечення прав людини, особливо прав дитини, як найбільш вразливої категорії суспільства.

Для адекватного окреслення концепції «право дитини на захист від домашнього насильства в Україні» критично важливим є встановлення форм (типів) насильства, а також умов та контексту його вчинення. Зокрема, О. Шевченко-Бітенська вказує на те, що насильство, залежно від характеру його впливу на дитину, поділяється на дві основні категорії: фізичне та психологічне.

Вони можуть проявлятися у різних видах насильства: домашньому, педагогічному, інтелектуальному, сексуальному, економічному, інформаційному тощо. Серед них також виділяються насильство в громаді, у школах чи навчальних закладах, щодо дітей-мігрантів, у закладах догляду за дітьми, у правоохоронних органах, під час воєнних дій чи збройних конфліктів, а також на робочому місці [33, с. 9]. Такий підхід викликає певні методологічні зауваження, оскільки авторка змішує категорії форми та види насильства, а також включає до видів насильства дії, які залежать від місця їх вчинення.

Більш чітке визначення форм насильства надається у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII [34].

Законодавство визначає економічне, психологічне, сексуальне та фізичне насильство як ключові прояви домашнього насильства. А саме:

– Економічне насильство охоплює цілеспрямоване позбавлення житла, харчових продуктів, предметів одягу, майна чи грошових ресурсів, створення перепон для отримання медичної допомоги або освітніх послуг, примушення до праці, а також інші подібні діяння.

– Психологічне насильство включає вербальні образи, загрози, приниження гідності, залякування або інші діяння, які спричиняють у потерпілої особи почуття страху за власну безпеку або негативно впливають на її психічне здоров'я.

– Сексуальне насильство визначається як будь-які дії сексуального характеру без вільної та свідомої згоди потерпілої особи, або вчинені стосовно дитини незалежно від її згоди.

– Фізичне насильство передбачає завдання тілесних ушкоджень, побиття, жорстоке поводження або будь-які інші дії насильницького характеру [34].

Отож, законодавче визначення форм домашнього насильства сприяє більш чіткому розмежуванню його проявів та забезпечує основу для реалізації права дитини на захист від таких дій.

Останнім часом у багатьох зарубіжних країнах зростає увага до проблеми

інформаційного насильства. Цей вид насильства, що виник як наслідок стрімкого розвитку інформаційних технологій, становить серйозну загрозу, не менш небезпечну, ніж інші форми насильницьких дій щодо дітей. Відтак, питання запобігання інформаційному насильству потребує більш активного вивчення українськими науковцями та має бути предметом законотворчої діяльності [22, с. 190]. У контексті забезпечення державою права дитини на захист від домашнього насильства в Україні необхідно враховувати таку правову конструкцію:

1) Форми насильства: а) економічне; б) психологічне; в) сексуальне; г) фізичне; д) інформаційне.

2) Місця та обставини прояву домашнього насильства: а) навчальні заклади; б) сімейне середовище; в) суспільні місця; г) умови воєнних дій або збройних конфліктів.

Відтак, узагальнюючи вищевикладене, доцільно констатувати, що право дитини на захист від домашнього насильства в Україні слід трактувати як гарантовані державою умови для її повноцінного розвитку, зафіксовані в міжнародно-правових актах та національному законодавстві. Це право передбачає застосування юридичного інструментарію, спрямованого на превенцію будь-яких проявів насильства стосовно дитини у її життєвому просторі, незалежно від обставин, що забезпечує створення сприятливих умов для життєдіяльності та гармонійного становлення особистості. Імплементация даного права може здійснюватися як безпосередньо дитиною, так і за сприяння відповідних суб'єктів.

Адміністративно-правове забезпечення захисту прав дітей, які зазнали домашнього насильства, становить невід'ємну складову державної політики у сфері охорони дитинства та захисту прав людини в цілому. Ефективне впровадження методологічних засад у цій сфері дозволить не лише оперативно реагувати на випадки насильства, але й запобігати їх виникненню в майбутньому через створення безпечного середовища для розвитку кожної дитини. Вдосконалення адміністративно-правових механізмів має стати пріоритетом для держави з метою забезпечення гармонійного розвитку суспільства та захисту

найвразливішої його категорії – дітей.

Актуальність проблеми домашнього насильства щодо дітей залишається значною навіть після оновлення законодавства у сфері протидії домашньому насильству у 2024 році. Для поглибленого розуміння причин і умов виникнення такого насильства необхідно проводити соціологічні дослідження, аналізувати статистичні дані, що дозволять отримати реальну картину стану цієї проблеми.

На основі отриманих даних доцільно продовжувати роботу над внесенням змін до чинних нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання, протидію та зменшення випадків домашнього насильства щодо дітей.

1.2. Міжнародні стандарти захисту прав дітей як основа їх захисту на вітчизняному рівні

Захист прав дитини є одним із ключових аспектів побудови правової держави та забезпечення гармонійного розвитку суспільства. У сучасному світі питання гарантування прав дітей набуває особливої актуальності, враховуючи глобальні виклики, пов'язані з міграцією, збройними конфліктами, економічною нерівністю та іншими факторами. Міжнародні стандарти у сфері захисту прав дитини виступають фундаментом для формування національних механізмів їх забезпечення, сприяючи створенню єдиної системи охорони прав дітей на глобальному рівні.

Усвідомлюючи важливість комплексного підходу до боротьби з домашнім насильством щодо дітей, міжнародна спільнота поступово створює ефективну правову базу у цій сфері, розробляючи системні міжнародні документи, спрямовані на протидію цьому явищу.

В Україні системна робота в цьому напрямі розпочалася у 2001 році. З того часу формується нормативно-правова база, а також налагоджується співпраця між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства з метою запобігання та протидії цьому соціально небезпечному явищу, особливо в аспекті захисту прав дітей.

Міжнародно-правові стандарти, покликані мінімізувати прояви домашнього насильства та нівелювати його деструктивні наслідки, слугують підґрунтям для внутрішнього законодавства України. Офіційне затвердження цих положень на державному рівні покладає на державу зобов'язання забезпечувати їх повноцінну імплементацію у сфері превенції та протидії вказаному явищу [35, с. 8].

Протягом тривалого часу діти не розглядалися як суб'єкти прав, а ставлення до них вважалося виключно внутрішньою справою сім'ї, в яку сторонні особи не мали права втручатися [35, с. 8]. Першим міжнародним документом, що порушив питання прав дитини, стала Женевська декларація 1924 року [36]. У ній було визначено основні життєві потреби дітей, які мають забезпечувати дорослі. Попри примітивну форму викладу, цей документ був прогресивним для свого часу, хоча й не містив механізмів реалізації чи гарантій. Він лише окреслював питання, які держава повинна брати до уваги, та став важливим кроком до формування міжнародних стандартів у галузі захисту прав дитини.

У цьому контексті слід зазначити положення пункту 3 статті 16 Загальної декларації прав людини [37], згідно з яким сім'я визнається природним та основоположним осередком суспільної структури, що володіє правом на протекцію з боку державних інституцій та громадськості. Відповідно до пункту 2 статті 25 цього документа, материнство та дитинство вимагають особливої опіки та сприяння, а всім дітям, незалежно від статусу народження (у шлюбі чи поза його межами), гарантується рівноцінний соціальний захист. Даний принцип універсального ставлення до дітей має на меті мінімізацію психологічного тиску, що виникає внаслідок дискримінації.

Принципове значення цих норм отримало подальший розвиток у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року [38]. Згідно зі статтею 24 цього міжнародно-правового акту, кожна дитина наділяється правом на протекцію, вільною від будь-якої дискримінації за ознаками расової належності, кольору шкіри, статевої приналежності, мови, віросповідання, етнічного або соціального походження, фінансового становища чи народження. Дитина підлягає обов'язковій реєстрації негайно після народження, їй має бути

присвоєне ім'я та гарантоване право на набуття громадянства. Зазначені положення акцентують на критичній значущості забезпечення правового захисту дітей, що здійснюється як родинними структурами, так і суспільством і державою.

Слід підкреслити, що згадана норма права не лише встановлює перелік чинників, за якими заборонена дискримінація стосовно дітей, але й покладає зобов'язання як на родинні утворення, так і на державні органи щодо забезпечення протекції прав дитини. Зокрема, це міжнародно-правове положення наділяє органи публічної адміністрації обов'язком розробляти та впроваджувати нормативно-правові акти, які регламентують формування та ефективне функціонування системи забезпечення прав дитини, а також створення інституцій, діяльність яких спрямована на протидію правопорушенням проти неповнолітніх. Принципово наголосити, що мова йде не виключно про формальне існування зазначених структур, а й про забезпечення їхньої дієвості та ефективності у виконанні покладених функцій.

Відповідно до положень статті 1 Конвенції щодо захисту прав людини та фундаментальних свобод, Держави-учасниці зобов'язуються забезпечувати кожній особі, яка перебуває під їхньою юрисдикцією, права та свободи, що закріплені у Розділі I даної Конвенції. Додатково, стаття 13 зазначеного міжнародного акта встановлює, що будь-яка особа, чиї права та свободи, визнані цією Конвенцією, зазнали порушення, володіє правом на ефективний засіб правового захисту у національному органі, навіть у випадках, коли таке порушення було скоєно суб'єктами, що діяли при виконанні своїх офіційних функцій [39].

Серед визначальних міжнародних документів у царині гарантування прав дитини, зокрема в аспекті протидії злочинам насильницького характеру стосовно неповнолітніх, виступає Декларація прав дитини, ухвалена 20 листопада 1959 року [40]. Разом з тим, слід відзначити, що даний документ класифікується як акт «м'якого права» (soft law). Як підкреслюють А. Гуцман і Т. Мейер, проблематика «м'якого права» постійно слугувала предметом дискусій серед фахівців

міжнародного права. З одного боку, подібні норми не відповідають критеріям «права» у його класичному розумінні. Зокрема, професор Вейль наголошує, що такі зобов'язання «не є ні м'яким правом, ні жорстким правом: вони просто не є правом». Водночас, переважна більшість правників сходяться на думці, що ці положення володіють квазі-правовим характером та справляють вплив на держави [41].

Ефективність норм *soft law* в Україні підтверджується судовою практикою. Зокрема, суди часто посилаються на положення статті 6 Декларації прав дитини при вирішенні питань щодо проживання дитини після розірвання шлюбу. Однак нерідко аргументація таких рішень порушувала вимоги цієї статті, що призводило до негативних наслідків для дітей, зокрема у психологічному аспекті [42, с. 136-140].

Декларація прав дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1959 році [40], стала першим міжнародним документом, що визнав та закріпив права дітей. Важливо зазначити, що цей акт був ухвалений одногосно всіма 78 державами-членами ООН, що підкреслює його значущість. У Декларації зазначено, що дитина через її фізичну та розумову незрілість потребує особливої охорони та піклування, включаючи належний правовий захист. Цей принцип став фундаментом для подальшого формування міжнародних правових актів, спрямованих на захист прав дитини.

У цьому документі викладено десять фундаментальних положень, які мають бути враховані кожною державою задля забезпечення належних передумов для повноцінного розвитку дітей. Зокрема, дев'ятий принцип акцентує увагу на імперативі захисту дітей від усіх форм недбалого ставлення, жорстокого поводження та експлуатації [35, с. 8].

Необхідно підкреслити, що Декларація прав дитини належить до категорії «м'якого права» (*soft law*), тобто не має обов'язкового характеру, а радше відображає наміри щодо поведінки. Підписуючи такі міжнародні документи, держави визначають стратегічний напрям розвитку свого національного законодавства. У рамках реалізації цих намірів 20 листопада 1989 року була

прийнята Конвенція про права дитини, яка вже належить до категорії «жорсткого права» (hard law) [42, с. 137].

Таким чином, ключовим елементом міжнародно-правової регламентації прав неповнолітніх на сучасному етапі слугує Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН у 1989 році. Зазначений документ визнається найбільш універсальним та загальноприйнятим нормативно-правовим актом у галузі забезпечення прав дитинства. Конвенція дефінує основоположні права неповнолітніх осіб, що охоплюють право на життя, здобуття освіти, медичне обслуговування, убезпечення від жорстокого поводження та експлуатації, а також право бути залученими до процесу прийняття рішень, які стосуються їхньої життєдіяльності.

Разом з тим, Конвенція про права дитини (1989 р.) мала статус першого юридично зобов'язуючого міжнародного акта для країн-учасниць, що здійснили її ратифікацію [43]. Україна ратифікувала даний документ 27 лютого 1991 року [44]. Конвенція покладає зобов'язання на держави імплементувати всі належні законодавчі, адміністративні, соціальні та освітні заходи з метою забезпечення захисту неповнолітніх від усіх різновидів фізичного або психологічного жорстокого поводження, приниження, зловживань, недбалості чи експлуатації, зокрема, сексуального насильства. Її дія поширюється як на батьків та законних представників, так і на всіх інших суб'єктів, відповідальних за піклування про неповнолітнього.

Одним із ключових досягнень Конвенції про права дитини є створення Комітету з прав дитини, основною функцією якого є здійснення моніторингу виконання державами-учасницями зобов'язань, закріплених у Конвенції. Важливим механізмом такого моніторингу є обов'язок держав періодично, кожні п'ять років, подавати звіти про заходи, вжиті для забезпечення прав, визначених у Конвенції, а також про прогрес у їх реалізації [35, с. 8].

Окрім Конвенції, важливими міжнародними актами у цій сфері є Факультативні протоколи до Конвенції про права дитини, які регулюють окремі аспекти захисту дітей: запобігання торгівлі дітьми, дитячій проституції та

порнографії, а також участь дітей у збройних конфліктах. Інші міжнародні документи, такі як Гаазька конвенція про юрисдикцію, застосування законодавства, визнання, виконання і співпрацю щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 року [45], також відіграють важливу роль у формуванні глобальних стандартів.

Слід наголосити на суттєвому значенні практики Європейського суду з прав людини, котра відіграє ключову роль у роз'ясненні положень Конвенції. Шляхом цієї правозастосовної діяльності уточнюється зміст ключових дефініцій та категорій, закріплених у тексті Конвенції. Особливої уваги заслуговує принцип автономної інтерпретації, відповідно до якого Європейський суд з прав людини трактує терміни Конвенції незалежно від їхнього розуміння національними судовими інстанціями держав-учасниць. Зокрема, такі поняття, як «майно», «житло» чи «кримінальне покарання», можуть набувати відмінного значення у національному законодавстві України у порівнянні з інтерпретацією Європейського суду з прав людини [46, с. 24-25].

Окремо варто звернути увагу на важливий регіональний документ – Європейську конвенцію про здійснення прав дітей, прийняту Радою Європи у 1996 році [47; 48]. Зазначений правовий акт надає малолітнім та неповнолітнім особам процесуальні гарантії, що уможливають їхню участь у судочинстві, безпосередньо або опосередковано через законних представників чи уповноважені органи, а також доступ до відповідної інформації щодо справ, які зачіпають їхні інтереси. Ця методологія підсилює дотримання принципу найвищих інтересів дитини під час розгляду судових справ, зокрема тих, що стосуються домашнього насильства, забезпечуючи додаткові гарантії. У даній площині, суд зобов'язаний враховувати позицію дитини при формуванні рішень, які мають істотний вплив на її життєдіяльність.

Іншим значущим міжнародно-правовим актом у галузі протекції дитячих прав є Конвенція Ради Європи щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, ухвалена у 2007 році [49; 50]. Цей договір покладає на держави-учасниці зобов'язання щодо превенції сексуальної експлуатації та

насильства стосовно дітей, ефективної боротьби з цими деструктивними явищами, а також забезпечення протекції прав неповнолітніх, які постраждали від таких правопорушень. Додатково, зазначений акт сприяє інтенсифікації національної та міжнародної взаємодії у протидії сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей [35, с. 9].

У 2014 році було затверджено Факультативний протокол до Конвенції про права дитини стосовно процедури подання скарг [51; 52], який надає малолітнім та неповнолітнім особам або їхнім легітимним представникам прерогативу звернення до Комітету ООН з прав дитини з індивідуальними зверненнями щодо порушень державами-учасницями прав, що імперативно визначені у Конвенції про права дитини. Україна на теперішній час сумлінно дотримується всіх своїх міжнародних зобов'язань у площині забезпечення прав дітей, регулярно надаючи звіти відповідним міжнародним інституціям. Зокрема, кожні п'ять років формується національна доповідь, яка висвітлює відповідність національного законодавства та правозастосовної практики вимогам Конвенції ООН про права дитини, після чого цей документ спрямовується до Комітету ООН з прав дитини для розгляду. Комітет здійснює моніторинг виконання державами-учасницями ратифікованих зобов'язань та надає конкретні зауваження і рекомендації для кожної країни. Водночас ефективним механізмом захисту прав дітей залишається європейська система, яка включає діяльність Комітетів Ради Європи та Європейського суду з прав людини, рішення якого для України є обов'язковими з 2006 року [35, с. 9].

Додаткові гарантії захисту прав неповнолітніх визначені у Мінімальних стандартних правилах Організації Об'єднаних Націй з питань відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), ухвалених 29 листопада 1985 року. Незважаючи на те, що ці правила орієнтовані переважно на неповнолітніх правопорушників, вони формулюють універсальний підхід до гарантування прав неповнолітніх. Згідно з п. 1.4 Правил, правосуддя стосовно неповнолітніх має бути інтегральною складовою державної політики, що має на меті забезпечення соціальної справедливості для всіх неповнолітніх осіб та

сприяння сталому громадському порядку. Пункт 1.5 закріплює необхідність урахування економічних, соціальних та культурних особливостей кожної держави при імplementації цих положень, а п. 1.6 підкреслює важливість безперервної координації зусиль органів правосуддя задля підвищення професійного рівня персоналу та оптимізації робочих методик [53].

30 вересня 1990 року Генеральною Асамблеєю ООН була ухвалена Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, яка зосереджує увагу на численних викликах та загрозах для дітей у всьому світі, зокрема, внаслідок збройних конфліктів, насильства, дискримінації, актів агресії, окупації та експлуатації. Стаття 19 Декларації спонукає держави надавати пріоритетне значення правам дітей, їхньому виживанню, захисту і розвитку, що є основоположною умовою для забезпечення загального благополуччя суспільства [54].

Ратифікація Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція) [55; 56] відзначилася як знакова віха у контексті гармонізації вітчизняного законодавства з європейськими стандартами захисту прав людини. Одним із першочергових завдань цієї ініціативи, як підкреслює К. А. Гурковська, є адаптація положень Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) до вимог Конвенції, що передбачає імplementацію новаторських правових інструментів для запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі [57, с. 436].

Водночас слід підкреслити, що адаптація положень КУпАП до вимог Стамбульської конвенції потребує комплексного та системного підходу, який охоплює не тільки внесення законодавчих поправок, а й удосконалення правозастосовної практики, підвищення професійної компетентності співробітників правоохоронних органів, а також інтенсифікацію міжвідомчої взаємодії для гарантування адекватного рівня захисту для постраждалих осіб. Дослідження зазначених аспектів становить суттєвий етап у формуванні дієвих правових механізмів для боротьби з домашнім насильством та насильством за

ознакою статі в Україні.

Держави-сторони зобов'язані на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях вживати заходів щодо запобігання залученню дітей до незаконної сексуальної діяльності, використання їх у проституції, порнографії або інших формах експлуатації, а також щодо протидії викраденню, торгівлі чи контрабанді дітей. Вони повинні забезпечувати захист дітей від усіх форм експлуатації, які можуть завдати шкоди їхньому добробуту [58, с. 91].

Приєднавшись до ключових міжнародних правових актів щодо прав дитини, Україна взяла на себе обов'язки, відповідно до частини 1 статті 19 Конвенції про права дитини, здійснювати законодавчі, управлінські та освітні ініціативи задля захисту неповнолітніх від проявів жорстокого поводження, недбалості або позбавлення необхідних умов розвитку. Основний Закон України вперше зафіксував положення про те, що будь-яке жорстоке поводження з дитиною та її експлуатація караються відповідно до закону, а держава забезпечує утримання та виховання осіб, позбавлених батьківського піклування, та дітей-сиріт (ст. 52) [59]. Система нормативно-правових актів охоплює Конституцію України, законодавчі акти, кодекси, укази Глави держави, постанови Уряду, відомчі регулятивні норми та державні цільові програми.

З огляду на засади Конституції України та Конвенції ООН про права дитини, 26 квітня 2001 року в Україні було прийнято Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III [18]. Зазначений законодавчий акт встановлює охорону дитинства як стратегічний загальнодержавний пріоритет, спрямований на забезпечення повноцінної реалізації прав дітей упродовж їхнього життя, що охоплює право на охорону здоров'я, здобуття освіти, соціальне забезпечення та всебічний особистісний розвиток. Цей нормативний документ також визначає ключові засади державної політики у відповідній галузі [60, с. 90-92].

Таким чином, ратифікація Україною Конвенції про права дитини у 1991 році стала значним етапом у процесі узгодження вітчизняного законодавства з міжнародними нормативами. З того часу в державі було ухвалено низку

нормативних положень, метою яких є забезпечення прав неповнолітніх. Зокрема, Закон України «Про охорону дитинства», Цивільний та Сімейний кодекси України, а також інші законодавчі акти містять норми, що кореспондують принципам зазначеної Конвенції.

Проте, незважаючи на суттєві досягнення у цій галузі, залишається низка невіршених питань. До них належать: гарантування прав дітей-сиріт та осіб, позбавлених батьківського піклування; захист неповнолітніх від домашнього насильства; протидія дитячій праці та торгівлі дітьми; забезпечення повного доступу до високоякісної освіти та медичного обслуговування.

Одним із ключових викликів у реалізації міжнародних стандартів захисту прав дитини в Україні є недостатнє фінансування соціальних програм і структур, які займаються охороною дитинства. Крім того, існує проблема недостатньої координації між державними органами та громадськими організаціями, що займаються питаннями захисту дітей.

Важливим аспектом є також необхідність підвищення рівня правової культури серед населення щодо обізнаності про права дітей. Багато випадків порушення прав дітей залишаються поза увагою через відсутність належної інформації або страх перед зверненням до компетентних органів.

Для ефективної імплементації міжнародних стандартів Україна повинна продовжувати реформування своєї системи захисту прав дітей. Серед перспективних напрямів можна виділити:

1. Удосконалення законодавчої бази – прийняття нових законів та внесення змін до чинних нормативно-правових актів з метою їх гармонізації з міжнародними стандартами.

2. Посилення інституційної спроможності – створення ефективних органів та служб для захисту прав дітей на місцевому рівні.

3. Підвищення кваліфікації працівників – проведення тренінгів і навчальних програм для суддів, адвокатів, соціальних працівників та інших фахівців.

4. Розвиток співпраці з громадськими організаціями – залучення неурядових організацій до процесу моніторингу та реалізації заходів із захисту прав дітей.

5. Інформаційно-просвітницька робота – підвищення рівня обізнаності населення щодо прав дітей через освітні програми та інформаційні кампанії.

Проведений аналіз дає підстави вважати, що міжнародні стандарти захисту прав дитини базуються на кількох ключових принципах:

1. Принцип найкращих інтересів дитини – усі рішення, що стосуються дітей, мають прийматися з урахуванням їхніх найкращих інтересів.

2. Принцип недискримінації – кожна дитина має право на рівний захист незалежно від її раси, статі, мови, релігії чи соціального походження.

3. Принцип участі дітей – діти мають право висловлювати свою думку щодо питань, які впливають на їхнє життя, і ця думка повинна враховуватися відповідно до їхнього віку та зрілості.

4. Принцип розвитку – держави зобов'язані створювати умови для фізичного, психічного, морального та соціального розвитку дітей.

Слід підкреслити, що органи державного управління у численних країнах світу активно реалізують комплексні заходи з метою консолідації статусу своїх держав як самостійних, суверенних, демократичних і правових суб'єктів на міжнародній арені. Визначальним чинником, що формує міжнародний престиж держави, є її політика у сфері забезпечення прав і свобод громадян, зокрема неповнолітніх. Проте, актуальні суспільні реалії, в яких відбувається становлення молодого покоління, істотно відрізняються від оптимальних стандартів.

Міжнародні стандарти захисту прав дитини є важливим інструментом для формування ефективної системи охорони дитинства на національному рівні. Україна вже зробила значний прогрес у цій сфері, однак подальші кроки мають бути спрямовані на усунення існуючих прогалин у законодавстві та практиці. Тільки шляхом комплексного підходу до вирішення проблем захисту прав дітей можна забезпечити їхній гармонійний розвиток і добробут у сучасному суспільстві.

В українському суспільстві на процес становлення молодого покоління суттєво впливає комплекс факторів, таких як економічна нестабільність, зростання показників безробіття, послаблення системи соціального забезпечення

населення, недостатній пріоритет у вихованні дітей, а також повномасштабна військова агресія з боку російської федерації. Зазначені обставини зумовлюють соціальну дезадаптацію підлітків, девальвацію моральних орієнтирів та зростання рівня правопорушень серед молодіжного контингенту.

Попри наявність нормативно-правової бази, що регламентує засади захисту прав дитини, її ефективність є недостатньою для дієвого запобігання випадкам насильства щодо неповнолітніх. Відтак, хоча чинна законодавча система України та відповідні міжнародні договори регулюють питання охорони дитячих прав, простежується низка недоліків та колізій, які потребують комплексного врегулювання як на законодавчому, так і на правозастосовному рівнях.

1.3. Нормативно-правове регулювання захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства

Питання запобігання домашньому насильству в суспільстві значної кількості держав належить до найбільш значущих, і в умовах кризових ситуацій воно не втрачає своєї гостроти, а, навпаки, набуває більшої інтенсивності. При цьому зазначене явище класифікується як одне з найпоширеніших і, відповідно, найбільш загрозливих правопорушень. З огляду на нагальну потребу захисту неповнолітніх від проявів побутового насильства та його попередження, це питання знаходить своє відображення у нормативно-правових актах як національного, так і міжнародного рівня. Водночас, сучасні тенденції інтеграції та універсалізації практично всіх сфер правового регулювання обумовлюють необхідність гармонізації національного і міжнародного законодавства в кожній із сфер суспільного життя щодо забезпечення протидії та запобігання домашньому насильству стосовно дітей.

Охорона прав дитини та створення сприятливих умов для її всебічного розвитку становлять пріоритетне завдання загальнодержавного значення, яке потребує комплексного вивчення та вирішення у багатоаспектній площині: історичному, соціологічному, культурному, демографічному, педагогічному та,

беззаперечно, юридичному. Йдеться про нормативне закріплення однозначно визначених засад, правил, еталонів та критеріїв, що регулюють організацію життя дитини, а особливо забезпечення захисту її прав та законних інтересів.

Україна, будучи стороною численних міжнародних угод, взяла на себе зобов'язання забезпечувати захист дітей від усіх форм насильства. Ключовим документом у зазначеній царині є Конвенція ООН про права дитини, ухвалена у 1989 році, що гарантує кожній дитині право на захист від жорстокого поводження, експлуатації та актів насильства. Стаття 19 цієї Конвенції покладає на держави-учасниці зобов'язання щодо вжиття всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дітей від фізичного та психологічного насильства, недбалого ставлення, експлуатації або жорстокого поводження з боку батьків чи інших осіб, що здійснюють догляд за дитиною.

Окрім цього, Україна виступає державою-учасницею Європейської конвенції щодо захисту прав людини та основоположних свобод (1950 року), а також Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству, відомої як Стамбульська конвенція. Зазначена Конвенція закріплює всеохоплюючий підхід до протидії домашньому насильству, що включає особливі заходи для забезпечення захисту неповнолітніх.

Згідно з частиною першою статті 26 Стамбульської конвенції, держави-учасниці здійснюють відповідні законодавчі або інші заходи з метою гарантування того, що при забезпеченні захисту та наданні послуг із підтримки потерпілих належним чином враховувалися права та потреби неповнолітніх, які стали свідками будь-яких форм насильства, що охоплюються дією цієї Конвенції. Питання неповнолітніх осіб, які постраждали від домашнього насильства, також знаходить своє окреме врегулювання на рівні національного законодавства [61, с. 32].

У межах національного правового поля питання захисту неповнолітніх від домашнього насильства регламентоване комплексом нормативно-правових актів. Ключовим нормативним актом у даній галузі виступає Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 року), що встановлює

правові та організаційні основи попередження домашнього насильства, і, окрім того, механізми забезпечення захисту осіб, які зазнали шкоди, серед яких і неповнолітні особи. Згідно з пунктом 2 частини першої статті 1 Закону України № 2229-VIII, неповнолітня особа, яка постраждала від домашнього насильства, визначається як особа, вік якої не сягнув повноліття (18 років) та яка зазнала домашнього насильства в будь-якій його формі або виступала свідком (очевидцем) відповідного акту насильства.

Тобто, національне законодавство ідентифікує дітей, як постраждалих осіб, як тих дітей, які безпосередньо зазнали домашнього насильства у будь-якій формі, так і дітей, які стали свідками домашнього насильства. Дитина, яка спостерігає домашнє насильство зазнає психологічної шкоди [34].

Це важливий аспект, оскільки психологічне насильство, спричинене спостереженням за жорстоким поведінням з іншими членами сім'ї, має довготривалі негативні наслідки для психічного здоров'я дитини. Закон також передбачає можливість застосування спеціальних заходів реагування на випадки домашнього насильства, таких як терміновий заборонний припис і обмежувальний припис. Ці заходи спрямовані на негайний захист постраждалої особи, включаючи дітей.

Стаття 52 Конституції України закріплює положення про неприпустимість будь-яких форм насильства стосовно дитини та її експлуатації, що передбачає відповідальність згідно з чинним законодавством. Ця норма Основного Закону є закономірним продовженням процесу, ініційованого Україною з моменту ратифікації міжнародних правових актів, спрямованих на забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів дітей [59].

В Україні прийнято низку законодавчих та нормативно-правових актів, метою яких є запобігання та протидія домашньому насильству щодо дитячого населення. Деякі з них будуть розглянуті детальніше.

Насамперед, заслуговує на увагу Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III [18]. Стаття 1 цього Закону надає визначення поняття «дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах» [18].

Відповідно до положень Закону України «Про охорону дитинства» (ст. 1), з урахуванням останніх редакційних змін від 06.06.2024 р. № 3792-IX, термін «жорстоке поводження з дитиною» тлумачиться як будь-які прояви фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства щодо дитини, зокрема домашнього насильства, гендерно зумовленого насильства, булінгу (цькування), мобінгу (цькування), а також будь-які протиправні угоди, об'єктом яких є дитина, що включають вербування, переміщення, укриття, передачу або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, із застосуванням обману, шантажу чи використання вразливого стану дитини [18].

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII містить детальне визначення поняття домашнього насильства, його форм, категорій та суб'єктів, відповідальних за імплементацію заходів превенції та протидії цьому явищу, а також відповідні превентивні заходи. Стаття 4 цього Закону акцентує увагу на констатації суспільної небезпеки домашнього насильства та необхідності забезпечення нульової толерантності до будь-яких його проявів [34].

Ми повністю поділяємо вищезазначений тезис, оскільки лише за умови, що кожна індивідуальність, а відтак і соціум у цілому, визнаватиме домашнє насильство неприпустимим феноменом для сучасної цивілізованої спільноти, можна очікувати на істотне скорочення його проявів. Елімінація цього явища є неможливою без соціологічного усвідомлення критичної ваги превенції насильства, а також негайного та безкомпромісного реагування на кожен зафіксований випадок його здійснення. Додатково, зазначений законодавчий акт передбачає номенклатуру установ, уповноважених надавати підтримку особам, які потерпають від домашнього насильства. Однак, на нашу суб'єктивну оцінку, наразі в суспільстві відчувається дефіцит вичерпної інформації щодо чітких алгоритмів дій для громадян, які стали жертвами домашнього насильства [62, с. 356].

Відповідно до затвердженої Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на період 2024–2028 років, схваленої

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2024 року № 1201-р, сім'я визнається ключовим соціальним середовищем для розвитку дитини. Вона відіграє фундаментальну роль у формуванні її особистості, базових цінностей, життєвих навичок та підготовці до самостійного життя. У сімейному оточенні дитина отримує необхідний догляд, виховання та емоційну підтримку, що є основою її гармонійного розвитку. Сімейне середовище охоплює осіб, з якими дитина проживає та підтримує сталі соціальні зв'язки, включаючи батьків, родичів чи інших близьких осіб, а також опікунів, до яких дитину влаштовано згідно з законодавством. Право дитини на виховання в сім'ї та обов'язок держави створювати належні умови для його реалізації закріплені у Сімейному кодексі України, Законі України «Про охорону дитинства» та інших нормативно-правових актах. Державна політика у сфері захисту прав дитини базується на міжнародних правових актах, зокрема Конвенції про права дитини, Конвенції про права осіб з інвалідністю, а також стратегічних документах Європейського Союзу, таких як Стратегія ЄС з прав дитини на 2021–2024 роки, Стратегія ЄС з прав осіб з інвалідністю на 2021–2030 роки, План дій ЄС з прав людини та демократії на 2020–2024 роки та Європейська дитяча гарантія [63].

Відповідно до положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», розрізняють наступні форми домашнього насильства:

Економічне насильство – це різновид домашнього насильства, який передбачає цілеспрямоване позбавлення забезпечення житлом, продовольством, одягом, іншим майном, фінансовими ресурсами або документами, чи обмеження доступу до них. Воно також охоплює ігнорування потреб у догляді або опіці, перешкоджання доступу до життєво важливих медичних чи реабілітаційних послуг, блокування професійної діяльності, примус до праці, перешкоджання освіти, а також інші протиправні дії економічного змісту.

Психологічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає вербальні образи, погрози (включно зі загрозами щодо третіх осіб), приниження гідності, переслідування, залякування, а також інші дії, що мають на меті придушення волевиявлення індивіда, та контроль над репродуктивними правами.

Такі вчинки або бездіяльність визнаються насильством за умови, що вони спричинили у жертви побоювання за власну безпеку чи безпеку інших осіб, зумовили емоційну нестабільність, нездатність до самозахисту або призвели до порушення психічного здоров'я.

Сексуальне насильство – це форма домашнього насильства, що охоплює будь-які акти сексуального характеру, вчинені щодо повнолітньої особи без її добровільної згоди, або щодо дитини незалежно від її згоди, чи у присутності дитини. Воно також включає примус до статевого акту з третьою стороною, а також інші протиправні посягання на статеву свободу або недоторканність особи, включно з тими, що вчинені щодо дитини або в її присутності.

Фізичне насильство – це форма домашнього насильства, що включає тілесні ушкодження у вигляді ударів, поштовхів, щипків, шмагання, укусів, неправомірне позбавлення свободи, завдання побоїв, катування, спричинення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в стані небезпеки, відмова в наданні допомоги особі, яка перебуває в загрозовому для життя стані, позбавлення життя, а також інші злочини насильницького характеру [34].

Слід констатувати, що в Україні фізичне насильство продовжує бути однією з домінуючих форм насильства, попри її суперечність чинному законодавству. Зокрема, положення Сімейного кодексу України (ст. 150) чітко забороняють застосування батьками фізичних та інших покарань, що принижують гідність дитини, а також будь-яких форм експлуатації дітей [64].

Також варто підкреслити, що лише після початку повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року, Верховна Рада України 20 червня 2022 року здійснила ратифікацію Стамбульської конвенції. Цей документ визнаний золотим стандартом у сфері захисту прав жінок та дітей, будучи невід'ємною складовою прав людини та європейських цінностей. 21 червня того ж року Закон про ратифікацію був підписаний Президентом, а 01 листопада 2022 року зазначена конвенція набула чинності для України [56]. Положення Конвенції встановлюють пріоритетність прав та інтересів осіб, що постраждали від насильства, незалежно від поточних

обставин у державі. Це зобов'язує відповідні державні органи та установи до злагодженої взаємодії як між собою, так і з громадськими організаціями [65, с. 488].

Ратифікація Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) є значним етапом у процесі гармонізації національного законодавства із загальноєвропейськими стандартами захисту прав людини. Ключовим аспектом цього процесу виступає адаптація положень Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) до вимог Конвенції, що передбачає імплементацію нових правових інструментів з метою запобігання та протидії домашньому насильству, а також насильству за ознакою статі [57, с. 436].

19 грудня 2024 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» (№ 3733-IX). Прийняття цього законодавчого акта є суттєвим прогресом у напрямку запобігання гендерно зумовленому та домашньому насильству, а також у посиленні механізмів захисту осіб, які постраждали від зазначених видів насильства, зокрема неповнолітніх [67].

Цей Закон вносить ряд змін, зокрема, він визначає малолітню та неповнолітню особу як потерпілу, якщо така особа була свідком чи присутньою під час вчинення акту домашнього насильства. Даним документом імplementовано окрему частину статті 173-2 КУпАП, яка встановлює адміністративну відповідальність за домашнє насильство, скоєне стосовно дітей. Крім того, виокремлено правопорушення «насильства за ознакою статі» в самостійну правову норму, що сприятиме його чіткому розмежуванню від інших правопорушень [67].

Окремої уваги потребує питання встановлення та застосування адміністративної відповідальності за нові категорії правопорушень, такі як сексуальне домагання, гендерно зумовлене насильство, невиконання термінових

заборонних приписів [62, с. 354].

Важливим аспектом є також розширення правового статусу постраждалих осіб, зокрема визнання дітей, які стали свідками домашнього насильства, потерпілими сторонами, що вимагає внесення відповідних коректив до механізмів правового захисту та надання допомоги [57, с. 436].

Згідно із Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 22 травня 2024 року № 3733-IX, було внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення у частині, що стосується вчинення домашнього насильства щодо малолітньої чи неповнолітньої особи, а саме до «Статті 173-2. Вчинення домашнього насильства» [68].

Відповідно до законодавства, повторно протягом календарного року вчинення правопорушення, передбаченого частинами першою або другою цієї ж статті, за яке особу вже було притягнуто до адміністративної відповідальності, зумовлює застосування адміністративного стягнення у вигляді штрафу від шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадських робіт тривалістю від сорока до шістдесяти годин, або адміністративного арешту терміном від трьох до п'ятнадцяти діб [69].

У новій редакції статті 269 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) встановлено, що у разі скоєння адміністративних правопорушень, передбачених статтями 173-2 та 173-6, у присутності малолітньої чи неповнолітньої особи, така особа набуває статусу потерпілої. Ця норма функціонує незалежно від факту заподіяння їй шкоди внаслідок згаданого правопорушення. При цьому на неї розповсюджуються всі права потерпілого, за винятком права на компенсацію майнової шкоди. Серед іншого, їй надається право ознайомлюватися з матеріалами провадження, подавати клопотання, отримувати правову допомогу від адвоката або іншого фахівця у галузі юриспруденції, а також оскаржувати постанову у справі про адміністративне

правопорушення. Крім того, зазначена особа може бути допитана як свідок відповідно до положень статті 272 КУпАП [69].

У межах поточного наукового аналізу доцільно акцентувати увагу на інституційній структурі, що забезпечує захист прав дітей. Зокрема, для ефективного впровадження норм чинного законодавства створено розгалужену систему інституцій, які здійснюють комплексні заходи, спрямовані на профілактику та протидію домашньому насильству. У цьому аспекті ключову роль відіграють служби у справах дітей, центри соціальних служб для сімей, дітей та молоді, а також органи Національної поліції України, які координують свої зусилля задля забезпечення належного захисту прав та інтересів дитини.

Національна поліція наділена повноваженнями щодо невідкладного реагування на інциденти домашнього насильства та контролю за виконанням термінових обмежувальних приписів. Додатково, суттєвим компонентом цієї системи є притулки для осіб, які постраждали від насильства, що забезпечують тимчасове розміщення та психологічну допомогу дітям та членам їхніх родин. Згідно з пунктом 18 частини першої статті 23 Закону України «Про Національну поліцію», що визначає «Основні повноваження поліції», правоохоронні органи, виконуючи покладені на них функції, здійснюють комплекс заходів з профілактики та нейтралізації домашнього насильства або насильства за ознакою статі [70].

Спеціалізовані підрозділи Національної поліції України здійснюють свої повноваження у сфері превенції та боротьби з домашнім насильством, керуючись міжнародними нормативами щодо реагування правоохоронних органів на інциденти домашнього насильства та процедурами оцінки ризиків.

Відповідно до зазначених правових актів, держава забезпечує захист неповнолітніх осіб від усіх різновидів домашнього насильства та інших форм жорстокого поводження, експлуатації, зокрема сексуальної (включно з випадками, коли вона вчиняється батьками чи іншими законними представниками дитини), залучення до злочинної діяльності, використання алкогольних напоїв, наркотичних засобів та психотропних субстанцій, залучення до екстремістських

релігійних чи психокультових об'єднань, експлуатації для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, участі в азартних іграх та інших подібних діянь [62, с. 359].

Державні інституції, такі як органи опіки та піклування, служби у справах дітей, центри соціальних служб, а також кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, гендерно зумовленому насильству, сексуальному насильству, пов'язаному зі збройною агресією російської федерації проти України, протидії торгівлі людьми та захисту прав дитини, відповідно до встановленого законодавством порядку, надають необхідну допомогу дитині та особам, що про неї піклуються, у превенції та виявленні інцидентів жорстокого поводження з дітьми, забезпечуючи передачу відповідної інформації уповноваженим законом органам для проведення розслідування та вжиття дієвих заходів з метою припинення насильства [18].

Згідно з пунктом 5 Загальної частини Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 658 від 22 серпня 2018 року, стверджується, що постраждала особа має право на дієвий, ефективний та невідкладний захист у всіх випадках насильства, а також на запобігання його повторенню [17].

Це положення є надзвичайно важливим у контексті аналізу проблематики домашнього насильства, оскільки постраждалі особи, як правило, потребують негайного захисту. Щодо освітніх закладів, існує відповідний наказ Міністерства освіти і науки України, який регламентує реагування на випадки насильства протягом двадцяти чотирьох годин. Однак, на нашу думку, тривалий період, відведений для інформування Національної поліції, є необґрунтованим. Зокрема, згідно з абзацом другим пункту 33 зазначеного Порядку, уповноважена особа (визначена згідно з абзацом першим пункту 20 або пункту 23 цього Порядку) зобов'язана не пізніше однієї доби поінформувати відповідний підрозділ Національної поліції про звернення особи, яка постраждала від насильства, та/або

її законного представника із заявою про вчинення насильства, використовуючи засоби телефонного зв'язку або електронної пошти. Аналогічні терміни інформування передбачені також абзацом другим пункту 34 та підпунктом 2 статті 35 вказаного Порядку [71].

Добовий термін для інформування уповноваженого підрозділу Національної поліції є надмірно тривалим часовим проміжком, оскільки протягом нього можуть статися значні негативні події та ускладнення для постраждалої особи, особливо для дитини. Крім того, передача інформації засобами електронної пошти може спричинити затримки в оперативному ознайомленні з даними та своєчасному реагуванні. У зв'язку з цим, існує нагальна потреба у перегляді та коригуванні встановлених термінів та методів інформування [62, с. 359].

Відносно випадків домашнього насильства, згідно з Типовим положенням про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 654 від 22 серпня 2018 р., спеціалізовані мобільні бригади зобов'язані ефективно реагувати на звернення, пов'язані з проявами домашнього насильства. Мобільна бригада формується на базі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді або інших загальних чи спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб. Виїзди мобільної бригади здійснюються як за попередньо затвердженим графіком, так і позапланово, після отримання повідомлення про факт вчинення насильства та потребу у наданні постраждалій особі невідкладної допомоги [72].

Далі буде розглянуто сутність та значення складних життєвих обставин, в яких може опинитися дитина.

Дитина, яка постраждала від домашнього насильства – це неповнолітня особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або була безпосереднім свідком (очевидцем) такого насильства [34].

Постраждала дитина наділена всіма правами постраждалої особи, реалізація яких забезпечується з урахуванням найкращих інтересів дитини, її віку, статі, стану здоров'я, а також інтелектуального та фізичного розвитку.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 року № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах», складні життєві обставини для дитини – це умови, що негативно впливають на її життєдіяльність, стан здоров'я та розвиток. До таких обставин відносяться: інвалідність, тяжке захворювання, безпритульність, перебування у конфлікті із законом, залучення до найгірших форм дитячої праці, залежність від психотропних речовин або інші види залежностей, жорстоке поводження (включаючи домашнє насильство, навіть якщо кривдником є дитина), ухилення батьків або осіб, що їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, а також наслідки стихійних лих, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо. Ці обставини встановлюються за результатами оцінювання потреб дитини та її сім'ї у соціальних послугах [73].

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей», до категорії дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, належать, зокрема, діти, зареєстровані як внутрішньо переміщені особи, а також діти, які проживають у населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення [74].

Цей законодавчий акт визначає категорії дітей, які потребують підвищеної соціальної уваги та підтримки [74].

Визначення терміну «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» охоплює особу віком до 18 років, яка зазнала фізичних ушкоджень (поранення, контузії, каліцтва), будь-яких форм насильства (фізичного, сексуального, психологічного), викрадення чи нелегального переміщення за межі території України, примусового залучення до участі у військових структурах або неправомірного утримання, включаючи полон, внаслідок зазначених подій.

Інформація та заяви щодо фактів домашнього насильства стосовно дітей опрацьовуються відповідно до положень Порядку забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затвердженого постановою

Кабінету Міністрів України № 585 від 1 червня 2020 року [73]. У випадку, якщо вчинення домашнього насильства унеможливило спільне проживання дитини з її батьками або іншими законними представниками, на період усунення причин та наслідків таких подій передбачається тимчасове влаштування дитини у родинні кола, сім'ю патронатного вихователя, центри соціально-психологічної реабілітації, притулки, що функціонують під егідою служб у справах дітей, або інші заклади для дітей незалежно від форми власності та відомчої приналежності, за умови створення в них належних умов для проживання, виховання, навчання та відновлення відповідно до індивідуальних потреб дитини.

Здійснення захисту прав та інтересів дитини, яка зазнала шкоди, зокрема шляхом звернення до судових інстанцій та забезпечення представництва її прав та інтересів у судовому порядку, окрім батьків та інших уповноважених законом представників дитини, може бути покладено на близьких родичів дитини (бабусю, дідуся, повнолітнього брата або сестру), а також мачуху або вітчима, за умови, що вони не є особами, які вчинили насильство або заподіяли шкоду дитині, та відповідний орган опіки та піклування.

До підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють питання запобігання та протидії домашньому насильству, як зазначають А. Б. Блага, О. С. Тунтула, О. О. Кочемировська [75, с. 242–244], належать наступні документи: Постанови Кабінету Міністрів України, зокрема, Постанова від 22 серпня 2018 року № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» [71], Постанова від 22 серпня 2018 року № 655 «Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» [76], Постанова від 22 серпня 2018 року № 654 «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» [72] та інші.

Також важливими є Постанови Кабінету Міністрів України від 23 січня 2019 року № 43 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів

України» [77], від 20 березня 2019 року № 234 «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» [78], від 21 серпня 2019 року № 824 «Про затвердження типових положень про денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» [79], а також низка інших постанов, спрямованих на вдосконалення механізмів реагування на випадки домашнього насильства.

Крім того, значну роль відіграють Укази Президента України, зокрема Указ від 21 вересня 2020 року № 398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» [80], та накази центральних органів виконавчої влади, серед яких накази Міністерства соціальної політики, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства освіти і науки, а також Міністерства охорони здоров'я України. Ці нормативно-правові акти регламентують створення програм для кривдників, функціонування спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, порядок проведення оцінки ризиків вчинення насильства, а також інші аспекти протидії домашньому насильству.

Також хочеться звернути увагу на те, що Кабінет Міністрів України ухвалив постанову № 658, якою затвердив Типову програму унеможливлення насильства та жорстокого поводження з дітьми. Документ розроблено відповідно нових вимог до захисту прав дітей, ухвалених Верховною Радою України 6 червня 2024 року відповідним законом [71].

Ця Типова програма запобігання насильству та жорстокому поводженню з дітьми (далі – Типова програма) має на меті забезпечення функціонування ефективної системи унеможливлення будь-яких форм насильства та жорстокого поводження з дітьми. Вона спрямована на створення у відповідних установах та організаціях, що здійснюють діяльність у сферах освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури і спорту, оздоровлення та відпочинку, молодіжної політики, а також у громадських об'єднаннях, які

взаємодіють з дітьми та молоддю (надалі – суб'єкти роботи з дітьми та молоддю), середовища, вільного від насильства та жорстокого поводження. Також передбачається впровадження системи інформування про виявлені випадки (або обґрунтовані підозри щодо) насильства та жорстокого поводження з дітьми в межах діяльності зазначених суб'єктів, а також гарантування невідкладного їх розгляду та адекватного реагування [71].

Важливо також підкреслити, що діти, які постраждали від домашнього насильства, мають право на судовий захист своїх прав. Відповідно до статті 152 Сімейного кодексу України [21], суд може позбавити батьківських прав особу, яка здійснює жорстоке поводження з дитиною. Крім того, цивільне законодавство передбачає можливість стягнення моральної шкоди завданої насильством [20].

Постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2025 року № 1513 затверджено Порядок реагування на випадки насильства та жорстокого поводження з дітьми, який регулює механізм дій у разі виявлення таких випадків у закладах освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури і спорту, оздоровлення та відпочинку, молодіжних центрах, а також у дитячих і молодіжних громадських об'єднаннях та інших суб'єктах, що контактують із дітьми. У разі виявлення ознак насильства щодо дитини керівник суб'єкта зобов'язаний упродовж трьох годин повідомити про це батьків або законних представників дитини (за винятком випадків, коли вони є кривдниками), органи Національної поліції, службу у справах дітей за місцем розташування суб'єкта та територіальний орган Нацсоцслужби. Крім того, протягом трьох робочих днів необхідно скликати засідання відповідної комісії. У контексті кримінального права діяння, пов'язані з домашнім насильством щодо дітей, можуть кваліфікуватися за статтею 126-1 Кримінального кодексу України, що передбачає кримінальну відповідальність у вигляді штрафу, громадських робіт, арешту або позбавлення волі. Згідно з пунктом 6 частини першої статті 67 Кримінального кодексу України, вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у її присутності є обставиною, що обтяжує покарання. Також до обтяжуючих обставин належать злочини проти осіб похилого віку, осіб

з інвалідністю, осіб у безпорадному стані або з психічними розладами. Залежно від характеру та наслідків насильницьких дій такі правопорушення можуть бути кваліфіковані за іншими статтями Кримінального кодексу України, наприклад, статтею 122 щодо умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження [81].

За результатами здійсненого аналізу нормативно-правового забезпечення прав дітей, які зазнали домашнього насильства, доцільно констатувати, що охорона прав цієї категорії осіб є комплексним та багатоаспектним завданням, котре вимагає дієвої правової регламентації та системного підходу до його втілення. Україна вже зробила значні кроки у цьому напрямку через імплементацію міжнародних стандартів та розробку національного законодавства.

Разом з тим, постійне вдосконалення нормативно-правової основи та інституційних механізмів є невід'ємною передумовою для гарантування всебічного захисту прав неповнолітніх та формування сприятливого середовища для їхнього гармонійного розвитку. Оскільки, незважаючи на розгалужене законодавство, що стосується протидії домашньому насильству, дане явище зберігає свою актуальність на повсякденному рівні. Ця обставина спричинена, серед іншого, фактом, що значна кількість постраждалих осіб не усвідомлює факту вчинення стосовно них актів насильства, не довіряє у спроможність отримання дієвої підтримки, а також внаслідок недостатньо жорстких санкцій щодо правопорушників.

Гармонізація положень Кодексу України про адміністративні правопорушення згідно з приписами Стамбульської конвенції становить суттєвий етап у трансформації національної правової системи з метою гарантування дієвого захисту фундаментальних прав людини. Імплементовані корективи забезпечують посилення адміністративної відповідальності за прояви домашнього насильства стосовно неповнолітніх та насильства, зумовленого гендерною ознакою, запровадження нових кваліфікуючих ознак правопорушень та розширення юридичного статусу постраждалих суб'єктів.

1.4. Проблеми захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства під час воєнних дій в Україні

В умовах сьогодення, на тлі триваючого збройного конфлікту на території України, проблематика забезпечення прав дитини набуває особливої гостроти та першочерговості. Діти становлять одну з найбільш вразливих категорій населення, що зазнає значних фізичних, психологічних та соціальних негативних наслідків внаслідок військових дій. Ситуація ускладнюється тим, що в умовах нестабільності та стресу значно зростає ризик домашнього насильства, яке має катастрофічні наслідки для дітей.

Дитинство, позначене війною, стало реальністю для українських дітей внаслідок повномасштабної агресії з боку російської федерації. Постійні обстріли, руйнації, вимушене переселення, фізичні травми, втрата близьких – це виклики, які є надзвичайно складними навіть для дорослих, а для дітей вони набувають особливо травматичного характеру. Війна спричиняє не лише фізичні страждання, але й формує глибокі психологічні наслідки для наймолодших членів суспільства. Знищення інфраструктури, постійне відчуття страху, фізичний і моральний біль, а також сирітство стали невід’ємною частиною життя багатьох дітей в умовах воєнного конфлікту. У цій ситуації саме держава Україна зобов’язана забезпечити всебічний захист їхніх життєвих інтересів, прав і перспектив розвитку. В умовах збройної агресії російської федерації питання захисту прав дітей набуває критичного значення і потребує пріоритетного вирішення на рівні державної політики та міжнародного співробітництва [81].

За даними міжнародних організацій, під час воєнних дій кількість випадків домашнього насильства може зростати на 30–50%. Це пов’язано зі збільшенням рівня агресії серед дорослого населення, а також із зменшенням контролю з боку правоохоронних органів через їх залучення до військових операцій. Для дітей наслідки такого насильства можуть бути довготривалими і включати порушення психічного здоров’я, проблеми з адаптацією в суспільстві та ризик повторення насильницьких моделей поведінки у майбутньому.

Одним із наслідків військової агресії російської федерації проти України стало значне підвищення рівня емоційної напруги в суспільстві, особливо в регіонах, наближених до зони бойових дій. Втрата рідних і близьких, фізичні травми, руйнування житлових будівель та майна, постійні обстріли мирного населення, а також економічні труднощі створюють серйозні психологічні виклики. Сукупність цих факторів призводить до зростання випадків домашнього насильства, зокрема щодо дітей, які є найбільш уразливою категорією населення.

В умовах війни захист дітей потребує активного втручання держави, яка повинна забезпечувати своєчасну, комплексну та всебічну підтримку. Особливу увагу слід приділяти мінімізації негативного впливу на психічний стан дітей. У випадках критичних обставин, таких як сирітство, фізичні травми, втрата житла або прояви психологічного чи економічного насильства, держава має взяти на себе відповідальність за їхню безпеку та добробут.

Як зазначає О. О. Корнієнко, для забезпечення належного захисту прав дітей, зокрема тих, які постраждали від домашнього насильства в умовах війни, перед українською державою стоїть низка важливих завдань. По-перше, необхідно провести аналіз законодавчої бази, що регулює захист прав дітей, які зазнали домашнього насильства, а також їхніх інтересів на міжнародному, загальнодержавному та місцевому рівнях. По-друге, доцільно виявити теоретичні та практичні проблеми у застосуванні відповідних правових норм, визначити прогалини в чинному законодавстві. Такий підхід дозволить сформулювати цілісне уявлення про стан захисту прав дітей та сприятиме розробці ефективних нормативно-правових актів і механізмів для їхньої реалізації в суспільному житті [83, с. 33].

Під час збройних конфліктів діти становлять одну з найбільш уразливих груп населення, яка все частіше стає жертвою домашнього та сексуального насильства. Військові дії, психологічний стрес, соціальна нестабільність та економічні труднощі значно поглиблюють цю проблему.

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України суспільство зіткнулося з новими викликами, пов'язаними з

домашнім насильством над дітьми. Зокрема, спостерігається значне збільшення кількості розлучень, що може спричинити ескалацію конфліктів між батьками, включаючи спроби одного з них самовільно змінити місце проживання дитини [65, с. 486-488]. Протягом 2022–2023 років на адресу Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини було зареєстровано 157 звернень стосовно інцидентів несанкціонованої зміни місця проживання дітей одним із батьків. Із загальної кількості цих повідомлень, 41 випадок стосувався внутрішнього переміщення дітей у межах території України; 4 – їх транспортування на тимчасово окуповані території, до російської федерації або республіки білорусь; а 122 – переміщення дітей за межі державних кордонів [84].

Протягом зазначеного періоду було зафіксовано випадки домашнього насильства стосовно 9,5 тисяч неповнолітніх. Згідно з інформацією заступника Генерального прокурора України, станом на жовтень 2023 року зареєстровано понад 5 тисяч кримінальних правопорушень, жертвами яких стали неповнолітні особи [84].

З початку повномасштабного вторгнення Гаряча лінія з питань запобігання домашньому насильству, торгівлі людьми та гендерної дискримінації опрацювала 38,5 тисяч звернень, що надійшли з усіх регіонів України.

При цьому дев'ять із десяти звернень стосувалися саме випадків домашнього насильства. Про це повідомила віцепрезидентка громадської організації «Ла-Страда Україна» Катерина Бороздіна у коментарі для Українського радіо [85].

За її словами, почастишали та/або вперше з'явилися випадки сімейного насилля у сім'ях ВПО [85].

У своєму дописі А. Кривуляк зазначає, що за даними статистики Національної гарячої лінії для дітей та молоді, протягом 2024 року було зафіксовано понад 45 тисяч звернень. З них близько 15% стосуються випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми. Основною проблемою є те, що діти стикаються з численними обмеженнями у процесі звернення за допомогою. Зокрема, вони можуть викликати поліцію, однак для подальшого реагування

правоохоронних органів необхідна участь законного представника, який нерідко сам є кривдником. У зв'язку з цим значна частина відповідальності покладається на служби у справах дітей, які мають забезпечувати захист прав та інтересів неповнолітніх у таких ситуаціях [86].

Щодо Львівської області то у 2024 році надійшло 8795 звернень про вчинення домашнього насильства, з яких 250 звертались неповнолітні (діти). За результатами розгляду звернень 602 дітей визнано постраждалими від вчинення домашнього насильства (які були присутні при вчиненні домашнього насильства або відносно яких було вчинено ДН). У 2025 році з 2359 звернень про вчинення ДН, 94 надійшли від неповнолітніх. За результатом розгляду звернень 316 дітей визнано постраждалими за вчинення домашнього насильства, (в той же час за 5 місяців 2025 року надійшло 3085 звернень про вчинення ДН, з яких 112 від дітей. Визнано 238 дітей постраждалими від ДН) – для порівняння за 5 місяців [87].

Даний факт свідчить про те, що в контексті повномасштабних воєнних дій проблема побутового насильства стосовно неповнолітніх не лише не нівелювалася, а й суттєво інтенсифікувалася. Збройний конфлікт спричинив виникнення додаткових детермінантів, що сприяють ескалації цієї проблеми та ускладнюють забезпечення безпеки наймолодших і найменш захищених верств населення.

Постійне психоемоційне напруження дорослих додатково дестабілізує соціальне середовище, обмежуючи їхню здатність до емоційної саморегуляції та раціонального контролю над поведінкою. Так, В. Н. Семікоп підкреслює, що діти, які вимушено перемістилися за кордон, опинилися в особливо складному становищі. До психологічної травматизації, спричиненої безпосередньо воєнними діями, додається стрес адаптації до нового середовища, відсутність соціальних зв'язків та звичного соціокультурного оточення [88, с. 353].

Дослідниця акцентує увагу на тому, що, хоча теоретично дитина може звернутися до правоохоронних органів, практична реалізація цього кроку є вкрай ускладненою. Передусім, значною перешкодою слугує мовний бар'єр, який унеможлиблює здійснення телефонного дзвінка та адекватне пояснення ситуації, а

в окремих випадках – навіть ідентифікацію власного місцеперебування [88, с. 353]. Водночас, як зазначає Я. І. Юрків, діти побоюються бути вилученими з родинного оточення, причому подібні випадки вже не є поодинокими серед сімей українських біженців [89, с. 186-187].

Проблема домашнього насильства щодо дітей залишається надзвичайно складною та чутливою. У разі небезпеки в громадському місці жертва може звернутися по допомогу до оточуючих ще до прибуття поліції. Проте, коли насильство відбувається вдома – у просторі, який має бути найбезпечнішим, – можливості оперативного порятунку значно обмежені. Насильство з боку члена сім'ї несе особливий ризик, а запобігти таким випадкам лише законодавчими механізмами, доступними органам системи МВС, досить складно. Водночас попередити подібні ситуації можуть близькі люди – члени родини, друзі, педагоги, психологи, медики тощо. Адже правоохоронці не ставитимуть запитань випадковому перехожому про причини його синців чи інших видимих ушкоджень, тоді як близьке оточення має більше можливостей для вчасного реагування.

З огляду на вказане вище можемо окреслити проблеми реалізації захисту дітей від домашнього насильства, а саме:

1. Доступ до правової допомоги. Воєнні дії обмежують доступ постраждалих дітей до правової допомоги. У багатьох регіонах України функціонування соціальних служб та центрів надання безоплатної правничої допомоги є ускладненим через бойові дії або окупацію. Це позбавляє дітей можливості отримати консультацію юриста або психолога.

2. Недостатня кількість фахівців. У кризових умовах кількість випадків домашнього насильства значно зростає, але ресурсів для їх вирішення недостатньо. Соціальні працівники, психологи та юристи часто перевантажені роботою, що знижує ефективність їхньої діяльності.

3. Складність ідентифікації випадків насильства. Ідентифікація фактів домашнього насильства щодо дітей ускладнюється через страх постраждалих повідомляти про такі випадки. Діти можуть боятися помсти з боку кривдників або

втрати сім'ї. В умовах воєнного стану ці страхи посилюються через загальну атмосферу небезпеки.

4. Недоліки судової системи. Судова система України також стикається з проблемами у розгляді справ про домашнє насильство. Воєнний стан може призводити до затримок у судових процесах або недостатньої уваги до справ про насильство над дітьми.

Таким чином, зважаючи на вищезазначене, як і в інших суспільно значущих питаннях, ключовим є комплексний та системний підхід, котрий охоплює: удосконалення нормативно-правової бази, зміцнення потенціалу практичних підрозділів правоохоронних органів, скоординовану міжвідомчу взаємодію, залучення фахівців з неурядових та міжнародних інституцій, а також реалізацію просвітницьких заходів [90]. Відповідно, доцільно детальніше розглянути ці аспекти.

У 2019 році Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration). Головною ціллю цього документа є створення освітньої системи, здатної забезпечити захист молодого покоління від загибелі, травм та експлуатації. У декларації зафіксовано зобов'язання, спрямовані на запобігання та оперативне реагування у випадках використання закладів освіти у військових цілях в період збройного конфлікту [91].

Основним законодавчим актом у сфері охорони дитинства в Україні є Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року. Його прийняття було зумовлене необхідністю сприяння національній безпеці України, підвищенню ефективності державної внутрішньої політики та гарантуванню реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток і виховання у сімейному середовищі. Зазначений закон визначає фундаментальні державні пріоритети у цій галузі, які ґрунтуються на безумовному забезпеченні інтересів дитини [18].

Внаслідок збройного вторгнення на територію України з боку сусідньої держави, виникла потреба посилення захисту дітей, що зумовило необхідність внесення змін до вказаного Закону. Зокрема, статті 30/1, 32 зазначеного Закону

були спрямовані на захист дітей під час збройного конфлікту [18].

У цьому контексті незмінно актуальною є Постанова Кабінету Міністрів України, прийнята 24 вересня 2008 року за № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини». Даний нормативно-правовий акт визначає порядок дій та комплекс заходів у разі виявлення дітей, позбавлених батьківського піклування [92].

Постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 року, що затверджує Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, передбачається надання органами опіки та піклування відповідного статусу дитині з метою запобігання або припинення фізичного та сексуального насильства, а також мінімізації моральних та психологічних страждань [93].

Із початком повномасштабного збройного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року проблематика захисту прав дітей набула надзвичайної актуальності. Значна кількість дітей постраждала від жорстокого поводження, сексуального насильства, тортур та зазнала інтенсивного психологічного травмування. Фактично кожна дитина в Україні зіткнулася з порушенням своїх основоположних прав, гарантованих як національним, так і міжнародним законодавством. До цих прав належать: право на життя, гідність, свободу та особисту недоторканність, право на вільне пересування та вибір місця проживання, а також безперешкодний доступ до освіти та медичної допомоги.

Держава була змушена оперативно реагувати на виниклі виклики. Зокрема, було затверджено Постанову Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 р. № 302 «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану». Положеннями цієї Постанови передбачено створення тимчасового консультативно-дорадчого органу при Кабінеті Міністрів України для координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування щодо забезпечення захисту прав дітей в умовах воєнного стану [94]. До функцій цього органу належить забезпечення організації евакуації дітей та їх подальшого розміщення у безпечних регіонах,

задоволення їхніх нагальних потреб; здійснення контролю за консульським обліком дітей у країнах їхнього тимчасового перебування; вирішення інших принципових питань, пов'язаних із захистом інтересів дітей під час воєнного стану [94].

Серед нормативно-правових актів України варто також згадати в нашому аналізі Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 22.03.2022 р. № 496 «Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану» [95].

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 березня 2022 року № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» регулюються організаційні аспекти забезпечення освітнього процесу в Україні в умовах воєнного стану [96].

Суттєві корективи були внесені до системи влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування. Враховуючи необхідність запобігання недобросовісним маніпуляціям у цій сфері та актуалізовану потребу у захисті неповнолітніх, законодавство України зазнало змін. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 22 березня 2022 року «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану» було доповнено Положення про дитячий будинок сімейного типу (затверджене постановою КМУ від 26 квітня 2002 р. № 564) та Положення про прийомну сім'ю (затверджене постановою КМУ від 26 квітня 2002 р. № 565) новим абзацом, що уможлиблює тимчасове влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, до дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей під час дії надзвичайного або воєнного стану на території України [97].

Окрім того, 10 травня 2022 року була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України № 581 «Про внесення змін до порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя». Цей нормативно-правовий акт передбачає спрощення

процедури влаштування та перебування дітей у патронатній сім'ї на період дії надзвичайного або воєнного стану в Україні [98].

Урядовими структурами України також було ініційовано створення інформаційно-консультаційного ресурсу для допомоги дітям в умовах воєнного часу – «Дитина не сама». Ця програма реалізована Офісом Президента України у співпраці з Дитячим фондом ООН UNICEF Ukraine та Міністерством соціальної політики. Ресурс функціонує у форматі телеграм-чат-боту та призначений для надання підтримки неповнолітнім особам, які опинилися у складних життєвих обставинах [99].

Домашнє насильство може виявлятися у різноманітних формах, з огляду на це науковці наголошують на складності розмежування між такими формами. Так, зокрема, Т. А. Павленко, М. Г. Корабель, Т. Спіріна, А. Цвігун, наголошують на цьому аспекті, вказуючи, що сексуальний примус неминуче супроводжується приниженням гідності, а фізичне насильство впливає не лише на тілесну, а й на моральну та емоційну сфери особистості [65, с. 488; 100, с. 159].

Беручи до уваги, що формування національної правової бази, яка здатна гарантувати ефективний захист прав людини, є ключовим позитивним обов'язком держави, ратифікація Стамбульської конвенції та подальше впровадження її норм у національне законодавство демонструють послідовність зусиль України у боротьбі з насильством щодо жінок, дітей та домашнім насильством загалом [101]. Одночасно з цим, в Україні протягом останніх років активно вдосконалюється система надання допомоги особам, які постраждали від насильства, що свідчить про прагнення держави забезпечити комплексний підхід до вирішення цієї проблеми [102, с. 94].

На території України функціонують пересувні групи соціально-психологічної підтримки для осіб, які постраждали від насильства [103].

Особи, які зазнали домашнього, гендерно зумовленого або сексуального насильства в період збройного конфлікту, мають змогу отримати безоплатну невідкладну допомогу від мобільних груп соціально-психологічної підтримки [104].

На місце події вчинення насильства виїжджає команда, до складу якої входять фахівці з психології та соціальної роботи. Крім того, за потреби, можуть бути залучені представники Національної поліції чи служб у справах дітей [104].

За 2024 рік на телефон довіри щодо фізичного, психологічного й економічного насильства надійшло 16 792 звернення. Це майже на чотири тисячі більше, ніж у 2023 році, повідомляє заступниця голови КМДА М. Хонда [105].

Серед них 6997 звернень стосувалися домашнього насильства. Здебільшого зверталися жінки – понад 5600. Також у притулку й кімнатах кризового реагування перебували переважно жінки й діти, з майже 300 людей було сім чоловіків [105].

Водночас на гарячій лінії було понад три тисячі дзвінків від чоловіків. За 2024 рік мобільні бригади соціально-психологічної допомоги надали 4765 консультацій щодо домашнього насильства [105].

Психоедукація відіграє ключову роль у забезпеченні обізнаності щодо ментального здоров'я, психологічних розладів та їхніх наслідків для особистості, що є важливим елементом правового забезпечення захисту прав людини. Зокрема, інформування про способи виявлення ознак насильницької поведінки та відповідні алгоритми дій у таких ситуаціях є критично необхідним для запобігання домашньому насильству, особливо в умовах воєнного стану, коли ризику його проявів значно зростають. Важливим аспектом є також надання індивідуальної та групової психологічної допомоги сім'ям із дітьми, що сприяє зміцненню їхньої правової та соціальної захищеності. Особливої уваги потребують інформаційно-просвітницькі ініціативи, спрямовані на дітей, щоб вони могли розпізнавати прояви насильства щодо себе, розуміти основи самозахисту та знати, до яких органів чи служб звертатися за правовою і психологічною допомогою у разі потреби [106].

Серед ключових чинників, що сприяють уразливості осіб у ситуаціях домашнього насильства в умовах воєнного конфлікту, можна виділити низку аспектів. По-перше, це складне матеріальне становище родин, яке обумовлене втратою основних джерел доходу. По-друге, проблеми з пошуком житла та

дефіцит житлової площі, що ускладнює забезпечення належних побутових умов. Перебування на тимчасово окупованих територіях або в зонах активних бойових дій також значно підвищує ризик виникнення насильства через обмежений доступ до правової та соціальної допомоги. Вимушене переселення спричиняє втрату сталих соціальних зв'язків і створює невизначеність щодо отримання необхідної підтримки. До того ж обмеження свободи пересування, такі як комендантські години чи сигнали повітряної тривоги, значно ускладнюють можливість звернення за допомогою. Психологічні травми, викликані воєнними діями, зокрема посттравматичний стресовий розлад, можуть посилювати агресивну або деструктивну поведінку в родині. У таких умовах часто застосовуються неефективні способи подолання труднощів, що лише загострює конфлікти. Додатково ситуацію ускладнює недостатність соціальних, медичних та психологічних послуг для постраждалих від насильства. Особливу увагу слід звернути на випадки травм чи каліцтв, які підвищують залежність постраждалих від інших членів родини та обмежують їхню можливість самостійного звернення за допомогою. Нарешті, технічні проблеми, зокрема перебої в електропостачанні, можуть перешкоджати доступу до засобів комунікації, що є критично важливим для отримання допомоги. Усі ці чинники формують комплексну систему загроз для осіб, які опинились у ситуації домашнього насильства в умовах війни, і потребують всебічного аналізу та розробки ефективних механізмів їх подолання [102, с. 98].

К. Шостак приділяє особливу увагу аналізу окремих аспектів проблеми невизнання дитини, яка стала свідком домашнього насильства, як постраждалої сторони [107].

Особливого значення набуває положення, згідно з яким постраждалою дитиною визнається не лише та, яка безпосередньо зазнала домашнього насильства, а й та, що стала свідком таких подій. Насильство, яке здійснюється щодо матері чи іншого члена родини, спричиняє значну деструкцію психоемоційного благополуччя дитини, яка спостерігає за ситуацією насильства.

Серед актуальних викликів щодо домашнього насильства стосовно дитини

під час збройного конфлікту є: прогнозоване збільшення інцидентів домашнього насильства, особливо в умовах тривалої збройної агресії російської федерації проти України; недосконалість нормативно-правової бази, що перешкоджає дієвому правозастосуванню; значний рівень латентності цього правопорушення, оскільки потерпілі часто не повідомляють про кривдника з різних мотивів; складнощі у виявленні та ідентифікації дітей, які стали свідками домашнього насильства; недостатній штат кваліфікованих мобільних підрозділів для оперативного реагування на випадки домашнього насильства.

Особливу увагу необхідно звернути на випадки вчинення домашнього насильства військовослужбовцями стосовно дитини. Внаслідок участі у бойових діях, перебування в умовах хронічного стресу, наявності посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та труднощів з емоційною регуляцією, військовослужбовці, повертаючись до мирного життя, можуть неусвідомлено переносити агресивні моделі поведінки в сімейне середовище. Діти, як найбільш вразлива категорія, часто стають об'єктами психологічного або фізичного насильства. Це не лише завдає їм безпосередньої шкоди, а й створює довготривалі психоемоційні наслідки, що впливають на розвиток особистості. Тому важливо впроваджувати спеціальні програми психологічної реабілітації для військовослужбовців та системно здійснювати моніторинг сімейного середовища, де проживають діти з батьками-військовими.

Доцільною є розробка окремого проекту закону щодо запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей (виділення окремого розділу – кривдник-військовослужбовець), а також посилення відповідальності – зокрема, шляхом підвищення штрафних санкцій. Нормативно-правове врегулювання, на нашу думку, сприяло б зменшенню випадків домашнього насильства з боку батьків щодо дітей. Це, у свою чергу, разом з іншими факторами – підвищенням рівня правосвідомості населення та посиленням державним контролем за якістю інформації, яку поширюють медіа, – знизило б загальний рівень насильства стосовно дітей у сім'ї.

Вважаємо за доцільне інтегрувати до програм реабілітації особового складу

Збройних Сил України складову профілактики гендерно зумовленого та домашнього насильства.

Участь у бойових діях може чинити деструктивний вплив на психосоціальну адаптацію індивіда та його здатність до конструктивного вирішення конфліктних ситуацій мирним шляхом. В умовах правового режиму воєнного стану та значної чисельності військовослужбовців виникає вірогідність зростання кількості інцидентів домашнього насильства. Отже, першочергового значення набуває імплементація відповідних превентивних заходів, зокрема шляхом впровадження в реабілітаційні курси для комбатантів компоненту, що стосується принципів ненасильницької взаємодії.

З метою підвищення рівня захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів та ефективності протидії домашньому насильству, необхідно вдосконалити та уніфікувати методологію збору, аналізу, систематизації та обліку статистичних відомостей щодо всіх випадків гендерно зумовленого та домашнього насильства, а також оцінювання результативності впроваджених заходів.

Неузгодженість статистичних формулярів, що використовуються суб'єктами превенції та протидії домашньому насильству, а також неврахування в них специфіки сучасних глобальних викликів, створює перешкоди для проведення якісного аналізу даних щодо ефективності функціонування системи запобігання та протидії домашньому/гендерно зумовленому насильству. Це також зумовлює дефіцит комплексних наукових розвідок стосовно впливу пандемії та війни на ситуацію з домашнім/гендерно зумовленим насильством [102, с. 92]. При цьому, пріоритетним є інтеграція до статистичної звітності даних про вразливі категорії постраждалих осіб, таких як жінки, діти, особи з інвалідністю, задля подальшого поглибленого аналізу цієї інформації та розробки на її базі дієвих програм підтримки для зазначених груп населення [108, с. 260].

Вважаємо за необхідне протягом періоду дії воєнного стану забезпечити функціонування координаційних штабів, що відповідають за соціальний захист дитячого населення, включаючи тих, хто постраждав від домашнього та гендерно зумовленого насильства, на всіх рівнях військових, а також обласних та районних

адміністрацій [102, с. 92].

Для ефективної боротьби з проблемою домашнього насильства щодо дитини під час війни необхідно запровадити комплексні правові заходи, які б забезпечували належний захист жертв та посилювали відповідальність за насильницькі дії. Це включає вдосконалення законодавства, збільшення кваліфікації правоохоронців та соціальних працівників, а також створення механізмів підтримки постраждалих, зокрема жінок та дітей, у складних умовах війни.

Пропонуємо розглянути низку першочергових заходів, що є актуальними в умовах сучасної політико-правової дійсності воєнного часу.

Насамперед, слід відзначити позицію Ю. М. Бисаги, який акцентує увагу на потребі модернізації спеціального правового регулювання, що має бути адаптованим до реалій військового конфлікту. Нормативно-правові акти та підзаконні положення мають відображати особливості воєнного стану, забезпечуючи оптимізацію процесу видачі термінового обмежувального припису стосовно правопорушника та уніфікацію процедур звернення за правовою допомогою [109, с. 786]. У цьому контексті актуальним є імплементація механізму віддаленого оформлення зазначеного припису за допомогою цифрових платформ або мобільних застосунків. Головною метою цього заходу є забезпечення оперативної реалізації права на захист для осіб, які зазнали домашнього насильства, зниження вірогідності повторних інцидентів та гарантування їхньої безпеки навіть у складних обставинах воєнного періоду.

Процес отримання термінового заборонного припису може бути значно оптимізований шляхом запровадження можливості віддаленої подачі заяви, доповненої доказами протиправних дій, до відповідних правоохоронних структур. Особи, які постраждали, часто перебуваючи в умовах обмеженої транспортної доступності або у зонах підвищеної небезпеки, повинні мати змогу ініціювати отримання припису через електронні ресурси або мобільні програми. Зазначені платформи можуть бути інтегровані з державними інформаційними системами для автоматизованої верифікації особи заявника, забезпечуючи при цьому

конфіденційність та безпеку даних. Доступ до цих платформ має бути максимально полегшеним, а їхній інтерфейс – інтуїтивно зрозумілим, із наявністю багатомовних інструкцій та доступних форматів.

Після подачі заяви на отримання термінового заборонного припису через онлайн-систему, вона має бути негайно спрямована до компетентного органу для оперативного розгляду. В умовах воєнного стану особливого значення набуває можливість прискореного розгляду таких звернень та миттєвого прийняття рішення. Рішення про видачу термінового заборонного припису має автоматично надходити особі, яка звернулася за захистом, через зазначені цифрові платформи або мобільні застосунки.

Проте, слід відзначити, що реалізація окремих аспектів тимчасового обмежувального припису, що передбачає застосування суб'єктами владних повноважень широкого спектра заходів щодо припинення протиправних дій, не може бути повністю здійснена в дистанційному форматі. Зокрема, згідно з частиною 3 статті 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», співробітники уповноважених підрозділів Національної поліції України мають право, у порядку, визначеному законодавством, застосовувати поліцейські заходи примусу для виселення правопорушника з житла, якщо терміновий обмежувальний припис містить зобов'язання залишити місце проживання (перебування) потерпілої особи, а правопорушник відмовляється добровільно його виконати [102, с. 786].

Діти є повноправними членами суспільства, проте, на відміну від дорослих, мають обмежені можливості для реалізації своїх прав та інтересів. Це робить їх особливо вразливими до порушень, особливо в екстремальних ситуаціях. Тому захист прав дітей в умовах кризових та надзвичайних обставин є пріоритетом для міжнародної спільноти.

На нашу думку, в умовах кризи альтернативи цьому підходу практично немає. Онлайн-формат для отримання термінового заборонного припису стане важливим інструментом для постраждалої особи, оскільки дозволить мати на руках юридичний документ, який може бути використаний як вагомий аргумент

під час взаємодії з агресором. Зазначений захід також забезпечить оперативне реагування правоохоронних органів у випадку виникнення нових загроз або проявів агресії.

Поза тим, внутрішньо переміщені особи (ВПО) демонструють підвищений рівень вразливості до домашнього насильства, що зумовлено втратою житла, розривом соціальних комунікацій та обмеженим доступом до життєво необхідних ресурсів. Ця обставина істотно збільшує ймовірність домашнього насильства, адже ВПО нерідко вимушені перебувати в тимчасових помешканнях з високою щільністю проживання або у приватних домогосподарствах, де можуть спричинитися конфліктні ситуації та прояви агресії. Для забезпечення дієвого захисту зазначеної категорії осіб, правові норми мають встановлювати спеціалізовані механізми доступу до правової допомоги, які б не обмежувалися фактором постійної реєстрації. Зокрема, це передбачає створення виїзних правових груп або функціонування телефонних ліній екстреної допомоги, що надають безоплатне консультування, а також впровадження оптимізованих порядків отримання тимчасового обліку задля забезпечення правової підтримки за новим місцем перебування [109, с. 786].

Послуги соціального спрямування та центри кризового реагування також мають бути доступними для ВПО незалежно від їхнього територіального розташування. Ключовим аспектом є адаптація мережі соціальної підтримки відповідно до специфічних запитів тимчасово переміщених громадян, що передбачає формування спеціалізованих установ, спроможних пропонувати не тільки психологічну підтримку та медичну допомогу, а й забезпечувати тимчасове розміщення для осіб, які постраждали від насильства. Надання оперативного доступу до зазначених послуг, а також проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед ВПО щодо їхніх законних прав та доступних механізмів підтримки, має першочергове значення для превенції та ефективного реагування на інциденти домашнього насильства серед даної категорії населення [109, с. 786].

Разом з тим, на наше переконання, вбачається за необхідне інтенсифікувати моніторингові заходи та формування звітності стосовно фактів домашнього

насильства щодо дітей. Доцільним є запровадження перманентного моніторингу стану домашнього насильства в умовах воєнного стану та систематичного звітування про імплементовані заходи. Ця діяльність сприятиме ідентифікації нормативно-правових недоліків та їхній невідкладній ліквідації.

Врегулювання зазначених проблем потребує реалізації як у межах територіальних громад, так і в загальнонаціональному масштабі, із залученням до цього процесу також міжнародних інституцій.

Отже, забезпечення прав дітей, які постраждали від домашнього насильства в умовах воєнних дій на території України, є складним і багатоаспектним завданням. Правовий режим воєнного стану створює додаткові виклики для гарантування належного рівня правового захисту та соціальної підтримки цієї категорії неповнолітніх. Для вирішення зазначених проблем необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу, розбудовувати інфраструктуру кризових центрів та посилювати взаємодію між державними органами й інститутами громадянського суспільства. Лише системний підхід дозволить забезпечити дієвий захист прав дітей і сприятиме їхній повноцінній реабілітації після перенесених актів насильства.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи результати аналізу методологічних основ адміністративно-правового регулювання захисту прав дітей, які зазнали домашнього насильства, проведеного у першому розділі, можна зробити відповідні висновки.

1. Останні роки характеризуються значними позитивними змінами в українському законодавстві, спрямованими на вдосконалення правових механізмів забезпечення підтримки та захисту осіб, які зазнали домашнього насильства, зокрема дітей. Значно зросла увага суспільства до проблеми домашнього насильства, що стимулювало активізацію наукових досліджень у цій сфері. Тематика захисту прав дитини охоплює широкий спектр наукових досліджень, що відображають різноманітні аспекти цього питання. Проте, після

ухвалення та актуалізації законодавчої бази у сфері протидії та превенції домашнього насильства, питання забезпечення прав неповнолітніх, потерпілих від домашнього насильства, не набуло належного подальшого розвитку. Зокрема, відсутність комплексного аналізу адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які зазнали домашнього насильства, нині викликає значну кількість критичних зауважень і дискусій у науковій та практичній площині.

2. Державні органи різних країн світу активно впроваджують заходи, спрямовані на зміцнення своїх позицій як незалежних, суверенних, демократичних та правових суб'єктів у міжнародному правовому просторі. Важливим елементом, що визначає міжнародний статус держави, є її політика у сфері захисту прав і свобод громадян, зокрема дітей та підлітків, що є вразливою категорією населення. Проте фактичні соціальні умови, в яких формується сучасне покоління, залишаються далекими від оптимальних. Натомість, міжнародно-правові норми захисту прав дитини є важливим інструментом для розбудови ефективної системи охорони дитинства на національному рівні.

3. Подальше вдосконалення нормативно-правової бази та інституціонального механізму залишається необхідною передумовою для забезпечення повноцінного захисту прав дітей і створення безпечного середовища для їхнього розвитку. Це обумовлено тим, що, незважаючи на наявність прогресивного законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, це явище залишається поширеним на рівні повсякденного життя. Такий стан речей пояснюється, зокрема, недостатнім усвідомленням жертвами факту зазнавання насильства, недовірою до ефективності наявних механізмів допомоги, а також недостатньою жорсткістю санкцій, передбачених для осіб, які вчиняють насильницькі дії.

4. Проведений аналіз дозволяє окреслити проблеми реалізації захисту дітей від домашнього насильства, а саме: доступ до правової допомоги; недостатня кількість фахівців; складність ідентифікації випадків насильства; недоліки судової системи. До основних детермінантів підвищеної вразливості до домашнього насильства в умовах воєнного конфлікту належать: 1) обтяжливе матеріальне

становище домогосподарств та втрата сталих джерел фінансового забезпечення; 2) дефіцит житлового простору, ускладнення в пошуку помешкання та незадовільні житлово-побутові умови; 3) проживання на тимчасово окупованих територіях або в районах активних бойових дій; 4) вимушене внутрішнє переміщення, що призводить до втрати ustalених соціальних зв'язків та обмеженого доступу до інформації щодо можливостей отримання підтримки; 5) обмеження свободи пересування, зокрема через запровадження комендантської години та оголошення повітряних тривог; 6) психологічні травми, спричинені воєнними діями, включаючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР); 7) застосування деструктивних стратегій подолання труднощів членами сім'ї; 8) недостатність або відсутність доступних соціальних, медичних та психологічних послуг для осіб, які постраждали від насильства; 9) фізичні травми та інвалідність, що посилюють залежність від інших членів родини; 10) технічні збої, такі як перебої в електропостачанні, що ускладнюють можливість звернення за екстреною допомогою.

РОЗДІЛ 2

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

2.1. Поняття та структура механізму адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей в Україні, які постраждали від домашнього насильства (засоби, гарантії захисту)

Прояви насильства щодо неповнолітніх у сімейному середовищі та питання забезпечення їхніх прав залишаються одним із найбільш нагальних соціальних викликів для України, особливо на тлі чинного воєнного стану та тривалої збройної агресії. У той час як родина зазвичай сприймається як осередок турботи, підтримки й безпеки, у кризових обставинах вона часто перетворюється на джерело загроз через зростання психологічного тиску, фінансову нестабільність і загострення соціальних проблем. Військові дії, що охопили значну частину території країни, значно ускладнили ситуацію, підвищивши рівень прихованості таких правопорушень і зменшивши доступ постраждалих до необхідної допомоги.

За таких умов адміністративно-правовий механізм захисту прав дітей відіграє ключову роль у державній політиці протидії домашньому насильству. Його ефективність полягає у здатності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та інших відповідальних структур адаптувати свою діяльність до надзвичайних викликів і забезпечити своєчасне реагування на випадки домашнього насильства щодо дитини.

Дитинство та захист прав дітей належать до тих соціальних феноменів, які дуже тісно взаємопов'язані й чутливі до всіх змін, що відбуваються у суспільстві, є своєрідними індикаторами його благополуччя. Внаслідок особливої вразливості в умовах нестабільного стану сучасного суспільства вони виявилися найменш соціально і емоційно захищеними і опинилися у кризовому стані [110].

Слід констатувати, що порушення прав дитини мають систематичний

характер, а деструктивні прояви в середовищі неповнолітніх набувають загрозливих масштабів. Зазначене є свідченням недостатньої ефективності національної системи адміністративно-правового забезпечення прав дитини, особливо в контексті захисту неповнолітніх, які зазнали домашнього насильства. Хоча у 2024 році були прийняті суттєві зміни до законодавства в частині протидії домашньому насильству відносно дитини, але проблеми лишаються і ускладнюються новими викликами й загрозами, зокрема тими, що виникають у зв'язку зі збройним конфліктом в Україні, економічною нестабільністю та розвитком в державі.

Саме тому, на наше глибоке переконання, складовою частиною концепції розвитку українського суспільства має стати комплексна державна політика у сфері захисту дитинства. Особливої уваги потребує такий її напрям як адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні, зокрема дітей, які зазнали домашнього насильства.

В Україні забезпечення захисту прав дітей ґрунтується на ключових правових механізмах і структурах, які формують їх адміністративно-правовий статус та гарантують захист від порушень. Відповідні нормативно-правові акти мають імперативний характер, є гласними й системно впроваджуються, що забезпечує реальні правові наслідки в разі їх порушення. Поєднання різних правових категорій, включаючи конкретні механізми та норми, дозволяє реалізувати комплексний підхід до охорони прав дитини. Впровадження ефективних правових інструментів має вирішальне значення для належного адміністративно-правового захисту дітей в Україні. На цей аспект особливо звертають увагу Н. П. Бортник та О. Ю. Дубинський, розглядаючи проблематику прав дітей в умовах сьогодення в контексті міжнародних стандартів [111, с. 477-482].

Проблематика забезпечення прав дитини історично посідала одне з провідних місць. Упродовж останніх років на території України були реалізовані значні кроки щодо вдосконалення системи захисту прав дитини. Зокрема, було ухвалено низку нормативно-правових актів, покликаних узгодити національне

законодавство з міжнародними та європейськими стандартами, а також сформовано спеціалізовані інституції для забезпечення представництва та захисту інтересів неповнолітніх. Поєднання нормативного та інституційного підходів дозволило сформуванню стійкої основи для забезпечення захисту прав дитини, особливо які постраждали від домашнього насильства.

Захист прав і свобод людини, з особливим акцентом на права дитини, залишається однією з найактуальніших проблем сучасної юридичної науки та державної політики. Унікальний характер захисту прав дитини обумовлений віковими особливостями, а також особливою формою реалізації державного захисту, гарантій і підтримки через уповноважені органи.

Перед тим як перейти до аналізу шляхів удосконалення адміністративно-правових інструментів у сфері протидії насильству в сім'ї стосовно неповнолітніх, доцільно сфокусувати увагу на засадах, сутності, дефініції та характерних рисах адміністративно-правового забезпечення прав дитини.

Зокрема, Н. В. Коломоець акцентує увагу на комплексній природі адміністративно-правового забезпечення прав дитини. Правовий статус та притаманні дитині права є деривативними стосовно загального правового статусу індивіда, що відповідно інтегрує систему захисту її прав до більш широкої системи захисту прав людини. Наразі відсутня уніфікована дефініція таких понять, як «система», «правовий захист», «адміністративно-правовий захист», що зумовлює певну суб'єктивність і схильність до підтримки найбільш аргументованих поглядів у межах наявних доктринальних підходів. Водночас, з огляду на динамічний характер, система адміністративно-правового забезпечення прав дитини мусить володіти здатністю до адаптації до змінних умов з метою збереження правового статусу неповнолітнього. Відтак, скрупульозний аналіз кожного компонента є критично важливим для осмислення сутності та внутрішнього наповнення «системи адміністративно-правового забезпечення прав дитини в Україні» [12, с. 56].

Для ініціації вивчення «адміністративно-правового забезпечення прав дитини» першочергово постає потреба в усвідомленні його багатоаспектної

природи. Даний правовий феномен інтегрує сукупність прав та правового статусу неповнолітнього, адміністративно-правові інструменти забезпечення та комплекс адміністративно-правових приписів, які регламентують правовий статус дитини, а також компетенцію державних органів та громадських об'єднань стосовно їхнього захисту. З огляду на те, що зазначене забезпечення є деривативним від загальної системи захисту прав людини, принципово важливим є розгляд їх як єдиного нерозривного цілого. Проте у межах правової доктрини термінологія нерідко може піддаватися взаємозаміні, ототожненню, некоректній інтерпретації або навіть колізіям.

Правовий захист – це цілеспрямована діяльність державних органів, посадових осіб, інституцій громадянського суспільства, а також самих суб'єктів права, що спрямована на усунення перешкод у реалізації прав і виконанні обов'язків, протидію зловживанню правами та бездіяльності щодо виконання обов'язків, а також на запобігання будь-яким порушенням законних прав та інтересів. Застосування механізмів правового захисту набуває актуальності в умовах фактичного або потенційного посягання на права особи, зокрема – дитини.

Правовий (юридичний) захист має місце тоді, коли вже існує загроза або факт порушення прав. Він реалізується через юридичні процедури, санкції та інституційні механізми, які забезпечують відновлення порушених прав, притягнення до відповідальності винних осіб, а також створення умов, що унеможливають повторення таких порушень у майбутньому.

Отже, «юридичний захист» – це сукупність правових дій, поведінкових актів та відносин, здійснюваних уповноваженими суб'єктами у сфері забезпечення прав особи, що є індикатором задоволеності суб'єкта функціонуванням правових інструментів, покликаних ефективно гарантувати його права та законні інтереси. Зазначена правова категорія охоплює спектр видів процесуально-правової діяльності, зокрема, правовідносини, що формуються між державою та інституціями місцевого самоврядування, індивідуальними особами та публічними владними інституціями. Юридична протекція є визначальною для гарантування втілення правових приписів, а також забезпечення прав, свобод та законних

інтересів індивідів [112, с. 352].

Гарантування законних прав становить першочерговий обов'язок держави. Це включає, зокрема, притягнення до юридичної відповідальності суб'єктів, котрі порушують права та інтереси громадян. Державні органи відіграють визначальну функцію в забезпеченні правового статусу, свобод та законних інтересів дитини. Імплементация адміністративно-правових регламентів та заходів є критично важливою для протекції громадян від протиправних втручань у їхні права та інтереси. Уповноважені суб'єкти мають обов'язок вживати дій для припинення подібних посягань, усунення перешкод та забезпечення дотримання законних прав. Фактично, адміністративно-правовий захист полягає у використанні адміністративно-владних повноважень задля поновлення та визнання порушених прав, а також превенції їх подальших порушень стосовно громадян, що базується на законодавчо визначених компетенціях.

Відсутність належного функціонування державних інституцій та посадових осіб унеможлиблює здійснення адміністративно-правового захисту як дітей, так і індивідів загалом. Адміністративно-правовий захист неповнолітніх є критично важливим компонентом державного управління, що регулює суспільні взаємодії та, через застосування адміністративних заходів, забезпечує протекцію прав як громадян, так і дітей [112, с. 352].

Розглядаючи аспекти адміністративно-правового забезпечення прав дитини, необхідно підкреслити, що його практична імплементація нерозривно пов'язана із залученням державних владних структур, котрі здійснюють регулятивний вплив з метою утвердження та гарантування правового статусу неповнолітнього у соціумі та державному устрої. У даному контексті, пріоритетним є аналіз механізмів, за допомогою яких публічні владні інституції забезпечують втілення прав, свобод та законних інтересів неповнолітніх, а також сприяють їхньому гармонійному та всебічному розвитку [24, с. 27].

Державна зацікавленість у забезпеченні цих прав та усуненні потенційних ризиків становить критично важливий елемент такого захисту. Система імплементації адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні постає як

комплексна та всеохоплююча структура. Вона передбачає координовану взаємодію різноманітних суб'єктів з метою досягнення єдиної цілі, що забезпечується адміністративно-правовими інструментами та юридичними гарантіями, покликаними забезпечити дієвий захист прав дитини.

Захист прав дитини становить собою багатогранний механізм, ефективність якого обумовлюється застосуванням широкого спектру адміністративно-правових засобів. Теоретично, правове гарантування прав реалізується за допомогою матеріально-правових та процесуально-правових механізмів. Це охоплює нормативно-правові положення та акти, правоохоронну діяльність, а також самозахисні дії, які здійснюються різними суб'єктами на міжнародному, національному, регіональному та місцевому рівнях.

З метою системного визначення правового механізму захисту прав дитини доцільно проаналізувати чинні правові норми, інституційну структуру та адміністративні процедури. В Україні адміністративно-правовий інструментарій захисту прав дитини має на меті гарантувати, що нормативно-правові положення, процеси та заходи ефективно обстоюють права, свободи та законні інтереси дитини. Шляхом застосування цих інструментів підтримується адміністративно-правовий статус дитини та гарантується її захист у разі виникнення порушень. В Україні адміністративно-правовий захист прав дитини відзначається імперативністю, публічністю, системністю та перспективністю правових наслідків [112, с. 353].

Зазначений захист є пріоритетним і охоплює широкий спектр інструментів, таких як акти державного управління, міжнародні угоди, заходи адміністративного примусу, діяльність уповноважених органів, сприяння інститутів громадянського суспільства, а також проактивна правова позиція дітей та їхніх законних представників.

Правові гарантії адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні представляють собою сукупність юридично унормованих організаційно-правових заходів та форм, які формують дієвий механізм правового впливу. Зазначені форми демонструють діяльність держави та можуть мати як правовий, так і

неправовий характер, при цьому домінуючою правовою формою реалізації владних повноважень є прийняття акта державного управління [112, с. 353].

Водночас, Н. В. Коломєць визначає, що структура механізму адміністративно-правового захисту прав дитини, яка відображає його внутрішню організацію та взаємодію складових елементів, складається з трьох основних компонентів:

1) суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дитини, які, відповідно до обсягу своїх повноважень, функціонують на національному або міжнародному рівнях;

2) правових гарантій адміністративно-правового захисту прав дитини, що визначають існування та забезпечують реалізацію прав, свобод і законних інтересів дитини, а також можливості їхнього правового забезпечення та захисту;

3) інструментів адміністративно-правового захисту прав дитини, спрямованих на сприяння реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів дитини [12, с. 103].

Адміністративно-правовим захистом прав дитини в Україні є діяльність компетентних органів державної влади, регламентована нормами адміністративного права, щодо застосування правових форм та методів, що мають на меті запобігання негативним впливам, забезпечення, здійснення та поновлення у випадку порушення прав, свобод і законних інтересів дитини в межах встановленої компетенції цих суб'єктів [24, с. 27].

Водночас, І. І. Волкова акцентувала увагу на тому, що правовий механізм захисту прав дітей у структурному аспекті включає такі елементи: 1) правові норми, що визначають умови та порядок використання засобів публічного управління для захисту прав дітей; 2) інституційну систему захисту прав дітей, представлену уповноваженими суб'єктами, наділеними компетенцією щодо забезпечення та охорони прав дітей; 3) процедури адміністративного характеру, в межах яких здійснюється захист прав дітей [28, с. 105].

Законодавчі положення, що регламентують сферу забезпечення прав дитини, містять чітко артикульовані приписи та зобов'язання, виконання яких державою є

імперативним для гарантування реалізації цих прав. В Україні імплементовано комплекс правових та адміністративних інструментів, спрямованих на захист прав неповнолітніх. Діяльність компетентних державних інституцій передбачає застосування правових механізмів, що мають на меті протидію негативним впливам, забезпечення протекції, здійснення та відновлення прав, свобод і законних інтересів осіб, які не досягли повноліття.

Система адміністративно-правового захисту дітей функціонує як цілісна, внутрішньо узгоджена сукупність норм і механізмів, котрі спільно забезпечують гарантії прав і свобод дитини. Її ефективність зумовлена належною взаємодією нормативної бази та інституційного забезпечення, що має на меті не лише реагування на протиправні діяння, а й превенцію їх виникнення.

На наш погляд, адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні є цілісною системою норм і механізмів, які у своїй сукупності функціонують для визнання, реалізації та охорони прав, свобод і законних інтересів неповнолітніх.

Вищезазначене дає змогу сформулювати дефініцію адміністративно-правових засобів захисту прав дитини в Україні. Під цим поняттям слід розуміти сукупність правових норм, інституцій та заходів, які у взаємозв'язку та системній єдності сприяють ефективному захисту прав, свобод і законних інтересів дитини у випадку їх порушення або обмеження. Ці засоби виступають ключовими структурно-інструментальними елементами правової системи, що забезпечують адміністративно-правовий статус дитини, а також виконують охоронну функцію. Їх відрізняє імперативний характер, публічність, системність і наявність чітко визначених юридичних наслідків при застосуванні, що є визначальним для досягнення ефективності адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні.

Щодо адміністративно-правового механізму протидії домашньому насильству щодо дитини – це комплекс правових норм, процесуальних дій і практичних заходів, які визначають та регламентують функціонування органів публічної влади у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо дитини.

Означений механізм охоплює нормативно-правові положення, котрі регламентують повноваження, функції, алгоритм функціонування та відповідальність суб'єктів, уповноважених до впровадження державної політики у зазначеній царині. Значимою складовою адміністративно-правового апарату постає організаційний механізм, покликаний до втілення норм адміністративного права шляхом гарантування практичної діяльності інституцій, які здійснюють запобігання та протидію домашньому насильству, що застосовується стосовно неповнолітніх. Його функціонал акцентується на аспектах міжсуб'єктної координації, об'єднанні державних та громадських ініціатив, а також на оптимізації процесів управління [113, с. 169].

Слід зауважити, що згадані механізми зазвичай не трактуються як автономні компоненти, оскільки вони становлять органічну частину загальної системи державного адміністрування [114, с. 88].

Адміністративно-правовий інструментарій протидії домашньому насильству ґрунтується на міжнародних та національних джерелах права. Його складовою є такі фундаментальні міжнародні нормативні акти, як Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [115], Загальна рекомендація № 30 стосовно жінок в умовах запобігання конфлікту, під час конфлікту та пост конфлікту [116], Пекінська декларація та Платформа дій [117], Резолюція Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека» [118], а також Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (відома як Стамбульська конвенція) [55]. Зазначена конвенція була ратифікована Україною у червні 2022 року [56] та виступає ключовим міжнародно-правовим інструментом, орієнтованим на викорінення насильства проти жінок та домашнього насильства.

Водночас доцільно акцентувати увагу на тому, що адміністративно-правовий інструментарій протидії домашньому насильству зазнав трансформації внаслідок ухвалення окремих законодавчих актів України. Зокрема, йдеться про Закони України від 22 травня 2024 року [68], спрямований на імплементацію положень Конвенції Ради Європи стосовно запобігання та боротьби з насильством щодо жінок і домашнім насильством, а також від 20 листопада 2024 року [119], що

стосується вдосконалення механізмів запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі.

Вказані законодавчі акти ініціювали впровадження комплексу дієвих складових у систему запобігання та протидії домашньому насильству. Насамперед, було встановлено категоричну заборону на примирення сторін подружжя в рамках будь-яких судових або позасудових процедур у випадках вчинення домашнього насильства, зокрема через посередництво, мирове врегулювання чи медіацію. Крім того, зазначені зміни передбачають:

– визнання дитини потерпілою: Відтепер, якщо дитина стала свідком домашнього насильства, вона офіційно визнається потерпілою. Це важливий крок у захисті прав дітей, які не можуть самостійно захистити себе в умовах насильства.

– адміністративна відповідальність: Запроваджено адміністративну відповідальність за домашнє насильство щодо дітей. Це означає, що порушники зможуть бути покарані не лише кримінально, але й адміністративно, що сприятиме швидшій і більш ефективній реакції на випадки насильства.

Ці законодавчі зміни є важливим кроком до створення безпечного середовища для дітей та інших вразливих груп. Впроваджені заходи забезпечують додатковий захист і сприяють створенню умов, де кожна дитина може почуватися у безпеці та бути захищеною від насильства. Закон спрямований на те, щоб діти не лише юридично, але й фактично були захищені від усіх форм домашнього насильства.

Водночас, прийнятий нормативно-правовий акт також підкреслює важливість психологічної підтримки та реабілітації постраждалих дітей, забезпечуючи належну допомогу та підтримку, необхідну для їх відновлення та повернення до нормального життя [120]. Зазначені нововведення мають виняткову актуальність, з огляду на те, що вони, згідно зі слухним зауваженням В. Бондаря, забезпечують реалізацію зобов'язань, покладених на Україну Стамбульською конвенцією [121, с. 400].

Хоча складові адміністративно-правового механізму протидії домашньому

насильству щодо дитини здатні забезпечувати ефективний результат, їх реалізація в повному обсязі є можливою переважно в умовах мирного часу.

В умовах збройного конфлікту, зокрема в районах, де тривають бойові дії, функціонування цього механізму суттєво ускладнюється. До таких обмежувальних чинників належать: активна фаза бойових дій; географічна ізоляція деяких населених пунктів від адміністративних центрів, де розміщені органи соціального захисту, поліція та представники правозахисних організацій; низька обізнаність населення щодо доступних заходів захисту від домашнього насильства; невисокий рівень правової культури, особливо у сільських регіонах; стійкі гендерні й культурні упередження; а також обмежені можливості доступу до безоплатної правової допомоги та судового захисту.

Формування організаційно-правового механізму захисту прав дитини в Україні відбувається досить активно. Останніми роками було ухвалено значну кількість необхідних нормативно-правових актів, що зумовлено як внутрішніми потребами, так і поглибленням співпраці України з Європейським Союзом. Важливим кроком у цьому напрямі є адаптація положень Кодексу України про адміністративні правопорушення відповідно до норм Стамбульської конвенції, що дозволяє гармонізувати національне законодавство із європейськими стандартами у сфері захисту прав людини та протидії домашньому насильству, зокрема щодо дітей.

Таким чином, можна констатувати, що захист прав дитини та протидія насильству в сім'ї становлять ключові елементи як національного, так і міжнародного правового поля. Починаючи від Женевської декларації прав дитини 1924 року до чинних законодавчих актів України, міжнародна спільнота та держава послідовно прагнуть гарантувати кожній дитині умови безпечного існування, де її законні права не зазнають утисків.

Домашнє насильство, що може виявлятися у фізичній, психологічній, економічній та сексуальній площинах, є не тільки кричущим порушенням фундаментальних прав дитини, але й однією з найсуттєвіших загроз її повноцінному психічному та фізичному розвитку. В Україні проблема

домашнього насильства залишається значною та поширеною. Статистичні дані свідчать про те, що численні випадки насильства стосовно дітей не реєструються правоохоронними органами. Головними чинниками приховування таких фактів є суспільний осуд, побоювання негативних наслідків, а також недостатня поінформованість щодо доступних механізмів допомоги.

Ефективна система захисту дітей від насильства має спиратися не лише на нормативно-правові акти, такі як Конституція України, Конвенція ООН про права дитини, Закони України «Про охорону дитинства» та «Про запобігання та протидію домашньому насильству», але й на результативні імплементаційні заходи. Серед таких заходів слід виділити підтримку сімей, що перебувають у кризових ситуаціях, реалізацію освітніх програм для батьків, надання кваліфікованої психологічної допомоги дітям, які зазнали насильства, а також активну інформаційно-роз'яснювальну діяльність серед населення.

Сім'я є первинним осередком у вихованні дитини, а на батьків покладається відповідальність за її здоров'я, безпеку, всебічний фізичний та духовний розвиток. Важливим напрямком має стати посилення відповідальності батьків за реалізацію прав дитини та формування у родині сприятливого клімату безпеки, взаємоповаги та довіри.

Тільки завдяки забезпеченню системного захисту прав дітей та ефективній превенції насильства суспільство спроможне створити оптимальні умови для їхнього гармонійного зростання, запобігти соціальній дезадаптації та розірвати ланцюг жорстокості в майбутньому.

2.2. Види суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства

Згідно з Конвенцією ООН про права дитини [43], положеннями Сімейного кодексу України [64] та Закону України «Про охорону дитинства» [18], сім'я визнається природним осередком, у якому забезпечується всебічний розвиток дитини – фізичний, духовний, інтелектуальний, культурний і соціальний, а також

її матеріальне благополуччя. Саме сім'я несе основну відповідальність за створення відповідних умов для цього розвитку.

Кожна дитина має гарантоване право жити у сім'ї з обома батьками або з одним із них, а також отримувати належну батьківську турботу. Обов'язком батьків є піклування про дитину, забезпечення її прав та інтересів. Відповідно до статті 152 Сімейного кодексу України, дитина має право на належне виховання з боку батьків, що контролюється державою у межах законодавчо визначеної системи нагляду.

Проблема захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства є надзвичайно актуальною, оскільки саме сім'я становить основу суспільства та користується особливим державним захистом. Прояви насильства й жорстокого поводження всередині родини не лише порушують її внутрішню гармонію, а й стають чинником, що сприяє поширенню злочинності у суспільстві.

Держава виступає ключовим актором у протидії насильству, оскільки державні органи покликані сприяти формуванню атмосфери абсолютної нетерпимості до подібних проявів. Це досягається шляхом імплементації належних організаційно-правових інструментів, а також розбудови комплексної системи, що охоплює захист постраждалих, притягнення винних до відповідальності та превентивні заходи щодо насильства [122, с. 85].

Гарантування безпеки та прав неповнолітніх осіб, які зазнали побутової агресії, є невід'ємною складовою забезпечення правопорядку та правової стабільності в суспільстві. У цьому контексті загальновизнаним є виділення системи національних уповноважених суб'єктів, що здійснюють адміністративно-правове забезпечення прав дітей та водночас виступають суб'єктами публічного управління.

В Україні протягом останніх років активно формується інституційна структура, що спрямована на забезпечення захисту прав дітей. У державних органах з'являються нові посади, відповідальні за вирішення ювенальних питань. У зв'язку з цим постає потреба у впорядкуванні та аналізі ключових інституцій, які мають повноваження у сфері охорони прав дитини.

Відповідно до позиції А. Б. Благої, до переліку суб'єктів, які здійснюють діяльність у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, входять органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також підприємства, установи та організації незалежно від форми власності та окремі фізичні особи. Їхня діяльність орієнтована на формування та реалізацію заходів, що спрямовані на запобігання, зменшення та усунення негативних проявів і причин домашнього насильства. Вони також здійснюють виявлення, припинення таких випадків на різних етапах порушення правопорядку, надають підтримку та захист постраждалим особам, виконуючи при цьому повноваження, визначені чинним законодавством [75, с. 143].

Ми вважаємо, що систему суб'єктів, відповідальних за запобігання та протидію домашньому насильству щодо дітей, доцільно розглядати як узгоджену, нормативно визначену сукупність уповноважених державних органів, установ, організацій та інших суб'єктів, діяльність яких спрямована на своєчасне виявлення, запобігання, припинення та розслідування випадків домашнього насильства стосовно дітей, а також на забезпечення комплексної підтримки, захисту прав і надання допомоги постраждалим дітям або дітям-свідкам такого насильства в межах міжвідомчої взаємодії.

На поточному етапі розвитку національної держави сформовано державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Ця політика орієнтована на забезпечення всеохоплюючого інтегрованого підходу до боротьби з цим явищем, надання всебічної підтримки постраждалим суб'єктам та утвердження принципів ненасильницьких відносин у приватному житті.

Ключовими векторами реалізації державної стратегії у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, що закріплені на законодавчому рівні, виступають наступні:

- профілактика побутового насильства;
- оперативне реагування на випадки домашнього насильства шляхом створення скоординованого механізму взаємодії між суб'єктами, відповідальними за впровадження заходів із запобігання та протидії цьому явищу;

– надання комплексної допомоги та забезпечення захисту особам, що зазнали насильства, а також відшкодування заподіяної шкоди;

– об'єктивне розслідування інцидентів домашнього насильства, притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності та сприяння корекції їхньої поведінки [123, с. 3-11].

За твердженням Н. П. Король, в Україні взаємодія уповноважених суб'єктів з попередження та протидії домашньому насильству відбувається в рамках нормативно-правових механізмів, чинних на загальнонаціональному, регіональному та локальному рівнях [124, с. 51].

На важливості профілактичного спрямування діяльності суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству зосереджують увагу В. В. Братковський, П. С. Вербицький та О. Б. Черномаз. Зазначені дослідники підкреслюють, що модифікації, внесені до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актів, спрямовані на профілактику та протидію домашньому насильству, зокрема у відношенні жінок та дітей. Законодавчі новели передбачають посилення санкцій за вчинення домашнього насильства. Поза тим, науковці наголошують на тому, що даний нормативно-правовий акт встановлює положення, згідно з яким дитина, котра спостерігає прояви насильства у сімейному середовищі, набуватиме статусу потерпілої сторони [125, с. 91].

Для здійснення класифікації суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дитини передусім варто розглянути положення чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [34], в ст. 6 якого визначено коло суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству в цілому, Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [126], ст. 1 якого містить перелік відповідних органів, які здійснюють соціальний захист дітей та профілактику правопорушень, а також постанови Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 року № 585 [73], в якій визначено коло суб'єктів соціального захисту дітей, які постраждали від жорстокого поводження.

Згідно з положеннями статті 6 Закону України від 07.12.2017 р. № 2671-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», до кола суб'єктів, уповноважених на здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

- 1) спеціалізовані уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) інші інституції та органи, що виконують відповідні функції із здійснення заходів у цій галузі;
- 3) універсальні та спеціалізовані служби підтримки жертв насильства;
- 4) фізичні особи, включаючи громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, які мають законні підстави для перебування на території України [34].

Таким чином, спостерігається, що нормативно-правове окреслення кола суб'єктів у сфері протидії домашньому насильству стосовно дитини ґрунтується на широкому трактуванні, що передбачає включення до нього не лише органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а й громадських організацій та фізичних осіб.

Насамперед, доцільним є фокусування на центральних органах виконавчої влади, які відповідають за формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо дитини. Верховним інститутом у даній системі виступає Кабінет Міністрів України, який виконує функції загального управління, координації та нагляду за діяльністю міністерств і центральних органів виконавчої влади.

Ключовою формою імплементації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, включно із забезпеченням прав дітей, які зазнали домашнього насильства, з боку Кабінету Міністрів є прийняття нормативно-правових актів – постанов, розпоряджень, а також програмних та стратегічних документів. Зазначені акти є обов'язковими для виконання на всій території держави та створюють нормативно-правову базу для розроблення і впровадження відповідних політичних рішень на локальному рівні.

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України мають визначальне значення для вдосконалення актуального законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Зокрема, варто виокремити постанови Кабінету Міністрів від 1 червня 2020 року № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» [73] та від 22 серпня 2018 року № 654 «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» [72].

Вищезгадані нормативно-правові акти мають на меті врегулювання специфічних адміністративно-правових відносин та конкретизацію положень законодавчих актів. Так, постанова № 585 відіграє ключову роль у запобіганні та протидії насильству над дітьми, встановлюючи інструментарій їхнього соціального захисту. Постанова № 654, своєю чергою, спрямована на оптимізацію координованої міжвідомчої співпраці суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

При аналізі категорій суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дітей, які зазнали домашнього насильства, першочергово слід акцентувати увагу на Міністерстві соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики). Згідно з Положенням про Міністерство соціальної політики України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 № 423, Мінсоцполітики відповідає за розробку та імплементацію державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі [127]. Це є одним із його ключових повноважень.

Доцільно також зазначити, що відповідно до регламенту взаємодії суб'єктів, які виконують заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658 [71], координація діяльності цих суб'єктів здійснюється:

- на загальнодержавному рівні – Мінсоцполітики;
- на регіональному рівні – Радою міністрів Автономної Республіки Крим, а

також обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями;

– на рівні відповідної адміністративно-територіальної одиниці – районними, районними у містах Києві і Севастополі державними адміністраціями та виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх формування) рад, включаючи об'єднані територіальні громади [71].

Згідно з цим порядком, вектори співпраці суб'єктів, що впроваджують заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, орієнтовані на: ідентифікацію дітей, які зазнали насильства; прийом та опрацювання звернень і повідомлень щодо вчинення насильства стосовно дітей; організацію надання соціального захисту цим дітям. Усі ці дії реалізуються відповідно до регламенту, затвердженого Кабінетом Міністрів України (п. 10) [71].

Водночас, у частині координації взаємодії суб'єктів на національному рівні, Міністерство соціальної політики, виступаючи координуючим органом, здійснює: формування державної політики у сфері превенції та протидії домашньому насильству та насильству, обумовленому статтю; забезпечення нормативно-правового врегулювання зазначеної сфери відповідно до положень Законів України “Про запобігання та протидію домашньому насильству”, “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” та інших нормативно-правових актів, що приймаються на їх виконання; організацію розробки та затвердження типових програм підтримки для осіб, які постраждали від насильства, а також відповідних методологічних рекомендацій щодо їх імплементації; забезпечення розробки та апробації типових програм для осіб, що вчинили насильство, разом із методологічними настановами щодо їх виконання, з урахуванням таких чинників, як вік, стан здоров'я та стать особи, яка вчинила насильство; надання методичного забезпечення місцевим органам державної влади та самоврядування у сфері превенції та протидії домашньому насильству та насильству, обумовленому статтю; ініціювання та проведення загальнонаціональних соціологічних, правових, психолого-педагогічних та інших

досліджень, що стосуються форм, детермінант та наслідків насильства (п. 13) [71].

Серед центральних органів виконавчої влади, залучених до формування державної політики у сфері протидії домашньому насильству, вагома роль відводиться Міністерству юстиції України (надалі – Мін'юст). Діяльність даного відомства переважно сконцентрована на формуванні законодавчої бази у сфері запобігання та протидії сімейному насильству, узгодженні нормотворчої роботи між міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, а також на здійсненні контролю за релевантною діяльністю.

Додатково, за твердженням Г. Горбової та В. Галуцька, Міністерство юстиції України здійснює функцію юридичної експертизи проєктів законодавчих та інших нормативно-правових актів, призначених для розгляду Кабінетом Міністрів України, а також законопроєктів, поданих до Верховної Ради України. Слід зазначити, що Міністерство юстиції також визнано спеціально уповноваженим органом виконавчої влади, відповідальним за адаптацію національного законодавства України до правових норм Європейського Союзу [128, с. 41].

Згідно з положеннями Закону України від 07.12.2017 р. № 2671-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [34], до переліку інших органів та установ, що виконують функції із реалізації заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, входять:

- 1) служби у справах дітей;
- 2) уповноважені підрозділи органів Національної поліції України;
- 3) органи управління освітньою сферою, заклади освіти, установи та організації освітньої системи;
- 4) органи охорони здоров'я, відповідні установи та заклади;
- 5) центри з надання безоплатної правничої допомоги;
- 6) судові інстанції;
- 7) органи прокуратури;
- 8) уповноважені органи з питань пробації [34].

Категорію загальних служб підтримки для постраждалих осіб становлять

установи, які, зокрема, забезпечують допомогу таким особам, а саме:

- 1) центри соціальних служб;
- 2) центри надання соціальних послуг;
- 3) притулки для дітей при службах у справах дітей;
- 4) центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- 5) соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка);
- 6) центри соціально-психологічної допомоги;
- 7) територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг);
- 8) інші суб'єкти, що надають соціальні послуги [34].

Спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб охоплюють:

– притулки, призначені для осіб, що зазнали домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією російської федерації проти України;

– денні центри соціально-психологічної допомоги, спрямовані на підтримку осіб, які постраждали від домашнього та/або гендерно зумовленого насильства, сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, включно з кризовими кімнатами;

– центри медико-соціальної реабілітації для постраждалих осіб;

– спеціалізовані служби первинного соціально-психологічного консультування, призначені для осіб, які зазнали домашнього або гендерно зумовленого насильства; до них належать також пункти первинної медико-психологічної допомоги для осіб, постраждалих від фізичного, сексуального насильства, насильства за ознакою статі або сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією російської федерації проти України;

– центри захисту дитинства;

– кол-центри з питань запобігання та протидії домашньому, гендерно зумовленому, сексуальному насильству, зокрема пов'язаному зі збройною агресією російської федерації проти України, а також протидії торгівлі людьми та захисту прав дитини;

– мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, що надають підтримку особам, які зазнали домашнього, гендерно зумовленого та/або сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією російської федерації проти України;

– служби, заклади та установи, діяльність яких зосереджена виключно на підтримці осіб, що постраждали від домашнього, гендерно зумовленого та/або сексуального насильства, включно з випадками, пов'язаними зі збройною агресією російської федерації проти України [34].

До реалізації комплексу заходів у галузі запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема в частині ідентифікації випадків насильства, забезпечення підтримки та протекції особам, які зазнали шкоди, можуть бути залучені суб'єкти господарювання, установи та організації всіх форм власності, міжнародні структури, громадські об'єднання, іноземні недержавні організації, індивідуальні підприємці, що відповідають критеріям суб'єктів надання соціальних послуг, а також фізичні особи, які надають такі послуги, зокрема послуги патронатного виховання дітей [34].

До сфери компетенції Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у галузі запобігання та протидії домашньому насильству відносяться такі функції:

1) Імплементация державної політики у зазначеній сфері на регіональному рівні, шляхом систематичного моніторингу своєчасності та адекватності застосовуваних заходів у галузі запобігання та протидії домашньому насильству;

2) Забезпечення формування, затвердження та виконання регіональних програм у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) Координація діяльності суб'єктів, які провадять відповідні заходи, та забезпечення їх ефективної взаємодії на регіональному рівні;

4) Ведення реєстру даних про суб'єктів, що здійснюють діяльність у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на регіональному рівні;

5) Організація професійної підготовки фахівців, які володіють компетенцією у питаннях запобігання та протидії домашньому насильству,

включаючи спеціалістів, що імплементують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство;

6) Реалізація інформаційно-просвітницьких кампаній (включно з розробкою та дистрибуцією відповідних інформаційних матеріалів) стосовно форм, першопричин та наслідків домашнього насильства, заходів у сфері його запобігання та протидії, а також сприяння формуванню у суспільстві неприйняття моделі агресивної поведінки у міжособистісних відносинах;

7) Надання звітності центральному органу виконавчої влади, який здійснює імплементацию державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати виконання повноважень у цій галузі, згідно з порядком, визначеним центральним органом виконавчої влади, що відповідає за формування державної політики у згаданій сфері [34].

Компетенція місцевих органів влади та державних адміністрацій на відповідних територіальних рівнях у галузі запобігання та протидії домашньому насильству охоплює наступне:

1. Гарантування імплементации державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в межах відповідної адміністративно-територіальної юрисдикції;

2. Організація забезпечення соціальних послуг на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, зокрема шляхом соціального замовлення у зазначеній галузі;

3. Ідентифікація необхідності створення спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, гарантування їх формування та дієвості, а також здійснення нагляду за їхньою функціональністю;

4. Сприяння кваліфікаційній підготовці спеціалістів, чия експертиза охоплює питання запобігання та протидії домашньому насильству, включно з фахівцями, котрі впроваджують корекційні програми для осіб, що вчинили насильство;

5. Обробка звернень та інформації щодо фактів домашнього насильства, гарантування вжиття заходів щодо його припинення та надання сприяння

постраждалим суб'єктам;

6. Організація взаємодії та координації діяльності інституцій, що реалізують заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, на відповідній адміністративно-територіальній одиниці;

7. Надання інформації постраждалим суб'єктам щодо їхніх законних прав, доступних заходів та соціальних сервісів, якими вони можуть скористатися;

8. Акумуляція, систематизація та поширення, згідно з чинним законодавством, даних про випадки домашнього насильства на відповідній адміністративно-територіальній одиниці;

9. Представлення звітів перед компетентними вищими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування стосовно результатів реалізації функціональних обов'язків у зазначеній галузі, відповідно до процедури, встановленої центральним органом виконавчої влади, відповідальним за формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

10. Реалізація функцій органу опіки та піклування [34].

Специфіка реалізації компетенції, визначеної у вищезгаданому положенні, районними державними адміністраціями та відповідними виконавчими структурами сільських, селищних, міських рад (районного підпорядкування) регламентується Кабінетом Міністрів України. Нюанси виконання зазначених функціональних обов'язків виконавчими органами міських районних рад встановлюються відповідною міською радою.

Відповідальними підрозділами у структурі місцевих державних адміністрацій, чия компетенція включає реалізацію заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, є служби з питань сім'ї. Аналогічно, серед виконавчих органів сільських, селищних, міських, а також районних у містах рад (за умови їх створення), функціонал у цій галузі покладається на виконавчі органи, що відають питаннями сім'ї [34].

До сфери компетенції органів о опіки та піклування у галузі запобігання та протидії домашньому насильству, що стосується неповнолітніх осіб або

відбувається за їхньої участі, входять такі функції:

1. Забезпечення захисту прав та законних інтересів неповнолітніх осіб, які постраждали від домашнього насильства, а також неповнолітніх, які вчинили насильство. Це включає, зокрема, звернення до судових інстанцій та представництво їхніх інтересів у суді під час розгляду справ, пов'язаних із вчиненням актів домашнього насильства, зокрема щодо клопотань про видачу обмежувального припису.

2. Пряме надання допомоги та захисту неповнолітнім особам, які постраждали від насильства, а також неповнолітнім, які його вчинили, у разі, якщо вони мають статус дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування.

3. Розгляд, відповідно до процедур, визначених Сімейним кодексом України, питання щодо доцільності вилучення дитини або анулювання батьківських прав у разі, коли кривдниками є батьки (усиновлювачі) або один із них.

4. Вирішення, у встановленому законодавством порядку, питань щодо обґрунтованості вилучення дитини від опікуна (піклувальника), прийомних батьків, батьків-вихователів; звільнення особи від виконання обов'язків опікуна (піклувальника) дитини; припинення дії договору про патронат над дитиною; анулювання рішення про влаштування дитини до дитячого будинку сімейного типу або прийомної сім'ї у випадку вчинення актів домашнього насильства стосовно дитини або за її участі.

5. Видача дозволу на отримання соціальних послуг неповнолітньою особою, яка зазнала шкоди, або неповнолітньою особою, що вчинила насильство, у випадках, коли її батьки чи інші законні представники є кривдниками або ухиляються від належного захисту прав та інтересів дитини.

6. Надання дозволу на реєстрацію особистих даних дитини, яка повідомила про вчинення насильства або є потерпілою стороною, у Єдиному державному реєстрі випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, якщо батьки чи інші законні представники дитини виступають кривдниками або не

виконують обов'язків щодо захисту її прав та інтересів.

7. Організація, відповідно до вимог законодавства, розміщення неповнолітньої особи у родині патронатного вихователя у випадку неможливості її подальшого проживання з батьками або іншими законними представниками, що обумовлено вчиненням домашнього насильства стосовно дитини або за її участі [34].

До компетенції служб у справах дітей у царині запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей належать такі функції:

1. Формування та впровадження комплексу заходів, спрямованих на забезпечення захисту прав та законних інтересів дитини, яка постраждала від насильства.

2. Розробка та реалізація дій, що гарантують захист прав та законних інтересів дитини, яка вчинила насильство.

3. Здійснення реєстрації та аналізу заяв і повідомлень про факти домашнього насильства щодо дітей або за їхньою участю, включаючи інформацію, отриману через спеціалізовані гарячі лінії (кол-центри), що функціонують для запобігання різним формам насильства та захисту прав дитини.

4. Надання всебічної інформації постраждалій дитині, її батькам або іншим законним представникам (за умови, що вони не є кривдниками) стосовно їхніх прав, доступних заходів підтримки та соціальних послуг.

5. Консультування дитини-кривдника, а також її батьків чи інших законних представників щодо відповідних прав дитини, доступних профілактичних заходів та спеціалізованих послуг.

6. Забезпечення тимчасового розміщення дитини в спеціалізованих закладах (центрах соціально-психологічної реабілітації, притулках та інших установах для дітей), які відповідають її потребам у проживанні, вихованні, навчанні та реабілітації, у випадках, коли спільне проживання з батьками чи іншими законними представниками неможливе через акти домашнього насильства щодо дитини або за її участі. Також здійснюється моніторинг умов перебування дитини та надання їй необхідної допомоги.

7. Організація та проведення превентивної роботи з батьками та іншими законними представниками дитини з метою попередження домашнього насильства щодо дітей та за їхньою участю.

8. Ініціювання перед відповідними державними органами та органами місцевого самоврядування процедури притягнення до відповідальності посадових осіб, які демонструють неналежне виконання або невиконання своїх службових обов'язків у процесі виявлення випадків домашнього насильства, а також під час роботи з постраждалими дітьми чи дітьми-кривдниками.

9. Координація та співпраця з іншими суб'єктами, уповноваженими здійснювати заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, згідно з нормами чинного законодавства (зокрема, статті 15 Закону).

10. Реалізація інших дій та ініціатив у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей або за їхньою участю, передбачених чинним законодавством.

11. Систематичне подання звітів до центрального органу виконавчої влади, відповідального за реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, стосовно результатів виконання покладених повноважень у зазначеній сфері, відповідно до встановленого порядку [34].

Інституція Уповноваженого Президента України з прав дитини була створена як один із ключових механізмів імплементації положень Конвенції ООН про права дитини в національне законодавство. Основним завданням Уповноваженого є здійснення системного моніторингу дотримання прав дітей, координація діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері захисту прав неповнолітніх, а також налагодження співпраці з міжнародними та неурядовими організаціями. Завдяки функціонуванню цієї інституції забезпечується підвищення ефективності реалізації прав дитини, оперативне реагування на випадки їх порушення та створюються умови для розробки цілісної державної політики, спрямованої на захист найбільш вразливих категорій дітей [129].

Станом на сьогодні Радником – Уповноваженою Президента України з прав

дитини та дитячої реабілітації є Дар'я Герасимчук, яка була призначена на цю посаду відповідно до Указу Президента від 15 червня 2021 року. Основна діяльність Уповноваженої спрямована на здійснення моніторингу дотримання прав дитини, розгляд питань, пов'язаних з опікою, усиновленням, а також реабілітацією дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій. У межах своєї компетенції вона активно співпрацює з міжнародними організаціями та інституціями з метою забезпечення належного захисту прав та інтересів українських дітей [129].

Основні напрями діяльності включають захист прав дітей, здійснення моніторингу ситуації та оперативне реагування на випадки порушення їхніх прав, зокрема в умовах збройного конфлікту. Особлива увага приділяється реабілітації дітей, наданню підтримки дітям з інвалідністю та тим, хто зазнав негативних наслідків російської агресії. Додатково реалізуються заходи з підтримки сімей, виявлення родин, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також стимулювання процесів опіки та усиновлення. Важливою складовою є міжнародна співпраця, яка передбачає взаємодію з такими організаціями, як ООН, ОБСЄ, а також з Міжнародним кримінальним судом у контексті розслідування злочинів проти дітей [129].

Відповідно до статті 101 Конституції України, парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини та громадянина покладено на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. На даний момент цю посаду займає Дмитро Лубінець. Згідно з офіційними даними, 5 травня 2025 року на посаду представниці Уповноваженого з прав дитини було призначено Оксану Червякову. До її функціональних обов'язків входить взаємодія з громадськістю, представниками міжнародних організацій та державних органів. Крім того, вона має право, за дорученням Уповноваженого, направляти акти реагування до відповідних органів у разі виявлення порушень прав дитини. Ця діяльність спрямована на забезпечення захисту та реалізації прав дітей відповідно до національного законодавства та міжнародних стандартів [129].

У діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини

спостерігаються певні проблемні аспекти, які потребують детального аналізу та вдосконалення. Зокрема, у наукових дослідженнях наголошується на недостатньому нормативному регулюванні механізмів взаємодії між інститутом Уповноваженого з прав дитини та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини. Відсутність чіткої координації між цими інституціями ускладнює процес ефективного реагування на порушення прав дітей. Впровадження системного підходу до співпраці зазначених органів могло б значно підвищити ефективність вирішення питань, пов'язаних із захистом прав неповнолітніх, та сприяти усуненню причин таких порушень на ранніх етапах [129].

У процесі модернізації національної системи захисту прав дітей європейські експерти, зокрема представники Ради Європи та Європейської мережі дитячих омбудсменів, пропонують впровадження в Україні європейської моделі Уповноваженого з прав дитини. Цей орган має функціонувати як незалежна інституція, яка не підпорядковується жодним іншим державним структурам, та бути забезпечений спеціальним юридичним імунітетом. На думку фахівців, створення такої моделі сприятиме підвищенню рівня незалежності інституту, що, у свою чергу, дозволить ефективніше виконувати завдання щодо захисту прав і законних інтересів дітей, забезпечуючи дотримання міжнародних стандартів у цій сфері [129].

Особливу увагу слід приділити ролі таких ключових суб'єктів, як Національна соціальна сервісна служба України (створена у 2023 році) та Державна служба у справах дітей, що відіграють вирішальну роль у системі протидії домашньому насильству щодо дітей.

Згідно з Положенням про Національну соціальну сервісну службу України від 26.08.2020 № 783, Національна соціальна сервісна служба України (далі – НСССУ, Нацсоцслужба) визначена як інституція, котра має ключові повноваження щодо запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, а також торгівлі людьми [130].

НСССУ функціонує як центральний орган виконавчої влади, що перебуває під спрямуванням та координацією Кабінету Міністрів України через Міністра

соціальної політики. До її компетенції належить реалізація державної політики у сфері соціального захисту громадян, здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням законодавчих норм під час надання соціальних послуг та підтримки, а також забезпеченням прав дітей.

З метою реалізації зазначених повноважень у напрямку запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, НСССУ виконує наступні функції:

забезпечує імплементацію державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

здійснює моніторинг та контроль за функціонуванням служб, призначених для підтримки осіб, які постраждали;

координує процес підготовки спеціалістів, залучених до діяльності суб'єктів, що реалізують заходи з попередження та протидії домашньому насильству;

ініціює та проводить загальнодержавні соціологічні, правові, психолого-педагогічні та інші дослідження, спрямовані на вивчення домашнього насильства, його першопричин та наслідків;

здійснює збір, аналіз та розповсюдження інформації про випадки домашнього насильства згідно з чинним законодавством, а також вдосконалює систему індикаторів у форматі державної статистичної звітності щодо запобігання та протидії цьому явищу;

відповідає за проведення моніторингу дієвості законодавства з питань попередження та протидії домашньому насильству, аналізує практику його імплементації, а також оцінює ефективність здійснюваних заходів; надає методологічну та практичну підтримку суб'єктам, залученим до реалізації зазначених заходів;

формує та публікує щорічний звіт, що відображає стан реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

здійснює облік інформації щодо функціонування загальних та спеціалізованих служб, які надають підтримку постраждалим особам на

загальнодержавному рівні [130].

Крім того, НСССУ забезпечує методологічне супроводження діяльності та, у межах своїх законодавчо визначених повноважень, здійснює координацію співпраці центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також центрів надання адміністративних послуг у контексті питань запобігання та протидії домашньому насильству.

Згідно з Положенням про Державну службу України у справах дітей, що було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2023 р. № 1048, Державна служба України у справах дітей (далі – Служба) визначається як центральний орган виконавчої влади. Її функціонування спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України за посередництва Міністра соціальної політики. Служба відповідає за впровадження державної політики у сфері гарантування прав дітей, соціального забезпечення сімей з дітьми, організації дитячого оздоровлення та дозвілля, а також розвитку альтернативних форм сімейного виховання та усиновлення [131].

З метою виконання покладених на неї функцій, Служба, зокрема, здійснює такі дії: формулює пропозиції щодо оптимізації законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та нормативно-правових актів міністерств, враховуючи практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, та у встановленому порядку представляє їх на розгляд Міністру соціальної політики. Вона забезпечує організаційно-методологічну підтримку діяльності органів опіки та піклування, а також служб у справах дітей стосовно здійснення опіки, піклування та забезпечення прав й інтересів дітей. Також Служба здійснює координацію діяльності органів виконавчої влади з питань захисту прав дитини, проводить експертну оцінку проектів нормативно-правових актів щодо їх відповідності положенням Конвенції ООН про права дитини. Вона гарантує функціонування консультативних, дорадчих та інших допоміжних структур, утворених Кабінетом Міністрів України, з питань реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей. Окрім того, Служба налагоджує співпрацю між центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами

місцевого самоврядування, установами, підприємствами, організаціями, громадськими об'єднаннями, суб'єктами системи надання соціальних послуг з питань забезпечення прав та інтересів дітей, соціальної підтримки та надання соціальних послуг сім'ям з дітьми. Вона аналізує випадки порушення законодавчих вимог щодо надання соціальної допомоги та дотримання державних стандартів стосовно соціальних послуг, що надаються дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, а також особам з їх числа, та сприяє реалізації заходів із захисту прав дитини у контексті запобігання та протидії домашньому насильству, а також торгівлі людьми [131].

Варто зазначити, що як Національна соціальна сервісна служба України, так і Державна служба України у справах дітей задіяні у реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей. На локальному рівні координаційні повноваження щодо зазначених заходів переважно делеговані службам у справах дітей. У цьому контексті виникає слушне питання: котрий з цих двох суб'єктів є більш доцільним для визнання національним координатором у сфері запобігання та протидії насильству в сім'ї стосовно дітей?

Запропоновано визначити Державну службу України у справах дітей головним відповідальним органом за здійснення координаційної та моніторингової діяльності у сфері впровадження державної політики щодо запобігання та протидії проявам домашнього насильства стосовно неповнолітніх осіб.

Серед інституцій публічного управління, які відіграють значну роль у системі протидії домашньому насильству, належне місце посідають підрозділи Національної поліції України.

Діяльність уповноважених підрозділів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству здійснюється з урахуванням міжнародних стандартів реагування суб'єктів правопорядку на інциденти домашнього насильства та оцінювання ризиків.

Працівники поліції мають право доступу до приватного помешкання особи без попереднього судового дозволу у невідкладних випадках, що стосуються

припинення триваючого акту домашнього насильства, за наявності безпосередньої загрози життю чи здоров'ю потерпілої особи [34].

Питання щодо особливостей функціонування Національної поліції у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно неповнолітніх будуть розглянуті у наступних розділах даної праці.

Натомість підкреслимо, що під час війни в Україні проблема домашнього насильства щодо дитини набула ще більшої гостроти через вплив додаткових факторів, пов'язаних із воєнним конфліктом, які доповнили вже наявні традиційні чинники, що сприяють насильству в сім'ї. Воєнні дії, економічні та соціальні труднощі спричиняють зростання психоемоційного навантаження на людей, що, своєю чергою, підвищує ризик проявів агресії навіть у тих родинах, де раніше подібні випадки не спостерігалися.

У таких умовах особливо вразливою категорією залишаються діти, які не лише можуть стати жертвами насильства, а й переживають серйозні психологічні травми, ставши свідками агресивної поведінки дорослих, навіть за відсутності прямого фізичного впливу.

Незважаючи на складні обставини, спричинені збройним конфліктом, на території України продовжує функціонувати розгалужена система інституцій, уповноважених на реалізацію заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Діти, які залишилися в країні, мають доступ до механізмів захисту, передбачених чинним законодавством [132].

Водночас, ситуація дітей, які були змушені виїхати за кордон, часто є ще складнішою. Окрім психологічного тиску, спричиненого воєнними подіями в Україні, вони стикаються з новим середовищем, соціальною ізоляцією, відсутністю друзів та звичного способу життя. Дорослі, що супроводжують цих дітей, також перебувають у стані підвищеного емоційного навантаження, спричиненого адаптацією до нових умов проживання. У таких обставинах стрес дорослих може трансформуватись у прояви агресії або насильства, що безпосередньо впливає на дітей [133, с. 35].

На відміну від України, де дитина має можливість звернутися по допомогу у

випадку домашнього насильства, перебування за кордоном може ускладнити таку комунікацію. Основні труднощі полягають у мовному бар'єрі, обмеженому доступі до правоохоронних органів та складності правильно подати інформацію про випадок насильства. Додатковим психологічним бар'єром для дитини є страх бути відокремленою від родини. Особливо вразливими є діти, які виїхали без батьків або близьких родичів, оскільки вони можуть стати жертвами насильства або експлуатації [134].

Запобігання та протидія домашньому насильству відносно дитини мають включати систематичні освітні заходи, зокрема у шкільному середовищі. Зважаючи на те, що значна частина дітей продовжує дистанційне навчання у вітчизняних освітніх закладах, важливо посилити роботу з ідентифікації дітей, які можуть бути жертвами домашнього насильства. Необхідно проводити регулярні навчання для класних керівників, шкільних психологів та інших уповноважених осіб з метою підвищення їхньої обізнаності щодо ознак насильства. Це сприятиме формуванню у дітей здатності розпізнавати такі ситуації та шукати безпечні шляхи вирішення проблеми [88, с. 352].

Після ратифікації Україною Стамбульської конвенції, держава зобов'язалася забезпечити формування та функціонування ефективного механізму запобігання та протидії домашньому насильству. Дія цього механізму має охоплювати не лише територію України, але й поширюватися на інциденти, які відбуваються за її межами, за участю громадян України. У зв'язку з цим виникає потреба у внесенні відповідних змін до національного законодавства, зокрема щодо врегулювання діяльності дипломатичних установ України у сфері захисту постраждалих дітей від домашнього насильства за кордоном. Доцільно чітко визначити повноваження та обов'язки посольств і консульств у таких випадках, а також розробити єдиний алгоритм дій для реагування на звернення постраждалих осіб, включаючи порядок надання інформаційної, психологічної та правової допомоги. Вбачається за доцільне передбачити включення дипломатичних установ та консульських представництв України до переліку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству,

зокрема й стосовно неповнолітніх осіб, до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Закон № 2229-VIII також відносить суди до зазначеного переліку суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [34].

Суд, як інтегральний учасник взаємодії, наділений повноваженнями як у механізмі запобігання, так і протидії домашньому насильству.

Наприклад, Львівський апеляційний суд є членом Міжвідомчої робочої групи з питань сім'ї, запобігання домашньому насильству та протидії торгівлі людьми, діяльність якої спрямована на сприяння реалізації ефективної державної політики у відповідних сферах, зокрема попередження домашнього насильства.

Протягом 2024 року Львівський апеляційний суд долучився до 3 спільних нарад з уповноваженими представниками Національної поліції, під час яких обговорювалися питання щодо порядку оформлення матеріалів про вчинення домашнього насильства як адміністративного правопорушення.

Львівський апеляційний суд, виступаючи суб'єктом взаємодії, також входить до складу постійної Обласної міжвідомчої робочої групи з питань створення міжсекторального центру захисту для дітей, які зазнали шкоди та/або стали очевидцями насильства чи кримінального делікту (модель «Барнакус»).

Відповідно до законодавчої класифікації, судові органи належать до загальних суб'єктів, уповноважених застосовувати спеціальні заходи протидії домашньому насильству. До їх компетенції входить винесення обмежувального припису щодо особи-кривдника та направлення такої особи на проходження програми для кривдників.

Хочеться також підкреслити, що до суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дитини можна віднести громади. Громада відіграє ключову роль у реалізації ефективних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, оскільки саме на цьому рівні формуються тісні соціальні зв'язки, активна взаємодія між різними органами державної та місцевої влади, недержавними структурами та мешканцями конкретної території [135, с. 19-22].

Основними учасниками профілактичної роботи в межах громади

виступають представники органів місцевого самоврядування, служби у справах дітей, органи опіки та піклування, соціального захисту, старости, фахівці центрів безоплатної правової допомоги. До цієї системи також входять установи, які надають освітні, медичні та психологічні послуги – лікарні, дитячі садки, школи, заклади професійної освіти, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні реабілітаційні центри. Окрему роль відіграють об'єднання жителів – об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, гуртожитків, батьківські комітети, а також небайдужі сусіди, які можуть виступати ініціаторами виявлення та припинення випадків домашнього насильства.

У практичному вимірі роль громади у запобіганні та протидії домашньому насильству полягає у постійному виявленні факторів і обставин, що сприяють його виникненню, та у здійсненні відповідних заходів для їх усунення. Важливою складовою цієї діяльності є активна участь громади в організації та проведенні просвітницьких заходів – конференцій, семінарів, круглих столів, тренінгів та інших форматів роботи, спрямованих на попередження насильства в сім'ї. Для підвищення ефективності профілактичних заходів, зокрема щодо дітей, необхідно забезпечити тісну співпрацю між усіма залученими суб'єктами [136, с. 43].

2.3. Форми і методи діяльності суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства

В Україні гарантування захисту прав дітей спирається на основні правові механізми та інституції, що забезпечують їх адміністративно-правовий статус і захист у разі порушення. Ці механізми мають обов'язковий характер, публічність і системну організацію, а їх застосування здатне викликати суттєві правові наслідки. Завдяки взаємодії різних елементів правового регулювання – від норм до конкретних процедур – формується цілісна система охорони прав дитини. Ефективне функціонування цих механізмів є визначальним чинником у забезпеченні адміністративно-правового захисту дітей, які постраждали від

домашнього насильства в Україні [112, с. 351].

В українському контексті проблема домашнього насильства та насильства за гендерною ознакою, незважаючи на багаторічні зусилля з її подолання, зберігає свою виняткову актуальність та серйозність. Ця загроза екзацербується військовими діями, зумовленими повномасштабною агресією Російської Федерації проти України. Найбільше від таких інцидентів страждають найбільш вразливі групи населення: діти, жінки, що перебувають у економічній, психологічній чи іншій залежності від партнерів або опікунів, особи з інвалідністю, люди старшого віку, а також ті, хто постраждав унаслідок збройного конфлікту, та низка інших категорій.

Інструментами адміністративно-правового захисту прав дитини, яка постраждала від домашнього насильства, є сукупність засобів (форм, методів, правових актів тощо), що застосовуються уповноваженими суб'єктами в межах наданих їм повноважень відповідно до визначених адміністративних процедур і спрямовані на забезпечення, відновлення та захист порушених прав дитини.

У попередньому підрозділі ми визначили види суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дитини, які постраждали від домашнього насильства, визначили їхні завдання та повноваження. Погоджуючись із думкою О. В. Крижановської щодо необхідності посилення заходів із забезпечення безпеки дітей в умовах воєнного стану [137, с. 153-157], варто підкреслити, що для ефективної реалізації відповідних повноважень суб'єктів щодо захисту прав та свобод дитини, які постраждали від домашнього насильства ключовим є правильний вибір дієвих форм та методів виконання таких завдань. Важливо зазначити, що між формами та методами існує тісний взаємозв'язок, оскільки саме через їх узгоджене застосування забезпечується досягнення практичних результатів у сфері захисту прав і свобод дитини [137, с. 153-157].

Науковці Ю. А. Кричун та О. А. Гордуз обґрунтовано акцентують увагу на латентному характері проблеми побутового насильства в Україні, зокрема стосовно жінок та дітей. Ця обставина, передусім, пояснюється браком вичерпних та достовірних статистичних відомостей із даного питання. У державах, де

функціонує систематизований облік випадків домашнього насильства, статистичні показники демонструють, що від 40% до 80% жінок зазнають фізичного або психологічного тиску з боку своїх подружніх партнерів чи співмешканців. За результатами американських наукових досліджень, приблизно 95% осіб, які постраждали від домашнього насильства, становлять жінки та діти [138, с. 111].

Серед причин «невидимості» домашнього насильства дослідники, А. М. Мерник, М. Ю. Максимова та М. В. Круть, називають: соціальну нормалізацію насильницької поведінки (сприйняття її як припустимої), мінімізацію шкоди, сором, страх, ізоляцію жертв, зраду з боку близьких і відсутність належної підтримки. Усі ці фактори сприяють замовчуванню проблеми та, відповідно, гальмують ефективну реакцію з боку держави [139, с. 229].

Відповідно до положень Конституції України, людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю [59]. Це покладає на державу обов'язок не лише реагувати на факти домашнього насильства щодо дитини, але й формувати ефективну політику з протидії цьому явищу. Така політика повинна реалізовуватися через системну діяльність уповноважених суб'єктів, які застосовують передбачені законом форми і методи впливу, спрямовані на забезпечення захисту прав дитини.

Слід зазначити, що низка науковців-адміністративістів оперують терміном «інструменти». Застосування цього концепту в історіографії є порівняно недавньою тенденцією, що корелює із загальноєвропейською практикою. В ній, при висвітленні практичних аспектів певної публічної діяльності, використовується відповідна категорія для її класифікації.

Науковий підхід до визначення сутності та змісту адміністративно-правового інструментарію залишається неоднозначним. Різноманіття поглядів серед дослідників призводить до нечіткого використання термінології, що, у свою чергу, може спричинити помилкове тлумачення окремих правових механізмів та створити ілюзію існування нових юридичних категорій чи інститутів. Вітчизняна

доктрина пропонує два основних напрями осмислення цієї проблеми: одні вчені трактують інструменти публічної адміністрації як форми зовнішньої діяльності відповідних органів, інші – як потенційні механізми реалізації адміністративної функції [140, с. 9].

До прикладу, у навчальному посібнику «Загальне адміністративне право» як інструменти діяльності публічної адміністрації виокремлюють такі елементи, як адміністративні акти, адміністративні договори, дії-акти, планувальні документи, інструменти приватноправового характеру, нормативно-правові акти, адміністративний розсуд, а також засоби електронного врядування. Окремі науковці додатково вважають доцільним включати до цього переліку і фактичні дії, які також виступають у ролі засобів впливу публічної адміністрації [141, с. 143-144].

Окремо варто акцентувати увагу на тому, що деякі сучасні дослідники трактують поняття інструментів публічного адміністрування не лише як форми діяльності, а й у більш широкому контексті – як структурні елементи публічного механізму регулювання суспільних відносин [142, с. 113].

У такому підході інструменти розглядаються як сукупність методів, процедур, форм та інших складників, які можуть діяти як окремо, так і комплексно, забезпечуючи вплив органів публічної влади на відповідні об'єкти управління. Згідно з цією точкою зору, ці інструменти є засобами, за допомогою яких публічна адміністрація реалізує поставлені завдання. При цьому розрізняють інструменти з примусовим характером (наприклад, анулювання ліцензії, накладення адміністративного штрафу) та такі, що не передбачають примусу (зокрема, укладення адміністративного договору чи видача дозволу) [143, с. 143-144].

Здійснення суб'єктами адміністративно-правового захисту прав дитини, яка зазнала домашнього насильства, своїх повноважень відбувається через застосування відповідних форм і методів діяльності. Саме ці інструменти слугують засобами організаційного та правового впливу, що дозволяють ефективно реалізовувати управлінські функції у сфері забезпечення прав

постраждалих дітей [12, с. 192].

Успішність функціонування та діяльності суб'єктів щодо захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства значною мірою залежить від ефективного застосування належних форм та методів діяльності. Для ґрунтовного аналізу форм і методів запобігання та протидії домашньому насильству необхідно насамперед з'ясувати сутність понять «форма» і «метод». Форма і зміст кожного конкретного явища тісно пов'язані між собою, адже форма виступає зовнішнім проявом внутрішнього змісту. У цьому контексті під формою слід розуміти зовнішній прояв, вид чи спосіб здійснення певної діяльності. Форми діяльності відображають, у який саме спосіб на практиці реалізуються ті чи інші завдання. Таким чином, процес реалізації повноважень у сфері запобігання та протидії домашньому насильству юридично фіксується та проявляється саме у відповідних формах [144, с. 413-437].

Форми та методи адміністративно-правового захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства в Україні, становлять собою комплексний механізм, спрямований на охорону, забезпечення та підтримку вказаної категорії осіб. У цьому контексті ключове значення мають форми адміністративної діяльності публічної адміністрації, які визначають зовнішні прояви реалізації владних повноважень, а також методи як засоби впливу це засоби впливу на свідомість, поведінку та стан осіб, до яких спрямована така діяльність, спрямовані на досягнення публічно-правових цілей.

Як зазначають, О. Ярмиш та В. Серьогін, згідно з тлумаченням, поданим у Юридичній енциклопедії, форми діяльності органів публічної влади – це зовнішній вияв їхньої функціональної активності, що охоплює сукупність однорідних дій, які здійснюються в установлених законодавством організаційних межах [145]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «форма» визначається як різновид, структура або метод упорядкування певного об'єкта чи явища. Додатково він описує механізм реалізації змісту, що охоплює його внутрішню будову, впорядкованість та зовнішнє відображення. Таким чином, у публічно-правовій сфері форма є способом реалізації змістовного

наповнення діяльності суб'єктів публічного адміністрування [146, с. 1543].

Хочемо навести важливу позицію Ю. П. Битяка, яка чітко розкриває сутність форм управління як ключового елемента механізму державного управління. Цитата вдало доповнює теоретичне підґрунтя попередніх визначень. Як зазначає Ю. П. Битяк, форми державного управління є зовнішнім виявом конкретних дій органів виконавчої влади, спрямованих на реалізацію їхніх завдань. Термін «форма» ототожнюється з видом або зовнішнім проявом певного змісту. На думку вченого, якщо функції управління окреслюють основні напрями впливу органів публічної влади, то форми визначають способи реалізації цього впливу на практиці. Саме через форми управлінської діяльності юридично виявляється процес виконання управлінських завдань і функцій, а також формується характер відносин у сфері державного управління. Окремі управлінські дії мають юридичні наслідки, інші ж – можуть бути організаційними або технічними за змістом [147, с. 344].

На думку В. К. Колпакова і О. В. Кузьменко, форми публічного адміністрування – це зовнішньо виражені дії суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюються в межах їхньої компетенції задля досягнення визначених завдань і мають певні правові або фактичні наслідки. Вони становлять цілісну систему, елементи якої взаємодіють, але не є взаємозамінними, характеризуються універсальністю і можуть застосовуватись у різних сферах державного управління. Вибір конкретної форми визначається особливостями ситуації, компетенцією суб'єкта та бажаним результатом, а також регулюється адміністративно-правовими нормами, закріпленими в законодавстві та підзаконних актах [148, с. 156].

На думку В. В. Галуцька та В. І. Курила, форми діяльності публічної адміністрації варто розуміти як зовнішні прояви сукупності адміністративних дій, подібних за своїм змістом та юридичною природою, які здійснюються посадовими особами та органами публічної влади в межах законодавчо встановленої компетенції. Такі дії спрямовані на досягнення цілей адміністративно-правового характеру – захист прав і свобод громадян, а також

забезпечення належного функціонування і держави, і громадянського суспільства [149, с. 156].

Отже, спираючись на сучасні наукові підходи та положення юридичної літератури, можна зробити висновок, що формами адміністративно-правового захисту прав дитини, яка зазнала домашнього насильства в Україні, є зовнішньо виражені дії та процедури, які реалізуються державними органами у межах їхньої компетенції шляхом надання адміністративних послуг та виконання управлінських функцій, спрямованих на створення умов для гарантування, відновлення та охорони порушених прав дитини.

В Україні адміністративно-правові інструменти забезпечення прав дитини спрямовані на реалізацію норм права, які мають на меті охорону та гарантування її прав, свобод і законних інтересів. Саме завдяки цим інструментам підтримується правовий статус дитини в системі публічного адміністрування та гарантується її захист у разі порушення.

Адміністративно-правовий захист прав дитини в українському правовому полі відзначається такими характеристиками, як обов'язковість виконання, відкритість процедур, комплексний підхід та орієнтація на довготривалі позитивні наслідки. Ця діяльність охоплює широкий спектр форм діяльності – від видання адміністративних актів до реалізації положень міжнародних угод, застосування адміністративного примусу, роботи спеціалізованих органів та участі інститутів громадянського суспільства. Важливою залишається й правосвідомість самих дітей і їхніх законних представників.

Система гарантій адміністративно-правового захисту прав дитини являє собою сукупність нормативно визначених форм, процедур та заходів, які разом формують ефективний механізм впливу. Найпоширенішою правовою формою діяльності держави в цій сфері є видання актів державного управління, що відіграють ключову роль у практичному втіленні адміністративно-правових норм [112, с. 352].

Гарантування прав неповнолітніх осіб становить багатоаспектну систему, результативність функціонування якої зумовлена застосуванням широкого

спектра управлінсько-правових інструментів. Доктринальні положення стверджують, що юридична гарантія суб'єктивних прав реалізується за допомогою матеріально-правових та процесуально-правових інструментів. Цей комплекс охоплює нормативно-правові приписи та регулятивні акти, функціонал правозастосовних органів, а також стратегії самозахисту, які імплементуються різноманітними суб'єктами на транснаціональному, державному, територіальному та муніципальному рівнях [112, с. 352].

Питаннями адміністративно-правових інструментів протидії та захисту прав дитини, які постраждали від домашнього насильства є доволі вивченим, і приділяли увагу такі вчені, як К. Арушунян, П. Біленко, Г. Горбова, К. Довгун, Р. Калюжний, О. Ковальова, Ю. Кузьменко, К. Левченко, Н. Лесько, Т. Мінка, О. Стасюк, О. Ткаленко та інші.

При більш поглибленому розгляді доцільно констатувати, що ключовими правовими інструментами діяльності суб'єктів владних повноважень, які здійснюють адміністративно-правовий захист прав неповнолітніх, що потерпіли від домашнього насильства, визначаються наступні форми: 1) прийняття адміністративних актів (яка є найбільш розповсюдженою); 2) здійснення юридично вагомих дій; 3) укладання адміністративних угод [12, с. 194].

Згідно з Положенням про Міністерство соціальної політики України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 року № 423, Мінсоцполітики здійснює формування та реалізацію державної політики у площині запобігання та протидії домашньому насильству, а також насильству за ознакою статі [127].

До пріоритетних завдань Мінсоцполітики, серед іншого, належить забезпечення розробки та впровадження державної політики з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, включаючи випадки стосовно дітей [127]. При цьому відповідний міністр уповноважений видавати накази та доручення, які є обов'язковими для виконання центральними органами виконавчої влади, чия діяльність він спрямовує та координує, з питань, що належать до їхньої сфери компетенції, зокрема:

– Наказ Міністерства соціальної політики України від 13 жовтня 2021 року № 587 «Про затвердження Типової програми для постраждалих осіб» [151];

– Наказ Міністерства соціальної політики України від 11 грудня 2018 року № 1852 „Про утворення Державної установи „Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей”, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 22.12.2018 р. за № 1458/32910 [152];

– Наказ Міністерства соціальної політики України від 2 липня 2019 року № 1037 „Про затвердження форм документів, із яких формується особова справа постраждалої особи, влаштованої до притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі”, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11.07.2019 р. за № 772/33743 [153];

– Наказ Міністерства соціальної політики України від 30.11.2020 № 787 „Про затвердження Методики визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі” зареєстрований у Міністерстві юстиції України 12 січня 2021 р. за № 36/35658 [154].

Органи місцевих державних адміністрацій та їхні керівники, до структурних підрозділів яких належать служби у справах дітей, у межах своїх повноважень приймають рішення та видають розпорядження (як ілюстрація, можна навести рішення Харківської обласної державної адміністрації від 9 січня 2018 р. «Про затвердження Плану заходів з реалізації в Харківській області правопросвітницького проекту «Я маю право!» у 2018 році» [155]). Водночас, посадові особи структурних підрозділів, наприклад, керівники служб у справах дітей, видають накази (приклад: наказ начальника служби у справах дітей Дворічанської районної адміністрації від 16 листопада 2012 р. № 59 «Про проведення спільного рейду «Діти вулиці» та перевірки кафе-барів щодо попередження продажу неповнолітнім алкогольних напоїв, тютюнових виробів на території Дворічанської селищної ради» [156]).

Голови органів місцевого самоврядування, діючи в межах своєї компетенції, ухвалюють накази, рішення та розпорядження (зокрема, рішення (із змінами і доповненнями) Харківської міської ради від 24 лютого 2016 р. № 116/16 «Про затвердження Міської Комплексної програми «Назустріч дітям» на 2011-2017 рр.» [157]) та інші подібні акти.

Варто також зазначити, що органи опіки та піклування наділені функціями захисту та надання допомоги недієздатним особам, які постраждали від насильства. При цьому недієздатний суб'єкт не може вважатися повноправною стороною відповідних відносин. Представник владних структур зобов'язаний здійснювати дії, обов'язок щодо яких чітко регламентовано законодавством [158, с. 104].

Відтак, сторони правовідносин мають різний правовий статус, володіючи відмінними правами та обов'язками. При цьому ключовим та обов'язковим суб'єктом у таких відносинах завжди виступає представник влади, який, використовуючи надані повноваження, здійснює протидію домашньому насильству.

Щодо укладення адміністративних договорів, то одним із підтверджень прагнення України гарантувати захист прав дітей, які стали жертвами домашнього насильства, через застосування відповідної форми державного управління, є постійна діяльність уповноважених органів влади щодо розробки пропозицій стосовно приєднання до міжнародних угод у сфері прав людини і дитини. З огляду на їхній зміст та правову природу, такі міжнародні домовленості цілком обґрунтовано можна розглядати як адміністративні договори, оскільки вони відповідають характерним для цього інструмента ознакам. Чинні міжнародні угоди створюють механізми для врегулювання питань, що стосуються правовідносин між батьками та дітьми, опіки, піклування, відповідальності батьків, а також визнають і забезпечують виконання відповідних судових рішень на міждержавному рівні. Зокрема, уповноважений державний орган здійснює міжнародне співробітництво, долучається до процесу формування міжнародних угод, розробляє пропозиції стосовно їхнього укладання або припинення, підписує

договори відповідно до своїх повноважень та гарантує імплементацію зобов'язань, що виникають із зазначених міжнародно-правових актів [12, с. 200].

Юридично значущими діями в межах повноважень Міністерства соціальної політики України, як ключового центрального органу виконавчої влади, що відповідає за реалізацію державної політики у сфері захисту прав дитини, можна вважати такі: ведення та оновлення Державного реєстру закладів дитячого оздоровлення і відпочинку, а також сприяння розбудові мережі таких установ; організація в межах законодавчо визначених повноважень проведення державної атестації зазначених закладів із наданням методичної підтримки; адміністрування Єдиного реєстру осіб, які отримують гуманітарну допомогу; створення, ліквідація та реорганізація підпорядкованих підприємств, установ та організацій, що займаються питаннями захисту прав дітей, з затвердженням їхніх статутів або положень; координація процесів виїзду дитячих груп за кордон з метою оздоровлення й відпочинку, у тому числі надання згоди на виїзд груп, до складу яких входять діти з різних регіонів країни [127].

Іншим випадком правової значущої дії може виступати складання присяги Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. На регіональному та локальному рівнях до таких дій належать різноманітні установчі заходи: формування спеціалізованих закладів, призначених для осіб, що постраждали від домашнього насильства; заснування особливих інституцій та установ соціального забезпечення для дітей; створення цільових фінансових фондів, затвердження відповідних статутів щодо їх діяльності тощо [12, с. 203].

Серед визначальних характеристик системи суб'єктів державного управління, наділених повноваженнями у галузі забезпечення прав дітей, котрі зазнали домашнього насильства, слід виділити наступні: присутність злагодженої та упорядкованої архітектури відомств, яка, попри відсутність ієрархічного підпорядкування, зобов'язана функціонувати в режимі координації та орієнтації на конкретну мету; спрямованість функціонування суб'єктів державного управління на гарантування суспільного інтересу, а саме адекватного захисту та реалізації прав дітей; виконання діяльності на підставі владно-розпорядчих

компетенцій; детально регламентовану компетенцію, встановлену законодавчим актом, що охоплює передбачені механізми впливу на суспільні взаємини у галузі забезпечення прав дитини [159, с. 89].

Як зазначає А. О. Стариченко, діяльність Національної поліції в контексті захисту прав дитини охоплює скоординовані дії, які мають забезпечити сприятливе середовище для життя та розвитку дітей. Це передбачає гарантування доступу до суспільних ресурсів, реалізацію особистих прав і свобод, а також нейтралізацію чинників, що можуть загрожувати або перешкоджати їх реалізації [160, с. 131].

На думку О. М. Дручек, поліцейська діяльність щодо забезпечення прав дитини охоплює кілька основних напрямів: по-перше, безпосереднє виконання функцій із захисту та охорони прав і свобод дітей; по-друге, участь у заходах, які сприяють реалізації таких прав; і, по-третє, здійснення профілактичної роботи, спрямованої на запобігання можливим порушенням [161, с. 124].

Таким чином, на підставі вищенаведеного аналізу та чинних законодавчих положень України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, до індивідуальних актів адміністративного характеру, що застосовуються суб'єктами публічного адміністрування у зазначеній сфері, доцільно зарахувати: протоколи щодо адміністративних правопорушень, постанови у справах про адміністративні делікти, передбачені статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення; рішення, прийняті за результатами розгляду звернень громадян стосовно фактів домашнього насильства; термінові заборонні приписи щодо особи, яка вчинила насильство; обмежувальні приписи щодо особи, яка вчинила насильство.

Постанова про накладення адміністративного стягнення визнається правовим актом, що фіксує результати розгляду справи про адміністративний делікт, та має індивідуальний юрисдикційний характер. Специфіка даного інструменту протидії домашньому насильству полягає у тому, що рішення про застосування адміністративного стягнення виносяться судьями районних, районних у містах, міських або міськрайонних судів (відповідно до ст. 221

КУпАП), котрі не є представниками публічної адміністрації. Однак, зважаючи на характер відповідальності, різноманітність стягнень та можливість призначення особі, що вчинила насильство, спеціальних програм з корекції поведінки, постанова про накладення стягнення правомірно класифікується як інструмент протидії домашньому насильству [158, с. 105].

У механізмі протидії домашньому насильству значне місце належить адміністративній відповідальності. Базовим нормативно-правовим актом, що встановлює принципи притягнення до адміністративної відповідальності за домашнє насильство, є стаття 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Вчинення домашнього насильства» [69].

Особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або була його свідком (очевидцем), класифікується як дитина, постраждала від домашнього насильства. Отже, відтепер до категорії постраждалих дітей відносяться не лише ті, щодо кого безпосередньо були вчинені протиправні дії, а й ті, хто став свідком такого насильства. У випадках, коли постраждалою особою є дитина, всі дії, що здійснюються стосовно неї, ґрунтуються на засадах, визначених Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей та відповідними законодавчими актами України у сфері захисту прав дитини. Державний захист дітей у контексті протидії домашньому насильству є пріоритетним напрямом державної політики, що підтверджується міжнародними нормативними актами [162, с. 62].

Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року виступає засадничим європейським нормативно-правовим документом у сфері захисту дитячих прав, ратифікованим більшістю держав, включаючи Україну. Згідно з її положеннями, у всіх діях, що стосуються дітей, незалежно від суб'єкта їх здійснення (державні чи приватні установи соціального забезпечення, судові, адміністративні або законодавчі органи), пріоритетним є забезпечення оптимальних інтересів дитини.

Відповідно до статті 19 Конвенції, держави-учасниці зобов'язуються вживати всіх належних законодавчих, адміністративних, соціальних та освітніх заходів для захисту дитини від будь-яких форм фізичного та психологічного насильства, знущань, зловживань, недбалого ставлення, грубого поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних представників чи інших осіб, що здійснюють опіку над дитиною [162, с. 62].

Такі заходи захисту мають передбачати впровадження ефективних процедур, спрямованих на розроблення соціальних програм, метою яких є надання належної підтримки дитині та особам, які здійснюють про неї піклування. Крім того, вони повинні охоплювати інші форми діяльності, зокрема запобігання, виявлення, повідомлення, передачу на розгляд, розслідування, лікування та застосування інших заходів, пов'язаних із випадками жорстокого поводження з дітьми. У разі потреби зазначені заходи мають включати ініціювання судового провадження [43].

Конвенція встановлює перелік основоположних прав дитини, які полягають у забезпеченні її протекції. Цей міжнародний акт сприяв трансформації статусу дитини з об'єкта правових взаємовідносин до повноправного суб'єкта, який визнається особистістю, а не власністю держави чи батьків. При цьому держави зобов'язані розглядати особу, вік якої не встановлений, як дитину, доки не буде доведено протилежне [162, с. 63].

Наразі спостерігається інтенсифікація судової практики, що стосується притягнення деліквентів до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства стосовно неповнолітніх, зокрема й тих, які були безпосередніми свідками таких проявів [162, с. 64].

Згідно з інформацією, отриманою з Єдиного реєстру судових рішень, за результатами аналізу понад 400 судових рішень за 2020 рік, ідентифіковано 67 постанов українських судів, у яких під час розгляду справ було встановлено вину особи у скоєнні адміністративного правопорушення за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), що стосується домашнього насильства щодо дитини або в її присутності. Таким чином, 17% від

загальної кількості судових рішень, ухвалених у 2020 році щодо притягнення особи до відповідальності за статтею 173-2 КУпАП (домашнє насильство), стосувалися дітей, які постраждали від домашнього насильства [163].

Варто відзначити, що серед проаналізованих судових актів у 77% випадків (52 рішення) особами, які вчинили насильство, були чоловіки, а у 18% (12 рішень) – жінки. У решті проваджень встановити стать правопорушника не вдалося. Приблизно у 15% справ, попри те, що насильство відбувалося у присутності дитини, вона не була визнана потерпілою стороною. Зазвичай, судові органи обмежувалися формулюванням, що містилося в протоколі про адміністративне правопорушення, а саме, що домашнє насильство було скоєно щодо іншої особи в присутності дитини [164].

Показовим прикладом слугує постанова Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпропетровська від 21 серпня 2020 року (Справа № 199/5414/20), де суд констатує: «11 серпня 2020 року близько 20 год. 20 хв. ОСОБА_2 за адресою: АДРЕСА_1, вчинив відносно своєї цивільної дружини ОСОБА_3 домашнє насильство, а саме: умисні дії що полягають в позбавленні житла, словесних образах, приниженні в присутності неповнолітньої доньки ОСОБА_4, що спричинило емоційну невпевненість останньої, нездатність захистити себе та могло завдати шкоду її психічному здоров'ю» [165].

З цього рішення випливає, що дитина є очевидцем домашнього насильства, однак судом вона не була ідентифікована як постраждала особа. Щодо ідентифікації дітей як потерпілих від домашнього насильства, існують чіткі настанови Верховного Суду України, викладені у справі № 753/19409/19 від 17 лютого 2021 року, у якій підкреслено важливість визнання судом дітей, котрі були свідками насильства, як постраждалих, навіть якщо органи поліції не здійснили такої ідентифікації [162, с. 64].

Тому, ми вже наголошували вище, на нашу думку, необхідно закріпити в нормативно-правовому рівні розширене визначення, аналогічне тому, що використовується в Стамбульській конвенції, а саме: «Дитиною-свідком (очевидцем) домашнього насильства» необхідно вважати дитину, яка:

безпосередньо бачила або чула акт насильства, могла бачити або чути акт насильства в межах свого життєвого простору (наприклад, у сусідній кімнаті), дитина, яка стала свідком наслідків насильства (сліди побиття, страх потерпілої особи, емоційна напруга в сім'ї тощо), що впливають на її психічний і емоційний стан.

На сучасному етапі розвитку адміністративно-правових відносин домінуюче значення набувають методи переконання, які спрямовані на упередження протиправної поведінки та формування правосвідомості серед населення.

Застосування методів переконання у сфері захисту прав дітей знаходить своє відображення у відповідній діяльності Міністерства соціальної політики України. Відтак, переконання як метод управління становить систему виховних і заохочувальних заходів, які спрямовані на:

- формування у суб'єктів (дітей, батьків, освітян тощо) стійкої звички добровільного дотримання правових норм;
- запобігання негативній поведінці без застосування примусу.

У рамках цього методу широко використовуються такі прийоми та інструменти, як: заохочення; рекомендації; роз'яснення; виховання; інформаційні кампанії; соціальне партнерство та навіть адміністративні договори [144, с. 415].

Однак винятково методами переконання забезпечити ефективний адміністративно-правовий захист прав дитини неможливо. Методи державного примусу відіграють незамінну роль у випадках, коли порушення прав дитини вже відбулося або є ризик його вчинення.

На нашу думку, методи примусу можуть бути навіть ефективнішими, ніж методи переконання, оскільки:

- вони забезпечують обов'язковість виконання правових вимог;
- передбачають реальну юридичну відповідальність у випадку невиконання;
- чітко демонструють авторитет і силу держави у забезпеченні захисту прав дитини.

На відміну від переконання, що базується на пропаганді, рекомендаціях, роз'ясненнях і добровільному дотриманні правил, примус передбачає

підпорядкування волі суб'єкта управління волі держави, реалізованої через норми права.

Наприклад, до заходів адміністративного примусу у сфері захисту прав дитини можна віднести:

1. Розпорядчі дії міністра соціальної політики України, зокрема:

- доручення керівникам ЦОВВ скасовувати акти територіальних органів;
- самостійне скасування таких актів у разі відмови;
- ліквідація або реорганізація підпорядкованих підприємств, установ та організацій, що функціонують у сфері захисту прав дитини.

2. Дії органів опіки та піклування, які передбачають:

- негайне відібрання дитини в разі безпосередньої загрози її життю чи здоров'ю;
- невідкладне направлення дитини до медичних установ для обстеження, лікування або документування фактів насильства.

Такі заходи є класичним прикладом владного, безальтернативного впливу держави на суб'єктів, що порушують або можуть порушити права дитини. Вони не передбачають погодження зі стороною, до якої застосовуються, й виконуються в обов'язковому порядку.

Заходи примусу застосовуються в процесі індивідуальної превентивної діяльності у випадках, коли метод переконання виявився неефективним. Їхня реалізація відбувається шляхом: притягнення особи-кривдника до юридичної відповідальності, винесення термінового заборонного припису, постановки на профілактичний облік та проведення відповідної профілактичної роботи.

Вправне володіння правоохоронцями формами та методами запобігання і протидії домашньому насильству, а також їх комплексне застосування, сприятиме не тільки їх подальшому вдосконаленню, але й ініціюванню пошуку новітніх, більш результативних підходів та механізмів [144, с. 435].

Проведений аналіз форм та методів діяльності суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дітей, які зазнали домашнього насильства, дав підстави для таких висновків:

– сукупність адміністративно-правових інструментів та підходів, що забезпечують захист прав та законних інтересів неповнолітніх осіб, які зазнали домашнього насильства в Україні, формує цілісну систему. Ця система спрямована на гарантування безпеки, реалізацію прав та всебічне сприяння зазначеній категорії суб'єктів. У цьому контексті ключове значення мають форми адміністративної діяльності публічної адміністрації, які визначають зовнішні прояви реалізації владних повноважень, а також методи як засоби впливу на свідомість, поведінку та стан осіб, до яких спрямована така діяльність;

– одну з важливих проблем у сфері протидії домашньому насильству – недостатнє застосування судами передбаченого Законом України спеціального заходу направлення кривдника на проходження програми для кривдників. Незважаючи на те, що така програма передбачена законодавством і має на меті виправлення поведінки кривдника та запобігання рецидиву, на практиці її призначення відбувається вкрай рідко. Це вказує на низький рівень реалізації превентивного потенціалу законодавства та потребу в активнішій позиції судової системи. Впровадження подібних програм значно ефективніше, ніж, наприклад, накладення штрафу, який часто не лише не стримує кривдника, але й ускладнює матеріальне становище всієї сім'ї, включно з потерпілою особою. Широке застосування судами корекційних програм має стати пріоритетом державної політики у сфері запобігання домашньому насильству, адже це сприятиме як ресоціалізації кривдників, так і захисту потерпілих, особливо дітей;

– статистичні дані про збільшення у процентному співвідношенні кількості випадків із притягненням до відповідальності за домашнє насильство щодо дитини дійсно дозволяють зробити висновок про поступове покращення спроможності правоохоронної та судової системи реагувати на подібні правопорушення. Це свідчить не лише про посилення уваги до проблеми з боку держави, а й про підвищення ефективності механізмів виявлення, документування та правової оцінки дій кривдників. Така динаміка може також вказувати на більшу відкритість суспільства до повідомлення про випадки насильства та зростання рівня довіри до інституцій, які забезпечують захист прав дітей.

2.4. Національна поліція України як суб'єкт захисту прав дітей в Україні, які постраждали від домашнього насильства

Гарантування безпеки дітей та сприяння їхньому гармонійному розвитку є першочерговим завданням національного рівня, що потребує всебічного аналізу та вирішення у різноманітних аспектах: історичному, соціологічному, культурологічному, демографічному, педагогічному та, безумовно, юридичному. Зокрема, це стосується легалізації відповідними законодавчими актами чітко регламентованих норм, стандартів та вимог щодо взаємодії та координації діяльності правоохоронних структур при реагуванні на прояви домашнього насильства стосовно неповнолітніх або за їх присутності [166, с. 83].

В Україні ключову роль у протидії домашньому насильству відіграє Національна поліція. Вона здійснює оперативне реагування на виклики, провадить превентивні заходи та надає допомогу постраждалим у реалізації їхніх прав, включно з ініціюванням термінових заборонних приписів щодо осіб, які вчиняють насильство. Національна поліція є гарантом безпеки громадян, тому проблема попередження та протидії домашньому насильству щодо дитини в Україні залишається вкрай актуальною [167, с. 242].

Заслуговує на увагу інформація, наведена А. Грубриною, стосовно статистичних даних, оприлюднених Департаментом превентивної діяльності за дорученням Національної поліції України щодо випадків домашнього насильства за період 2020–2024 років. Ці дані демонструють значний обсяг звернень: у 2020 році зафіксовано 208 784 звернення, серед яких 182 088 надійшли від жінок та 3 433 від дітей; у 2021 році – 325 599 звернень (58 856 від жінок, 8 842 від дітей); у 2022 році – 244 381 звернення (52 189 від жінок, 7 466 від дітей); у 2023 році – 291 428 звернень (222 878 від жінок, 9 194 від дітей); у 2024 році – 195 174 звернення (151 716 від жінок, 6 545 від дітей) [168].

У свою чергу, дані Opendatabot за 2024 рік свідчать, що у значній частці випадків (кожному третьому) від домашнього насильства постраждали особи похилого віку та діти. При цьому відзначається зростання кількості звернень у

періоди святкових днів [168].

Правоохоронні органи виконують функцію не тільки реагування, а й забезпечення безпеки постраждалих, тому ефективність їхньої діяльності безпосередньо корелює з рівнем захищеності постраждалих осіб. У зв'язку з цим, питання запобігання та протидії домашньому насильству стосовно неповнолітніх в Україні є особливо актуальним, особливо в умовах ескалації соціальної напруженості, спричиненої збройним конфліктом, економічними викликами та вимушеною міграцією населення.

Згідно зі статтею 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Національна поліція України, через свої уповноважені органи та структурні підрозділи, класифікується як суб'єкт, що належить до категорії «інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству» [34].

Визначення Національної поліції України (далі – поліція) наведено Законом України «Про Національну поліцію», відповідно до якого цей орган є центральним органом виконавчої влади, функція якого полягає у служінні суспільству через гарантування прав і свобод громадян, боротьбу зі злочинністю та підтримання громадської безпеки і правопорядку [70, ст. 1]. Як зазначають О. Б. Мороз та Ю. А. Хатнюк, до підрозділів Національної поліції, уповноважених здійснювати заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

- дільничні офіцери поліції та поліцейські офіцери громади;
- співробітники ювенальної превенції;
- підрозділи патрульної поліції та групи оперативного реагування;
- слідчі та підрозділи дізнання;
- спеціалізовані сектори з протидії домашньому насильству та мобільні групи швидкого реагування на відповідні факти [170, с. 517].

У своєму дослідженні С. І. Мінченко та О. С. Дмитрашук, визначаючи ключові повноваження підрозділів Національної поліції, констатують покладання на неї спеціалізованих заходів з протидії домашньому насильству. До таких належать: видача термінового заборонного припису стосовно особи, яка вчинила

насильство (що здійснюється уповноваженими підрозділами Національної поліції України на термін до десяти діб за наявності безпосередньої загрози життю або здоров'ю постраждалого з метою негайного припинення акту насильства); а також постановка кривдника на профілактичний облік відповідним підрозділом Національної поліції України із подальшим проведенням превентивної роботи. Водночас, згадані автори одразу акцентують на проблематиці, що полягає у визначенні ефективного механізму реалізації Національною поліцією всіх заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, оскільки не кожна особа (переважно жінка, але в окремих випадках – чоловік), яка страждає від домашнього насильства, виявить готовність заявити про це до правоохоронних органів, що знаходить відображення у статистичних даних щодо офіційно зафіксованих фактів домашнього насильства [171, с. 107].

На противагу цьому, П. Біленко у своєму науковому доробку вказує на наявність нечіткості у визначенні переліку уповноважених підрозділів органів Національної поліції України, які здійснюють заходи щодо запобігання досліджуваному явищу. Однак, у науковій літературі до таких зазвичай зараховують: патрульну поліцію; підрозділи ювенальної превенції; службу дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громади [172, с. 159]. Згідно з позицією К. В. Довгунь, уповноважені представники поліції здатні протидіяти аналізованому негативному соціальному феномену шляхом його попередження, припинення, здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності стосовно осіб, які вчинили насильство, прийняття термінових заборонних приписів, шляхом оформлення протоколів про адміністративні правопорушення, із застосуванням при цьому засобів адміністративного примусу відповідно до чинного законодавства [173, с. 107].

М. Й. Клейман, своєю чергою, відносить до уповноважених підрозділів органів Національної поліції у контексті запобігання та протидії домашньому насильству підрозділи «102» та чергову службу. Даний науковець зазначає, що компетенції цих підрозділів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству закріплені в наказі МВС України «Про затвердження інструкції з

організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України» від 27 квітня 2020 року № 357. Так, підрозділи «102» відповідають за приймання заяв та повідомлень про факти домашнього насильства, тоді як чергова служба – за своєчасне реагування нарядів поліції на інциденти домашнього насильства [167, с. 243].

При цьому слід зазначити, що під час організації реагування відомча нормативно-правова база правоохоронних органів не повною мірою враховує Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. Зокрема, це стосується регламентації порядку реагування при надходженні заяви чи повідомлення про вчинення насильства, викладені у пунктах 36, 37 зазначеного Порядку [71]. Так, в Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС від 27.04.2020 № 357 [174], на нашу думку, наразі бракує чіткого алгоритму дій для співробітників чергової служби у випадках надходження повідомлень або заяв про вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі. Ця прогалина у нормативному регулюванні ускладнює своєчасне та ефективне реагування на відповідні ситуації, що може потенційно призводити до зниження рівня захисту постраждалих осіб та недотримання принципів оперативності, передбачених законодавчими актами у сфері запобігання та протидії насильству.

При виїзді на місце події може здійснюватися залучення представників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, а також фахівців із соціальної роботи [71].

Згідно з пунктом 37 Порядку, у випадку звернення до уповноваженого підрозділу органу Національної поліції особи, яка інформує про факт насильства

щодо іншої особи, або надходження відомостей від інших суб'єктів щодо заяви чи повідомлення про скоєння акту насильства, уповноважена посадова особа цього органу:

- приймає та реєструє письмове повідомлення;
- здійснює комплекс заходів для забезпечення адекватного реагування уповноваженого підрозділу органу Національної поліції на факт насильства та його припинення. При відвідуванні місця події допускається залучення представників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, фахівців із соціальної роботи;
- у випадку підтвердження факту насильства, здійснює додаткові заходи щодо особи, яка зазнала насильства, та особи-кривдника відповідно до пункту 36 Порядку [71].

Передбачені цим пунктом заходи реалізуються також у разі самостійного виявлення уповноваженим підрозділом органу Національної поліції фактів насильства [71].

Беручи до уваги положення пунктів 36, 37 зазначеного Положення [71], вважається доцільним ініціювати внесення змін до Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС від 27.04.2020 № 357 [174].

Враховуючи вищезазначене, видається обґрунтованим погодитися з позицією Б. В. Нечитайла, котрий стверджує, що алгоритм першочергових оперативних заходів співробітника чергової частини (служби), що міститься у Додатку 1 до Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України (затвердженої наказом МВС від 27.04.2020 № 357) [174], варто розширити пунктом, що стосується «Домашнього насильства та насильства за ознакою статі», який

включатиме наступні дії:

1. Здійснити реєстрацію повідомлення згідно з визначеним порядком.
2. Скерувати на місце інциденту слідчо-оперативну групу (СОГ) та інші поліцейські наряди.
3. Невідкладно доповісти керівнику органу (підрозділу) поліції, його заступникам (відповідно до розмежування функціональних обов'язків), відповідальному за відповідний орган (підрозділ) поліції (керівнику СРПП).
4. З метою організації надання медичної допомоги постраждалій особі (за наявності потреби) залежно від її стану, викликати бригаду екстреної медичної допомоги або проінформувати відповідний заклад охорони здоров'я.
5. З метою невідкладного надання психологічної підтримки, інформувати відповідні центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центри соціально-психологічної допомоги, притулки для постраждалих осіб або мобільні бригади соціально-психологічної допомоги (включно із викликом психолога).
6. У випадку, якщо постраждалою від насильства або кривдником є дитина, або постраждала особа звернулася разом із неповнолітньою особою, проінформувати відповідну службу у справах дітей із застосуванням телефонного зв'язку чи електронної пошти.
7. Якщо постраждалою від насильства особою або кривдником є недієздатна особа або особа з обмеженою цивільною дієздатністю, слід вжити заходів для забезпечення належного реагування поліцейських на факт насильства та його припинення. Про інцидент повідомляти представників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, а також фахівців із соціальної роботи.
8. У випадку звернення особи, яка інформує про факт насильства стосовно іншої особи, або надходження відомостей від інших суб'єктів щодо заяви чи повідомлення про вчинення насильства, необхідно вжити заходів для належного реагування на цей факт та його припинення [175, с. 137].

Якщо розглядати Національну поліцію як інститут, що забезпечує захист від домашнього насильства у родині, видається обґрунтованим погодитися з

доводами М. Ю. Клейман. Він характеризує Національну поліцію саме з цієї перспективи, аргументуючи це наступним чином:

1. Національна поліція як початковий механізм захисту. У переважній більшості ситуацій саме поліція є першою інституцією, до якої звертаються особи, що постраждали від домашнього насильства [167]. Згідно зі статтею 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», до компетенції уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству можуть бути віднесені такі повноваження:

1) ідентифікація випадків домашнього насильства та оперативне реагування на них;

2) прийняття та опрацювання звернень та інформації щодо вчинення домашнього насильства, включаючи повідомлення, що надходять до спеціалізованого контактного центру з питань попередження та протидії домашньому насильству, гендерно зумовленому насильству, сексуальному насильству, пов'язаному зі збройною агресією російської федерації проти України, протидії торгівлі людьми та захисту прав дитини. Здійснення заходів, спрямованих на припинення таких проявів, та надання сприяння потерпілим особам на основі результатів оцінки ризиків, встановлених у Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства, затвердженому Міністерством соціальної політики України та Міністерством внутрішніх справ України від 13.03.2019 р. № 369/180, що визначено центральним органом виконавчої влади, який формує державну політику у зазначеній сфері, спільно з Національною поліцією України;

3) надання інформації потерпілим особам щодо їхніх законних прав, доступних механізмів захисту та соціальних сервісів;

4) застосування термінових заборонних приписів щодо осіб, які вчинили насильство;

5) постановка осіб, що вчинили насильство, на профілактичний облік та проведення з ними превентивної роботи у встановленому законодавством порядку

[167, с. 245].

Співробітники поліції уповноважені здійснювати доступ до житлових приміщень громадян без попереднього судового дозволу у екстрених обставинах, що виникають у зв'язку з необхідністю припинення триваючого акту домашнього насильства, за умови існування прямої загрози життю або здоров'ю особи, яка зазнала насильства [34, ст. 10].

2. Національна поліція України є ключовим інструментом у системі попередження та протидії домашньому насильству. Міністерство внутрішніх справ та Національна поліція України послідовно працюють над нарощуванням свого потенціалу у цій сфері.

Стосовно спеціалізованих підрозділів оперативного реагування на випадки домашнього насильства (Мобільні групи реагування), їхня діяльність зосереджена на негайному реагуванні на такі прояви. Співробітники цих груп наділені компетенцією застосовувати заходи відповідно до закону щодо осіб, які вчинили насильство, включаючи оформлення протоколів про адміністративні правопорушення, здійснення профілактичної реєстрації в поліції, а також застосування невідкладних заборонних приписів. Персонал, залучений до складу цих груп, пройшов відповідну спеціалізовану підготовку [176]. До складу підрозділів входять дільничні офіцери поліції, фахівці з питань ювенальної превенції та співробітники патрульної служби. Формування таких груп відбувається за результатами спеціалізованого навчання та конкурсного добору [177, с. 83-84].

Варто зауважити, що спеціалізовані мобільні групи поліції виконують ключову функцію у реагуванні на прояви домашнього насильства, а також здійснюють превентивну діяльність з особами, які вдаються до таких дій. Одночасно, принципово зазначити, що залучення цих груп до виконання завдань, що є поза межами їхньої компетенції, вважається недопустимим. У контексті розгортання широкомасштабної агресії російської федерації проти України у 2022 році, за ініціативи Міністерства внутрішніх справ було сформовано спеціальні мобільні групи поліції, призначенням яких є виявлення правопорушень, що

стосуються порушення статевої свободи та недоторканності, вчинених військовослужбовцями окупаційної держави. До складу зазначених груп включено спеціалістів, що володіли досвідом взаємодії з особами, постраждалими від побутового та гендерно зумовленого насильства – а саме, ювенальних поліцейських, слідчих, а також психологів соціальних служб [167, с. 245].

3. Координація заходів у площині протидії насильству здійснюється згідно з п. 30 Порядку («Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі»), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658) на основі таких пріоритетних завдань у сфері протидії насильству, а саме:

- оперативне виявлення та скоординоване реагування на інциденти насильницьких дій з урахуванням результатів оцінки потенційних загроз, що загрожують постраждалій особі, своєчасне взаємне інформування задіяних сторін та скеровування потерпілої особи до відповідних підрозділів підтримки;

- взаємообмін інформацією про факти насильства у випадках, передбачених Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Порядком, проводиться протягом доби шляхом телефонної комунікації, електронного листування з подальшим офіційним підтвердженням, а після імплементації Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі – через внесення даних до відповідної бази;

- ефективне сприяння та протекція постраждалих осіб, гарантування компенсації збитків, спричинених насильницькими діями, з огляду на вікові особливості, стан здоров'я, гендерну приналежність, світоглядні переконання, етнічне походження та особливі потреби цих осіб.

Підтримка потерпілим особам забезпечується за принципом доступності і не має обумовлюватися фактом звернення таких осіб до правоохоронних органів чи суду, їх залученням до кримінальних, адміністративних чи цивільних судочинств;

– ретельне розслідування фактів насильства, оперативне та результативне застосування спеціальних заходів впливу щодо особи, яка вчинила насильство, та моніторинг їх імплементації, притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності та корекція їхньої поведінкової моделі [71, п. 30].

4. Моніторинг рецидивів насильства – формування та ведення Реєстру відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» від 20.03.2019 р. № 234. Призначенням створення та функціонування Реєстру є: забезпечення життєво важливих інтересів постраждалих осіб, включаючи неповнолітніх; профілактика повторного прояву насильницьких дій; гарантування реалізації заходів у сфері запобігання та протидії насильству тощо [78, п. 1].

5. Притягнення особи, яка вчинила насильство, до відповідальності та корекція її деструктивної поведінки становлять ключові аспекти у протидії домашньому насильству. У цьому процесі провідна функція належить Національній поліції, оскільки її співробітники оперативно реагують на повідомлення про випадки насильства, розпочинають адміністративні чи кримінальні провадження, складають необхідні матеріали та скеровують їх до судових інстанцій. Ефективність притягнення особи, яка вчинила насильство, до відповідальності безпосередньо обумовлена дотриманням правоохоронними органами вимог законодавства при фіксації зазначених правопорушень.

Окрім цього, спеціалізовані поліцейські підрозділи здійснюють постановку осіб, які вчинили домашнє насильство, на профілактичний облік та проводять з ними індивідуальні заходи превентивного впливу, що мають на меті уникнення повторних правопорушень. Відповідно, професійна підготовка, юридична обізнаність та комунікативні здібності працівників поліції суттєво впливають як на подальшу поведінку правопорушника, так і на безпеку та благополуччя постраждалої сторони.

Профілактика, протидія та припинення домашнього насильства є одним з ключових напрямів функціонування дільничних офіцерів поліції та поліцейських

офіцерів громади. Вказані посадові особи ідентифікують на своїй території осіб, які мають схильність до вчинення домашнього насильства (кривдників), та вживають передбачені законодавством превентивні заходи, спрямовані на запобігання правопорушенням у цій сфері. У процесі взаємодії з населенням дільничні офіцери поліції та поліцейські офіцери громади уповноважені ініціювати пропозиції перед безпосереднім керівництвом щодо здійснення заходів із запобігання домашньому насильству. У випадку виявлення фактів домашнього насильства, вони застосовують усі можливі засоби для надання невідкладної, включно з домедичною, допомоги постраждалим особам, а також тим, хто опинився в ситуації, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю. При встановленні фактів насильства, на дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громади покладається застосування не лише запобіжних, а й примусових заходів. Також, вони ставлять осіб, схильних до домашнього насильства (кривдників), на превентивний облік та в межах своєї компетенції проводять профілактичну роботу [178, с. 75].

Проте на практиці потенціал інституту дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громади у сфері профілактики та протидії домашньому насильству використовується не повною мірою. Дільничний офіцер є представником поліції, який виконує покладені на нього завдання із запобігання злочинності та підтримання публічного порядку на відведеній для його обслуговування території, що знаходиться у віданні Національної поліції України [179, с. 177]. Врегулювання сімейних конфліктів становить один із пріоритетних напрямів діяльності не лише дільничних офіцерів поліції, але й інших працівників Національної поліції, які оперативно реагують на повідомлення про вчинення кримінальних правопорушень кривдником.

Таким чином, очевидно, що основним суб'єктом запобігання злочинності у сфері домашнього насильства є Національна поліція України, зокрема, дільничні офіцери поліції та поліцейські офіцери громади [179, с. 177].

Специфіка, характер та обсяг роботи, яку здійснюють дільничні офіцери поліції, зумовлюють низку обов'язкових вимог, до основних з яких належить

точне та неухильне дотримання законодавчих норм (відомчих нормативно-правових актів МВС України, міжнародно-правових документів) та прав громадян; чітке розуміння та дотримання своїх прав і обов'язків, методів застосування превентивних заходів, їхнє кваліфіковане використання, а також правильне та обґрунтоване застосування спеціальних засобів та зброї. Зазначені загальні завдання, обов'язки та права знайшли своє відображення, уточнення та конкретизацію в Інструкції [180]. Це положення надає дільничним офіцерам поліції комплекс повноважень щодо специфічного кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері домашніх відносин, зокрема, роботу за такими напрямками:

Загальна превентивна діяльність – це сукупність заходів, скерованих на ідентифікацію детермінант та обставин, що зумовлюють прояви домашнього насильства щодо дитини, а також на їх нівелювання в рамках компетенції належних суб'єктів. До таких ініціатив включаються інформаційно-роз'яснювальні кампанії, освітні програми, а також просвітницька діяльність серед осіб, які перебувають у сімейних відносинах.

Індивідуальна превентивна діяльність – це комплекс заходів, що реалізуються стосовно окремих індивідів, які виявляють тенденції до вчинення домашнього насильства щодо дитини або вже демонстрували ознаки агресивних, асоціальних чи деструктивних поведінкових патернів. Цей вид діяльності може охоплювати моніторинг, консультативну підтримку, скерування до корекційних програм, а також реалізацію контролю з боку правоохоронних та соціальних інституцій.

Компетенція підрозділів ювенальної превенції Національної поліції, зокрема в контексті попередження та протидії проявам домашнього насильства, деталізовані у відомчому нормативно-правовому акті Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції» від 19 грудня 2017 року за № 1044 [181]. Реалізація заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, що чиниться дітьми та стосовно них, а також жорстокому ставленню до неповнолітніх, становить одне з

пріоритетних завдань для підрозділів ювенальної превенції. Серед ключових повноважень підрозділів ювенальної превенції, визначених Наказом МВС України від 19.12.2017 р. № 1044, зазначаються: інформування компетентних місцевих органів державної влади стосовно батьків або інших законних представників, які не забезпечують належне виконання обов'язків з виховання дітей, виявляють жорстоке поводження або чинять домашнє насильство щодо неповнолітніх; виявлення прецедентів вчинення домашнього насильства та оперативне реагування на такі випадки.

П'ятий розділ Інструкції з організації функціонування підрозділів ювенальної превенції присвячений специфіці організації діяльності та імплементації заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, що чиниться дітьми та стосовно них. Відповідно, співробітники підрозділів ЮП реалізують заходи з попередження та протидії домашньому насильству в межах, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [181].

Щодо патрульних поліцейських та мобільних груп реагування патрульної поліції, то згідно з Положенням про Департамент патрульної поліції, затвердженим наказом Національної поліції України від 06 листопада 2015 року за № 73 [182], відсутні відокремлені норми, що стосуються реагування на інциденти домашнього насильства. Проте, зазначене Положення передбачає, що до ключових функцій Департаменту патрульної поліції входить оперативне реагування на звернення та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події. Оскільки домашнє насильство кваліфікується як правопорушення, патрульна поліція зобов'язана своєчасно реагувати на інформацію про його вчинення.

Патрульна поліція та підрозділи реагування патрульної поліції здійснюють реагування на звернення та інформацію щодо протиправних діянь або інцидентів, пов'язаних з домашнім насильством, що надходять за скороченим номером екстреного виклику поліції «102». Після прибуття на місце події вони проводять ідентифікацію заявника, особи, що вчинила насильство, ймовірних свідків, а також з'ясовують інші ключові обставини, необхідні для ухвалення рішення

суб'єктом владних повноважень [178, с. 79].

У випадку виявлення в діях особи, яка вчинила насильство, ознак адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, поліцейські патрульної поліції або груп реагування патрульної поліції оформлюють протоколи про адміністративне правопорушення. Ці протоколи, разом з іншими матеріалами, що підтверджують факти вчинення адміністративного правопорушення, надалі направляються до територіального підрозділу поліції для подальшої обробки або до місцевого суду для розгляду справи та винесення рішення. Поліцейськими патрульної поліції та підрозділів реагування патрульної поліції стосовно особи, що вчинила насильство, також може бути застосоване винесення термінового заборонного припису, що базується на результатах оцінки ризиків. При встановленні ознак кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, на місце події поліцейськими патрульної поліції або груп реагування патрульної поліції залучається слідчо-оперативна група для подальшого реагування в межах її компетенції [178, с. 167].

Згідно з позицією О. В. Ковальнової, аспект, що стосується переліку поліцейських підрозділів, уповноважених застосовувати спеціальні заходи протидії домашньому насильству, вимагає подальшого аналізу та доопрацювання [183, с. 87].

Необхідно акцентувати увагу на вивченні механізмів співпраці між підрозділами поліції у процесі реагування на випадки домашнього насильства стосовно дитини чи в її присутності, а також дослідити специфіку діяльності підрозділів Національної поліції з дітьми, що постраждали від домашнього насильства.

Діти є вразливою соціальною групою стосовно значної частини протиправних діянь, включно з випадками домашнього насильства. Наслідки домашнього насильства, вчиненого стосовно дитини або в її присутності, мають деструктивний вплив як на індивідуальний розвиток, так і на соціум, що її оточує. Внаслідок пережитого насильства в постраждалої особи акумулюється агресивна

поведінка, яка потребує реалізації. І дитина або скеровує агресію на себе, заподіюючи шкоду власному здоров'ю (самоушкодження, суїцидальні прояви тощо), або транслює її на менш захищених осіб у навчальних закладах, громадських місцях, віртуальному просторі тощо, демонструючи булінг, прояви хуліганства, жорстоке ставлення до тварин. Тобто, феномен насильства зумовлює його подальше відтворення. Також домашнє насильство становить одну з ключових причин безпритульності та бездоглядності серед дітей. Ефективність протидії залежить від своєчасної ідентифікації випадків домашнього насильства відносно дітей або в їх присутності та оперативної реакції на них, що впливає на перспективи розвитку як окремої особистості, так і суспільства в цілому. Своєчасність виявлення випадків домашнього насильства стосовно дитини або в її присутності визначається проактивною позицією правоохоронців та усвідомленням алгоритму залучення інших відповідних інституцій для надання допомоги постраждалим дітям [178, с. 166].

Органи Національної поліції відіграють ключову роль у виявленні та організації соціального захисту дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, зокрема постраждалих від домашнього насильства. Ефективна внутрішня та зовнішня взаємодія співробітників різних уповноважених підрозділів поліції під час реагування на випадки домашнього насильства щодо дитини або в її присутності сприяє оперативному виявленню та припиненню таких інцидентів, гарантуванню прав постраждалих дітей на захист, а також попередженню подальших випадків насильства. Це є одним із пріоритетних завдань Національної поліції у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [178, с. 79].

Першочергова відповідальність за реалізацію заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, спрямованому проти неповнолітніх, покладається на підрозділи ювенальної превенції.

Відділи ювенальної превенції Національної поліції України становлять собою структурну одиницю цього відомства, якій делеговано спеціалізовані повноваження у царині забезпечення та охорони прав дитини. Порядок організації

та функціонування вказаних підрозділів регулюється Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2017 року № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» [181].

Слід зазначити, що діяльність ювенальної превенції акцентується переважно на протиправних діях неповнолітніх та забезпеченні їхнього захисту від деструктивного впливу з боку дорослих. Саме співробітники ювенальної превенції зобов'язані здійснювати суто правоохоронну діяльність, що включає: виявлення, припинення та розслідування злочинних діянь; розгляд звернень та повідомлень про правопорушення, скоєні неповнолітніми; здійснення досудової підготовки матеріалів про правопорушення та проведення дізнання у межах, визначених кримінально-процесуальним законодавством; розшук неповнолітніх, які самовільно залишили родини, освітні та спеціальні установи; здійснення контролю за їх місцем проживання та навчання; ведення профілактичного обліку неповнолітніх правопорушників та направлення їх до відповідних спеціалізованих закладів; складання протоколів про адміністративні правопорушення, вчинені неповнолітніми, а також стосовно їхніх батьків (законних представників), які не виконують обов'язків з виховання та навчання дітей, або втягують їх у протиправну діяльність, пияцтво чи наркоманію [184, с. 39].

П'ятий розділ Інструкції, що регламентує діяльність підрозділів ювенальної превенції, присвячений регламентації функціонування та реалізації заходів з превенції та протидії домашньому насильству, суб'єктами або об'єктами якого є діти. Зокрема, співробітники підрозділів ювенальної превенції (далі – ЮП) здійснюють заходи щодо запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Компетенція підрозділів ЮП у площині превенції та протидії домашньому насильству актуалізується у ситуаціях, коли особа, що вчинила домашнє насильство, або постраждала особа, чи свідок такої події, не досягла повноліття [181].

Крім того, співробітники ЮП забезпечують поліцейське піклування над

дітьми згідно з чинним законодавством України [178, с. 76].

Ювенальна превенція підтримує активну кооперацію з органами та установами, такими як служби у справах дітей, центри з надання безоплатної правової допомоги, органи прокуратури, установи освіти, освітні заклади та заклади охорони здоров'я, відповідно до нормативно-правових приписів. У випадках нагальної потреби вилучення дитини з родини, де батьки або опікуни виявляють жорстоке поводження, співробітники ЮП, у взаємодії зі службами у справах дітей, розглядають питання її подальшого влаштування [184, с. 42].

Окрім цього, у контексті протидії домашньому насильству, підрозділи ЮП здійснюють кооперацію з іншими уповноваженими органами та структурними одиницями Національної поліції України, державними органами влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, а також з міжнародними та громадськими інституціями [166, с. 86]. Також слід звернути увагу на потребу імплементації механізму соціально-правового супроводу органами ЮП тих сімей, у яких існує підвищений ризик вчинення домашнього насильства стосовно дитини. Це, зокрема, стосується сімей, для яких систематичні побутові конфлікти, сварки, скандали є звичними моделями поведінки у приватному житті.

Запровадження такого інституту дозволить: здійснювати постійний моніторинг проблемних родин; реагувати на ранніх стадіях конфліктів, ще до вчинення правопорушень; підвищити ефективність профілактики домашнього насильства; забезпечити взаємодію поліції з іншими службами – соціальними, медичними, освітніми, службами у справах дітей тощо; впровадити індивідуальні плани дій щодо сімей з ризиком повторного насильства чи соціального занедбання.

Така ініціатива сприятиме побудові цілісної системи запобігання домашньому насильству, зокрема щодо дітей, а також формуванню довіри громадян до правоохоронних органів.

До числа інших підрозділів органів Національної поліції, що мають мандат на діяльність у площині запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема

у частині захисту дітей, належать підрозділи дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад.

Згідно з підпунктом 14 пункту 2 Розділу II Інструкції, яка регламентує організацію діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад, зазначені посадові особи, з метою виконання покладених на них функцій, у кооперації зі службами у справах дітей обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, уповноважені здійснювати заходи щодо ідентифікації особи дитини, встановлення місця її проживання, збору інформації про її батьків або законних представників, інших родичів, а також місце їхнього постійного або тимчасового проживання, у разі отримання повідомлення про дитину, позбавлену батьківського піклування. При виявленні дитини, що була розлучена з родиною, дільничні офіцери поліції та поліцейські офіцери громад зобов'язані негайно інформувати про цей факт орган опіки та піклування за місцем її перебування, а також територіальний підрозділ Державної міграційної служби України, якщо дитина є іноземним громадянином або особою без громадянства. У ситуаціях прямої загрози життю або здоров'ю дитини, на підставі відповідного рішення районної, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчого органу міської, районної в місті ради, служби у справах дітей, у взаємодії з представниками медичних установ, реалізують заходи щодо вилучення дитини у батьків та її тимчасового влаштування згідно з чинним законодавством.

При розгляді доцільності відведення службового приміщення для розміщення поліцейської станції офіцера громади передбачається можливість облаштування на першому поверсі адміністративної споруди кімнати, пристосованої для проведення опитування дітей, з автономним входним вузлом, що підлягає обов'язковому оснащенню пандусом та місцями для очікування відвідувачів [178, с. 169].

Алгоритм взаємодії між різними структурними підрозділами поліції при реагуванні на випадки домашнього насильства стосовно дитини або за її

присутності належним чином не регламентований чинним законодавством. З огляду на це, практична імплементація таких заходів має варіативний характер та обумовлена специфікою організації функціонування поліцейських підрозділів на локальному рівні.

У переважній більшості регіонів при реагуванні на інциденти домашнього насильства, співробітники поліції, які не належать до складу підрозділів ювенальної превенції, у разі виявлення постраждалої дитини діють таким чином:

- або вживають комплекс заходів, спрямованих на припинення домашнього насильства щодо дитини, затримання правопорушника та його транспортування до відділу поліції, де подальші процесуальні дії здійснюватимуться ювенальними поліцейськими;

- або вживають заходів щодо припинення домашнього насильства щодо дитини та інформують чергову частину про потребу залучення ювенальних поліцейських для реагування на виявлений випадок домашнього насильства стосовно дитини.

При цьому слід акцентувати увагу на тому, що різноманітні категорії співробітників поліції (зокрема, патрульні, поліцейські груп реагування патрульної поліції, мобільних груп реагування на факти домашнього насильства, дільничні офіцери поліції та поліцейські офіцери громади) нарівні з фахівцями ювенальної превенції уповноважені реагувати на випадки домашнього насильства стосовно дитини, а саме: негайно припиняти його, проводити оцінку ризиків, видавати термінові приписи про заборону, оформлювати протоколи про вчинення правопорушення, передбаченого статтею 173-2 КУпАП, стосовно дитини або за її присутності, а також здійснювати інші повноваження, визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [166, с. 87].

Однак, як правило, ювенальні поліцейські володіють поглибленими знаннями вікової психології дітей, мають значний досвід та високий рівень підготовки щодо взаємодії з дітьми під час опитування, які постраждали від домашнього насильства. З огляду на це, за наявності такої можливості, представникам інших уповноважених підрозділів органів Національної поліції

рекомендується залучати ювенальних поліцейських до реагування на випадки домашнього насильства стосовно дитини [178, с. 169].

Слід зазначити, що задля зміцнення довіри населення до правоохоронних органів та дієвої протидії домашньому насильству стосовно неповнолітніх, затверджено Положення про реалізацію пілотного проєкту щодо впровадження центрів захисту дітей (за концепцією Барнахус). Зазначене Положення регламентує механізм здійснення пілотного проєкту з розгортання центрів захисту дітей (згідно з концепцією Барнахус) (далі – пілотний проєкт), що реалізується Міжвідомчою координаційною радою з питань ювенальної юстиції [185]. Основною метою впровадження пілотного проєкту є гарантування злагодженої взаємодії фахівців міждисциплінарної групи, слідчих, дізнавачів та прокурорів, що має на меті сприяти:

забезпеченню прав неповнолітніх;

мінімізації негативних наслідків проведення слідчих, розшукових та процесуальних заходів з метою запобігання повторній травматизації неповнолітніх;

упорядкуванню надання даним неповнолітнім комплексної соціальної, психологічної, юридичної, догоспітальної та інших форм підтримки.

Впровадження центрів захисту дітей (за концепцією Барнахус) в Україні розпочалося порівняно недавно, і ця ініціатива вже продемонструвала свою ефективність у протидії насильству щодо дітей. На теперішній час в Україні функціонує 13 таких закладів захисту дітей, і у найближчій перспективі передбачається відкриття аналогічного центру у м. Львові [186].

З метою імплементації системи правосуддя, орієнтованої на інтереси дитини, вкрай важливо нормативно закріпити в українському законодавстві специфічний підхід до неповнолітніх, які вступають у взаємодію з правовою системою. Цей підхід передбачатиме формування безпечного та сприятливого середовища для зазначених осіб, а також гарантування їхнього права на участь у судових розглядах.

Що не менш важливо, впровадження цієї системи є одним із ключових

аспектів євроінтеграційних прагнень нашої держави. Це відповідає стандартам Європейського Союзу щодо захисту прав дітей та є необхідною умовою для повноцінної інтеграції до європейського простору. Йдеться не лише про внутрішні реформи, а й про демонстрацію відданості європейським цінностям та принципам.

Барнахус (що в перекладі з ісландської означає «дитячий дім») – це інтегрована міждисциплінарна модель підтримки та реабілітації для неповнолітніх, які постраждали від насильства або стали його свідками. Вона передбачає скоординовану взаємодію різнопрофільних спеціалістів, зокрема представників правоохоронних органів, соціальних служб, психологічної допомоги та медичної галузі, які працюють в єдиному спеціалізованому просторі. Це дозволяє забезпечити комплексний супровід та гарантувати захист прав дитини. Згідно з нормами чинного українського законодавства, діяльність таких центрів поширюється на осіб віком до 18 років. Таким чином, цей концепт виходить за межі фізичної споруди, представляючи собою цілісну системну структуру, що має на меті запобігання вторинній травматизації неповнолітніх у процесі розслідування випадків насильства.

Відтак, інтеграція поліцейських у міжвідомчу команду в межах центрів Барнахус сприятиме створенню цілісної системи захисту дітей та підвищить ефективність реагування на випадки насильства [187, с. 242].

Наразі констатується недостатній рівень ідентифікації дітей, які є свідками домашнього насильства, як осіб, що постраждали від нього. Так, аналіз судових рішень, винесених за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення протягом 2024 року, засвідчив, що неповнолітня особа фігурувала як учасник провадження лише у 1,7% від загальної кількості розглянутих справ: у 0,7% випадків – як свідок, та у 1% – як потерпіла особа. Існують обґрунтовані сумніви, що ця статистична інформація повністю охоплює всіх неповнолітніх очевидців домашнього насильства. Судовою інстанцією діти-свідки домашнього насильства були ідентифіковані у 25% вироків, проте лише у 6% справ їх було визнано потерпілими. Нерідко зі змісту судового акта

неможливо встановити вік дитини. У 75% випадків узагалі відсутні відомості про присутність будь-яких свідків під час вчинення домашнього насильства, включно з неповнолітніми особами [188].

Відповідно, співробітникам усіх уповноважених структурних підрозділів Національної поліції України необхідно забезпечити безумовне внесення до процесуальної документації, зокрема до протоколу про адміністративне правопорушення, відомостей про дитину, яка стала очевидцем домашнього насильства, а також інформування про цю обставину підрозділів ювенальної превенції та служб у справах дітей [178, с. 169].

При складанні адміністративного протоколу щодо вчинення домашнього насильства критично важливим є забезпечення фіксації факту присутності неповнолітньої особи під час інциденту та її визнання потерпілою стороною. Це є необхідною умовою для притягнення правопорушника до юридичної відповідальності, зокрема для винесення судового обмежувального припису, що має на меті обмеження контактів кривдника з потерпілою дитиною.

Як ілюстрація, у справі № 336/7757/21 від 28 жовтня 2021 року, розглянутій Шевченківським районним судом м. Запоріжжя, потерпіла зверталася з клопотанням про винесення обмежувального припису як щодо неї, так і її малолітнього сина. Проте суд частково задовольнив вимогу, видавши припис терміном на 6 місяців лише стосовно заборони наближатися, розшукувати та спілкуватися з жінкою. Незважаючи на обставини переслідування, залякування, побоїв та вигнання з місця проживання, суд не визнав необхідності захисту дитини [189].

Протягом жовтня 2021 року, згідно з положеннями Національної стратегії реформування системи юстиції для дітей на період до 2023 року, та за сприяння Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх, Головою Національної поліції України були розроблені та офіційно затверджені методичні настанови стосовно впровадження методики «Зелена кімната» в роботі з дітьми для спеціалістів ювенальної поліції та слідчих підрозділів [190].

Методика «Зелена кімната» підлягає застосуванню слідчими та

співробітниками підрозділів ювенальної превенції для здійснення інтерв'ювання дитини, з урахуванням її вікових та психофізіологічних характеристик, у середовищі, що максимально зменшує та виключає ймовірність вторинної травматизації дитячої психіки [191].

Основне призначення методики «Зелена кімната» полягає у забезпеченні отримання об'єктивних свідчень від дитини під час її допиту або опитування, одночасно мінімізуючи та запобігаючи повторній психологічній травматизації.

Застосування даної методики дозволяється стосовно дитини з будь-яким процесуальним статусом, включно з випадками опитування, що проводиться працівником ювенальної превенції, та допиту, здійснюваного слідчим або слідчим суддею [191].

Недоцільно проводити допит або опитування дитини у місці, пов'язаному з її травматичним досвідом. Така дія здатна спровокувати у неї негативні психоемоційні реакції, зокрема високий рівень тривожності та страху, що негативно вплине на когнітивні функції під час процесу допиту/опитування (концентрацію уваги, мобілізацію пам'яті, логічне мислення, а також здатність вербалізувати пережиті події). Аналогічно, не рекомендовано здійснювати допит/опитування дитини за місцем її проживання. Формування асоціативного зв'язку між житловим простором та пережитою травмою може призвести до втрати відчуття безпеки дитини у звичному оточенні, яке традиційно сприймається як дружнє та пов'язане з позитивними подіями. Проведення допиту/опитування в освітньому закладі також може мати несприятливі наслідки для дитини, оскільки існує ризик розголошення інформації про ситуацію, в якій вона опинилася.

Варто також наголосити на значущості взаємодії між структурними підрозділами поліції у контексті запобігання домашньому насильству стосовно дітей, включаючи організацію та реалізацію інформаційно-просвітницьких кампаній серед дитячого населення. У цьому аспекті ключовою є співпраця між підрозділами ювенальної превенції та шкільними офіцерами поліції, яким доцільно консолідувати зусилля, спільно визначати графіки превентивної

діяльності в освітніх установах, координувати профілактичні ініціативи, з одного боку, з метою запобігання дублюванню функцій, з іншого – для забезпечення максимального охоплення профілактичними заходами якомога більшої кількості дітей та їхніх батьків [178, с. 178].

При отриманні інформації про вчинення домашнього насильства щодо дитини співробітник поліції здійснює оцінку ризиків, за результатами якої можливо застосування термінового заборонного припису, та оперативно інформує службу у справах дітей щодо виявленої дитини з метою організації її соціального захисту. До зазначеної оцінки можуть бути залучені інші суб'єкти, що здійснюють виявлення та/або організацію соціального захисту неповнолітніх, у межах їхньої компетенції [178, с. 178].

Протягом однієї доби служба у справах дітей у співпраці з підрозділом Національної поліції, фахівцем із соціальної роботи або іншим постачальником соціальних послуг (за наявності можливості), представником закладу охорони здоров'я, які діють у межах своїх повноважень, здійснюють оцінку рівня безпеки неповнолітнього.

У разі встановлення (підтвердження) під час оцінки рівня безпеки дитини фактів, що становлять загрозу її життю чи здоров'ю, вона може бути:

невідкладно скерована до закладу охорони здоров'я з метою: здійснення та фіксації результатів медичного обстеження, проведення судово-медичної експертизи (за потреби), надання необхідної медичної допомоги, включно зі стаціонарним лікуванням;

тимчасово влаштована згідно з пунктом 31 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою КМУ від 24 вересня 2008 р. № 866, зокрема до родин родичів, знайомих або сім'ї патронатного вихователя [192].

Таким чином, підсумовуючи, доречно зазначити, що компетентні структурні підрозділи Національної поліції України виступають провідними акторами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, виконуючи низку специфічних завдань та функцій, притаманних лише цим підрозділам. Водночас у

чинних законах України «Про Національну поліцію» та «Про запобігання та протидію домашньому насильству» недостатньо конкретизовано, які саме підрозділи поліції виконують відповідні функції.

Практичний досвід свідчить, що до зазначених суб'єктів належать: працівники патрульної поліції, поліцейські груп реагування патрульної поліції (ГРПП) та секторів реагування патрульної поліції (СРПП), дільничні офіцери поліції, поліцейські офіцери громади, мобільні групи реагування на випадки домашнього насильства, інспектори ювенальної превенції, шкільні офіцери поліції, а також слідчі підрозділів поліції. Враховуючи вищезазначене, обґрунтованою є необхідність внесення відповідних коректив до законодавчої бази України задля нормативного визначення переліку суб'єктів, відповідальних за реалізацію заходів із протидії домашньому насильству. Це забезпечить зростання правової визначеності, оптимізацію взаємодії та підвищення рівня відповідальності відповідних служб.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи проведений у другому розділі аналіз суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства, можемо зробити такі висновки.

1. Встановлено, що адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні становить цілісну систему норм і механізмів, що в комплексі функціонують для визнання, реалізації та охорони прав, свобод і законних інтересів неповнолітніх. Під цим поняттям необхідно розуміти сукупність правових норм, інституцій та дій, які у взаємозв'язку та системній єдності сприяють ефективному захисту прав, свобод і законних інтересів дитини в разі їх порушення. Ці засоби виступають ключовими структурно-інструментальними елементами правової системи, що забезпечують адміністративно-правовий статус дитини, а також виконують охоронну функцію. Їх відрізняє імперативний характер, публічність, системність і наявність чітко визначених юридичних наслідків при застосуванні, що є

визначальним для досягнення ефективності адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні.

2. З'ясовано, що адміністративно-правовий механізм протидії домашньому насильству щодо дитини – це комплекс правових норм, процесуальних дій і практичних заходів, які визначають та регламентують функціонування органів публічної влади у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо дитини.

3. Вказано, що форми та методи адміністративно-правового захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства в Україні, становлять собою комплексний механізм, спрямований на охорону, забезпечення та підтримку вказаної категорії осіб. У цьому контексті ключове значення мають форми адміністративної діяльності публічної адміністрації, які визначають зовнішні прояви реалізації владних повноважень, а також методи як засоби впливу це засоби впливу на свідомість, поведінку та стан осіб, до яких спрямована така діяльність, спрямовані на досягнення публічно-правових цілей.

4. Визначено, що серед центральних органів виконавчої влади, які виконують провідну функцію у системі запобігання та протидії домашньому насильству, пріоритетне значення мають структурні підрозділи Національної поліції України. На ці інституції покладаються основні повноваження щодо адміністративно-правового реагування на прояви домашнього насильства стосовно неповнолітніх, оперативного виявлення протиправних діянь у даній сфері, їх попередження та мінімізації несприятливих наслідків.

5. Обґрунтовано доцільність формування спеціалізованого підрозділу у структурі превентивної діяльності, який матиме виняткові повноваження щодо запобігання та протидії домашньому насильству. Такий захід визнається логічним та першочерговим для: поглиблення професійної спеціалізації; раціоналізації використання наявних ресурсів; інтенсифікації міжвідомчої взаємодії; гарантування ефективного контролю та постійного моніторингу. Зазначений підхід повністю кореспондує положенням Стамбульської конвенції та сприятиме значному посиленню захисту осіб, які потерпають від домашнього насильства, незалежно від їхнього віку.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

3.1. Зарубіжний досвід забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства

Домашнє насильство є серйозною соціально-правовою проблемою, яка має глобальний характер і потребує рішучих дій і на національному, і на міжнародному рівнях. Міжнародне співтовариство зобов'язане забезпечити ефективний захист жертв цього явища, надати їм доступ до правосуддя, а також інші необхідні форми допомоги, зокрема психологічну, соціальну та правову підтримку.

Для протидії домашньому насильству держави повинні впроваджувати національне законодавство та цільові програми, що забезпечують не лише захист постраждалих, а й невідворотність покарання для осіб, винних у вчиненні відповідних правопорушень. Особливу увагу слід приділяти превентивним заходам, таким як підвищення обізнаності населення, підготовка працівників правоохоронних органів та забезпечення міжвідомчої взаємодії.

У міжнародному праві визнається проблема домашнього насильства і воно формує відповідні стандарти для боротьби з ним. Зокрема, це відображено в документах таких міжнародних організацій, як ООН, Рада Європи та ін. Зобов'язання держав-учасниць міжнародних договорів включають як імплементацію відповідних положень у національні правові системи, так і практичну реалізацію ефективного механізму захисту прав постраждалих.

Отже, дотримання міжнародних стандартів, посилення внутрішньодержавної нормативної бази, а також реалізація скоординованих дій усіх зацікавлених інституцій є ключовими умовами ефективної боротьби з проявами домашнього насильства.

Ключовим висновком наукових досліджень є те, що прояви домашнього насильства стосовно неповнолітніх становлять багатогранну проблему, вирішення якої потребує системного підходу. Для результативної протидії цьому явищу необхідно брати до уваги психологічні, соціологічні та економічні складові цієї проблематики. Крім того, науковці інтенсивно досліджують суспільні та культурні детермінанти, що можуть спричиняти інциденти домашнього насильства щодо дітей. Зокрема, дослідницькі дані вказують на те, що культурні норми, які заохочують приховування родинних негараздів та замовчування фактів жорстокого поводження, здатні посилювати поширеність випадків домашнього насильства стосовно неповнолітніх.

Одним з ефективних механізмів протидії домашньому насильству є імплементація дієвих законодавчих актів та нормативних положень, що гарантують протекцію постраждалим особам. Аналітичні звіти свідчать про те, що держави, які запровадили суворіші законодавчі норми стосовно домашнього насильства, демонструють зниження частоти його проявів [193, с. 202-206].

У правових системах романо-германської традиції передбачено кримінальну відповідальність за домашнє насильство, що, як правило, регламентується відповідними законодавчими положеннями та нормативно-правовими актами. Зокрема, в Україні, відповідно до положень Кримінального кодексу, домашнє насильство, що визначається як умисне систематичне застосування фізичного, психологічного або економічного тиску щодо подружжя, колишнього подружжя чи іншої особи, яка перебуває (перебувала) у сімейних або близьких стосунках з правопорушником, і що спричиняє фізичні чи психологічні страждання, порушення стану здоров'я, втрату працездатності, емоційну залежність або погіршення життєвого рівня потерпілого, – підлягає покаранню у вигляді громадських робіт тривалістю від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або пробаційного нагляду на період до п'яти років, або обмеження волі на аналогічний термін, або позбавлення волі строком до двох років [194].

Хочеться наголосити, що за вчинення домашнього насильства в більшості країнах передбачається виключно кримінальна відповідальність.

Досвід протидії домашньому насильству, накопичений зарубіжними країнами, може бути систематизований за декількома основними напрямками.

По-перше, значна увага в багатьох державах приділяється превентивним заходам щодо домашнього насильства. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки функціонує програма «Насильство не є моїм вибором», що спрямована на інформування дітей та дорослих про алгоритм дій у разі зіткнення з насильством. Крім того, існує численна кількість неприбуткових організацій, які надають підтримку постраждалим від домашнього насильства та членам їхніх родин.

По-друге, низка країн впроваджує законодавчі акти, які забезпечують оперативніше та результативніше реагування на інциденти домашнього насильства. Зокрема, у Великій Британії у 2014 році було прийнято Закон про запобігання насильству, що передбачає можливість винесення захисних та охоронних наказів без ініціювання кримінального провадження. Термін дії таких наказів може становити до 28 днів з можливістю подальшого продовження [195, с. 185].

По-третє, у деяких державах функціонують системи швидкого реагування на випадки домашнього насильства. Наприклад, у Швеції діє система, що дозволяє жертвам домашнього насильства отримати прихисток у спеціалізованих центрах, які забезпечують проживання, медичну допомогу та юридичний супровід. Також у багатьох країнах доступні безкоштовні гарячі лінії, де можна отримати консультації та підтримку у випадках насильства [196, с. 100].

Закордонний досвід боротьби з домашнім насильством представляє безперечний інтерес, проте його універсальне копіювання та механічне перенесення в місцеві умови навряд чи є доцільним. Вивчаючи компаративну складову світових практик запобігання домашньому насильству, ми керуємося концепцією, згідно з якою у сучасній юридичній науці розрізняють «нормативне та функціональне порівняння. Під час нормативного порівняння відправним пунктом дослідження є схожі правові норми, інститути, законодавчі акти» [197, с. 21]. З огляду на цей принцип, дослідження позитивного досвіду запобігання

домашньому насильству здійснювалося в державах, які, як і Україна, належать до романо-германської (континентальної) правової сім'ї (наприклад, Швейцарія, Італія, Франція) [198, с. 138].

Безпосереднє дослідження міжнародного досвіду запобігання та протидії домашньому насильству розпочнеться з аналізу законодавчої бази Польщі, оскільки переважна більшість правових норм цієї держави за своєю конструкцією є найбільш наближеними до законодавства України порівняно з іншими європейськими країнами [199, с. 35]. Польський досвід демонструє приклад системного підходу до реагування на випадки домашнього насильства, до якого залучені різноманітні органи публічної адміністрації. Насамперед, слід відзначити створення Міжвідомчого комітету, що формується з представників центрів соціальної допомоги, муніципальних комісій, правоохоронних органів, освітніх та медичних закладів, громадських організацій тощо [200]. Крім того, може створюватися цільова робоча група для розслідування конкретного випадку домашнього насильства. Однак, виникає складність, що полягає у відносно нечастому залученні громадських об'єднань до роботи Міжвідомчого комітету, згідно зі статистичними даними – лише у 48% випадків, що суперечить рекомендаціям Стамбульської конвенції. Інтенсифікація взаємодії з недержавними організаціями сприятиме підвищенню гнучкості системи. Відповідно до міжнародної статистики, постраждалі від насильства частіше звертаються саме до неурядових організацій, оскільки відчувають до них більшу довіру або побоюються розголосу з боку державних інституцій [201; 202, с. 146].

На території Польщі функціонують різноманітні міжнародні та національні установи, що надають підтримку особам, які постраждали від сімейного насильства. Зокрема, Національна Асоціація Протидії Домашньому Насильству (Krajowy Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemoc) забезпечує допомогу та консультаційні послуги таким особам. Окрім того, громадські організації активно поширюють відомості про побутове насильство та здійснюють превентивні заходи. Незважаючи на наявність відповідних законодавчих актів та розгалуженої мережі інституцій, сімейне насильство залишається значною соціальною

проблемою у Республіці Польща. Важливо не лише притягувати винних до відповідальності, а й системно працювати над профілактикою та скороченням кількості випадків насильства, а також гарантувати потерпілим належну підтримку, щоб вони могли подолати ситуацію насильства та відновити повноцінне життя [203, с. 225].

Важливим здобутком у сфері протидії злочинам, пов'язаним із сімейним насильством у Польщі, є імплементація оперативного механізму реагування на такі інциденти. Так, на підставі Закону щодо протидії злочинам у сім'ї, було започатковано функціонування «блакитної лінії», за допомогою якої можна негайно інформувати правоохоронні органи про факти побутового насильства. Це дозволяє поліції та прокуратурі невідкладно вжити заходів для усунення загрози для потерпілих, а саме:

- здійснити примусове виселення кривдника зі спільного помешкання з потерпілою особою;

- у випадку, якщо жертвою насильства є дитина, вона може бути тимчасово вилучена з сімейного середовища без судового вердикту. У такому разі дитина розміщується в медичному закладі або так званій «тимчасовій сім'ї». Протягом 24 годин судовий орган має розглянути цю ситуацію та окреслити подальший алгоритм дій правоохоронних органів;

- якщо особа, що вчинила насильство, раніше притягалася до кримінальної відповідальності за злочин проти дитини, але була умовно звільнена від відбування покарання, і повторно скоїла подібні правопорушення проти неповнолітнього – про даний інцидент невідкладно інформується суд, і зазначена особа направляється для відбування призначеного терміну ув'язнення [204].

Превенція сімейного насильства та притягнення до юридичної відповідальності винних є одним із пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів Польщі. За вчинення побутового насильства законодавством Республіки Польща передбачено виключно кримінальну відповідальність. До функціональних обов'язків співробітників поліції у сфері протидії домашньому насильству належить проведення інформаційно-

роз'яснювальної бесіди з особами, що підозрюються у вчиненні насильницьких дій, щодо кримінальної відповідальності за сімейне насильство, а також пояснення таким особам важливості дотримання норм законодавства та принципів суспільної моралі.

Особливої уваги заслуговує польський досвід щодо імплементації процедури «блакитних карток», яка носить превентивний характер. Згідно з цією процедурою, співробітник поліції у разі фіксації фактів сімейного насильства, під час реагування на виклик, ініціює процедуру «Блакитні картки» шляхом оформлення формуляра «А», де фіксуються обставини інциденту [205, с. 11].

Працівник поліції інформує потерпілу особу про потенційні шляхи вирішення ситуації та надає їй відповідні відомості, заповнюючи формуляр «Блакитна картка – В». Даний документ містить детальні роз'яснення стосовно визначення побутового насильства, категорій потенційних потерпілих, форм його прояву, а також типів правопорушень у даній галузі із виокремленням ситуацій, коли порушення кримінальної справи вимагає обов'язкової заяви від потерпілої сторони. При цьому, співробітник поліції зобов'язаний надати зазначений формуляр потерпілій особі, враховуючи, що на момент першої взаємодії потерпілий може перебувати у стані психоемоційного напруження, спричиненого перенесеним інцидентом, наявністю представників правоохоронних органів та загальною невизначеністю розвитку подальших подій. У подібних умовах потерпіла особа може не повною мірою сприйняти, осмислити та запам'ятати надану інформацію. Отже, потерпіла від домашнього насильства особа має можливість ознайомитися з усіма необхідними відомостями у більш сприятливих умовах [205, с. 11].

Друга секція формуляра «Блакитна карта – В» передбачає документування постраждалою стороною обставин події, що включає ідентифікацію особистості правопорушника, дату та час інциденту, характер насильницьких дій, наявність попередніх епізодів насильства, присутність свідків, а також факт звернення потерпілої особи до уповноважених структур з метою припинення домашнього насильства. Третя секція формуляра надає відомості про наявні можливості для

отримання допомоги, а також координати організацій, до яких можна звернутися за сприянням та підтримкою. Зазначений формуляр є дієвим механізмом, що сприяє підвищенню відчуття безпеки у потерпілої від сімейного насильства особи, забезпечуючи умови для ретельного осмислення обставин та звернення за допомогою у разі виникнення відповідної потреби [206, с. 385].

У процесі реалізації процедури «Блакитні карти» також передбачається заповнення формуляра «Блакитна карта – С» щодо особи, яка постраждала від домашнього насильства, де розробляється індивідуальний план підтримки та допомоги для вказаної особи, а також формуляра «Блакитна карта – D» щодо особи, яка ймовірно вчинила насильницькі дії. У цьому документі здійснюється аналіз сімейної ситуації, особу інформують про юридичну відповідальність за вчинення домашнього насильства та обґрунтовується доцільність участі у корекційно-освітніх програмах [206, с. 385].

Від 15 серпня 2024 року у Польщі почали діяти зміни до родинно-опікунчого та кримінального кодексів, закону про протидію домашньому насильству та закону про протидію загрози сексуальних злочинів. В поточній мові усі ці зміни назвали «законом Камілька» або Lex Kamilek – на честь 8-річного хлопця, який у 2023 році помер внаслідок жорстокого поводження вдома та насилля з боку вітчима. Ухвалені зміни стали реакцією на смерть хлопчика та повинні покращити систему охорони дітей. Серед основних нововведень: обов'язок для навчальних закладів та інституцій, які працюють з дітьми, запровадити стандарти охорони малолітніх; також усі особи, які працюють з дітьми повинні надати довідку про несудимість [207].

У польському суспільстві «закон Камілька» викликав неоднозначну реакцію: частина батьків та вчителів скаржаться, що нововведення жодним чином не захистять від насилля, а тільки ускладнять навчання і, особливо, позакласну активність учнів. Натомість у громадських організаціях переконані, що закон ущільнить систему та допоможе краще запобігати випадкам насилля над дітьми та ефективніше на них реагувати [207].

У Сполучених Штатах Америки діє законодавство, яке передбачає настання

кримінальної відповідальності за домашнє насильство. У багатьох штатах це діяння кваліфікується як самостійне правопорушення, а санкції за нього можуть бути досить суворими. Наприклад, у штаті Каліфорнія, який є одним із найбільших у США, за вчинення домашнього насильства передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін до чотирьох років [208, с. 224].

У 1974 році в США було прийнято законодавчий акт «Про запобігання поганому ставленню до дітей і ліквідацію його наслідків». На підставі положень цього акта було започатковано діяльність Національного центру з проблематики жорстокого поводження з дітьми та їхньої занедбаності. Чинна система служб захисту дітей у США охоплює чотири основні напрями діяльності: інформування про інциденти; проведення розслідувань; здійснення інтервенцій; фіналізація провадження. Також у США функціонують урядові й громадські комісії для розслідування випадків насильства, створено спеціалізовані заклади тимчасового перебування, де знаходять притулок жінки з дітьми, які залишили свої домівки внаслідок жорстокого поводження [196, с. 98].

Проблематика домашнього насильства зберігає свою актуальність і для Французької Республіки. Несприятлива статистична динаміка спонукає державне керівництво до впровадження рішучих заходів, спрямованих на усунення деструктивних проявів у сімейно-побутовій сфері. Аналіз першопричин несприятливої ситуації у загалом благополучній Франції свідчить, що провідними чинниками широкого розповсюдження домашнього насильства є збереження патріархальних стереотипів домінування чоловіка в сімейних стосунках, що особливо помітно проявляється у традиційно мультикультурній та відкритій до імміграції країні [198, с. 140].

Усвідомлюючи невідповідність наявних заходів та недосконалість системного підходу до протидії домашньому насильству, Указом Президента Франції № 2013-07 від 03.01.2013 року було започатковано діяльність Міжвідомчої комісії із захисту жінок від насильства та боротьби з торгівлею людьми. Її завдання полягають у: збиранні та аналізі даних, що стосуються насильства стосовно жінок; оцінюванні ефективності заходів щодо насильства

стосовно жінок, які проводяться національними та місцевими підрозділами служби з прав жінок та рівності, а також діяльності державних і приватних суб'єктів, задіяних у боротьбі проти насильства; спільній розробці з відповідними міністерствами програми підвищення кваліфікації з питань насильства стосовно жінок для спеціалістів, які задіяні у сфері протидії домашньому насильству (зокрема, представників органів охорони здоров'я, правопорядку та освітньої галузі) [209].

Характеризуючи ефективні практики французької поліції щодо реагування на факти домашнього насильства, варто відзначити їхню взаємодію з «гарячою мобільною лінією», що забезпечує оперативне реагування на місце конфлікту; легальні механізми негайного відсторонення агресорів із сімейних помешкань; застосування електронних GPS-пристроїв за судовим рішенням, які надсилають сигнали тривоги до поліцейських підрозділів у випадку наближення правопорушника до визначеної зони або за сигналом постраждалої особи. З метою оптимізації комунікації між поліцейськими підрозділами, що займаються превенцією та протидією домашньому насильству, та недержавними організаціями, які надають соціальні послуги у цій сфері, на офіційному веб-ресурсі уряду Франції доступна інтерактивна мапа Франції, яка містить узагальнені контактні дані відповідних громадських об'єднань [210, с. 200].

У Франції для забезпечення захисту прав дітей функціонує ювенальна юстиція. До кола її компетенції належить призначення консультаційних заходів, що здійснюються спеціалістами у сфері виховання, направлення неповнолітнього до спеціалізованих закладів (інтернати, притулки) або до осіб, які можуть взяти на себе опіку (родичі, треті особи). Водночас, батьки зберігають батьківські права та мають можливість відвідувати дитину за дозволом суду. Проте, суд має право обмежити або позбавити кривдників батьківських прав, притягнути їх до відповідальності та застосувати кримінальні покарання у випадках, коли ситуація становить безпосередню загрозу для дитини [14, с. 170].

З метою підвищення ефективності протидії домашньому насильству поліція імплементувала електронний моніторинг, використовуючи спеціалізовані

пристрої дистанційного відстеження [209]. Застосування цих засобів уможливорює нагляд за дотриманням особою, яка чинить насильство, обмежень, встановлених судовим рішенням, а також підтримання зв'язку між нею (та інколи постраждалою стороною) і фахівцями спеціалізованих центрів реагування для захисту жертв домашнього насильства [211, с. 36; 210].

Досвід Французької Республіки у цьому контексті є вельми значущим, зокрема, щодо інформаційно-аналітичного забезпечення співробітників поліції, які протидіють проявам домашнього насильства, а також у сфері електронного контролю над кривдниками та захисту постраждалих осіб [212, с. 67-70].

Враховуючи поточні соціально-економічні виклики країни та обмеженість бюджетних асигнувань, повне оснащення правоохоронних органів електронними засобами контролю кривдників та розроблення систем нагляду за ними, за наявності відповідного обмежувального припису, наразі є складною задачею. Натомість, технічно реалізованим рішенням є інсталяція «кнопок екстреного виклику» у житлових приміщеннях, де мешкає особа, що зазнала домашнього насильства. Зазначені пристрої, після активації, надсилатимуть сигнал на оперативно-диспетчерський пункт служби «102», що слугуватиме індикатором відновлення актів домашнього насильства щодо постраждалої особи або ж порушення кривдником умов судового обмежувального припису [213, с. 207–208].

Слід зазначити, що аналогічні функціональні елементи у вигляді мобільних застосунків вже імплементовані для користувачів смартфонів в Україні. Проте, у випадках домашнього насильства вони не завжди демонструють належну ефективність, з огляду на те, що мобільний пристрій жертви нерідко перебуває у володінні особи, яка чинить насильство. Відтак, на нашу думку, активація кнопки екстреного виклику, розташованої у житлі постраждалої особи, суттєво скоротить час на інформування Національної поліції про факт домашнього насильства та оперативне реагування відповідних підрозділів, що, своєю чергою, мінімізує ймовірність настання тяжких наслідків від проявів домашнього насильства [198, с. 140].

Аналізуючи систему покарань, слід зазначити, що найбільш суворі санкції застосовуються у північноєвропейських країнах. Зокрема, у Швеції криміналізовано всі форми домашнього насильства. Судові органи нерідко зобов'язують особу, яка чинить насильство, дотримуватися визначеної дистанції відносно жертви; у випадку недотримання цього припису може бути накладено штраф або призначено позбавлення волі терміном до одного року. Аналогічні за суворістю законодавчі положення діють також у Норвегії та Фінляндії [214].

Стосовно випадків насильства щодо дітей, норми є значно суворішими. Швеція у 1979 році стала першою країною, яка криміналізувала фізичне жорстоке поводження з дітьми. Забороняється підвищувати голос на дитину до рівня, що негативно впливає на її психоемоційний стан. Хоча уніфікованого механізму визначення немає, публічне підвищення голосу, що спричиняє дискомфорт дитині, може спровокувати оперативне прибуття правоохоронних органів за повідомленням свідків. Категорично забороняється залишати неповнолітніх без нагляду. Громадяни вважають своїм обов'язком інформувати поліцію про такі випадки, і після повернення батьки, що порушили ці норми, можуть виявити відсутність дітей, які будуть тимчасово розміщені у спеціалізованих установах до встановлення судом вини батьків [208, с. 225].

В Україні на сьогодні чинним основним нормативно-правовим актом у галузі запобігання та протидії домашньому насильству є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Водночас зазначений Закон потребує істотного оновлення, оскільки характеризується розбалансованістю норм, внутрішніми суперечностями та неефективністю окремих положень. Це, у свою чергу, ускладнює вирішення низки практичних питань, особливо в умовах воєнного стану на території України.

Наявна законодавча база не забезпечує цілісного та системного підходу до запобігання домашньому насильству, оскільки в Україні досі відсутня національна концепція з цього питання. Також спостерігається відсутність узгодженості між загальнодержавними, регіональними та галузевими програмами профілактики адміністративних та кримінальних правопорушень відповідного

спрямування. Усе це негативно позначається на ефективності протидії домашньому насильству, яке в сучасних умовах набуло ознак глобальної соціальної проблеми [198, с. 141].

Використання в законі понять «запобігання» та «протидія» свідчить про намагання законодавця сформулювати вектор кримінологічної політики, спрямований не лише на подолання негативних наслідків домашнього насильства, а й на формування ідеології нульової толерантності до самого явища. Це зумовлює необхідність реалізації системних просвітницьких заходів, що мають на меті підвищення рівня правосвідомості громадян та вироблення компетенцій із запобігання деструктивним явищам [198, с. 141].

Визначальним чинником успішної протидії домашньому насильству щодо неповнолітніх є розробка та впровадження актуальної, комплексної та результативної нормативно-правової бази. У зв'язку з цим, актуальною є розробка та ухвалення нового Закону України, який би відповідав сучасним викликам та враховував позитивний міжнародний досвід, зокрема французьку модель. У такому законі доцільно передбачити механізм оцінки ефективності кожного заходу (або групи заходів) у сфері запобігання домашньому насильству щодо дитини.

З метою реалізації зазначених положень необхідно також розробити відповідний підзаконний нормативно-правовий акт, у якому буде визначено порядок і особливості здійснення заходів у сфері запобігання домашньому насильству щодо дитини. Крім того, необхідно чітко встановити компетентний орган, відповідальний за проведення моніторингу ефективності таких заходів, а також визначити критерії та методику оцінювання.

З метою удосконалення організації реагування поліції на випадки домашнього насильства доцільним є запровадження системного обліку проблемних сімей та зафіксованих фактів насильства в сім'ї. Позитивним прикладом також є досвід Франції та США щодо застосування телекомунікаційних засобів під час розгляду справ про домашнє насильство. Такі технології використовуються, зокрема, для забезпечення безпеки свідків і

потерпілих, коли візуальний контакт із ними є необхідним, але фізична присутність може становити загрозу.

Корисним для впровадження в Україні може стати й американський досвід створення у структурі поліції спеціалізованих підрозділів, які займаються виключно протидією домашньому насильству. Одночасно з цим у Франції активно функціонують спеціалізовані суди так звані ювенальні суди, уповноважені розглядати справи зазначеної категорії, що сприяє підвищенню ефективності судового захисту потерпілих – дітей та спеціалізації суддів у відповідній сфері [205, с. 18].

Варто також звернути увагу на досвід Республіки Польща, де діє процедура «Блакитні карти». Відповідно до неї, поліція веде облік кожної сім'ї, де зафіксовано випадок домашнього насильства, та накопичує відповідні документи, що висвітлюють усі обставини інцидентів. Це дає змогу працівнику поліції володіти вичерпною інформацією про ситуацію в конкретній сім'ї та приймати найбільш обґрунтовані рішення щодо надання допомоги постраждалим.

Крім того, позитивним є приклад Польщі щодо функціонування цілодобової телефонної «блакитної лінії», адміністрування якої здійснюється поліцією. Завдяки цій лінії громадяни можуть оперативно повідомити про випадки насильства, а поліція спільно з органами прокуратури мають змогу своєчасно реагувати та вживати заходів для усунення небезпеки для жертви.

Значущим елементом ефективної взаємодії поліції з потерпілими є практика, згідно з якою під час виїзду на виклик, пов'язаний із сімейним конфліктом, працівники поліції мають при собі спеціальні інформаційні формуляри. Ці формуляри залишаються потерпілій стороні й містять відомості про органи та установи, куди вона може звернутися за допомогою. Такий підхід дозволяє жертві ознайомитися з важливою інформацією в спокійній обстановці та самостійно визначити подальші дії щодо захисту своїх прав [205, с. 18].

Міжнародна практика свідчить про те, що одним із ключових напрямів у сфері протидії домашньому насильству є ефективний захист прав дітей, які стають його жертвами або свідками. У численних державах світу розроблено та

імplementовано спеціалізовані механізми щодо розслідування та реагування на випадки домашнього насильства, з першочерговим забезпеченням інтересів дитини. Накопичений досвід представляє значну цінність для адаптації та впровадження в національну практику України.

Зокрема, у Швеції функціонує міжвідомча модель допомоги дітям, відоміша як Barnahus («Дитячий дім»). В межах цієї моделі правозахисні, медичні, соціальні та судові установи об'єднують зусилля в одному приміщенні, де дитина може пройти опитування, медичний огляд та отримати психологічну допомогу, не зазнаючи повторної травматизації. Цей підхід дає змогу забезпечити координацію дій усіх органів, зменшити кількість контактів дитини з представниками влади та зробити процес правового захисту більш гуманним.

У 2015 році з метою поширення моделі «Барнахус» у європейських масштабах було започатковано мережу PROMISE. Ця мережа фінансується за рахунок Європейського Союзу та інших джерел і відіграє ключову роль у Європейському русі «Барнахус», ініційованому в червні 2017 року. Зазначений рух є суспільним або етичним явищем, що колективно та нормативно задіяний у просуванні моделі «Барнахус» як інноваційного підходу у сфері протидії насильству та жорстокому поводженню з дітьми. PROMISE розробила цифрову платформу, яка включає інформаційний бюлетень, серію вебінарів та набір програмних документів. У цих документах висвітлюється історія моделі «Барнахус», її основні елементи, надаються рекомендації для зацікавлених сторін щодо отримання підтримки у своїх країнах, а також наводяться чинні міжнародні конвенції та правові акти, що підтримують модель «Барнахус», зокрема її стандарти якості [215].

Незважаючи на певні відмінності між національними моделями «Барнахус», залучені фахівці (зокрема, органи правопорядку, прокуратура, заклади охорони здоров'я та соціального забезпечення), а також загальні цілі та пріоритети функціонування центрів загалом співпадають. Характерною особливістю для всіх північноєвропейських країн є інтеграція цієї моделі в системи захисту прав дитини та кримінального судочинства. Таким чином, модель «Барнахус»

насамперед інтегрує систему правосуддя та соціальну сферу, які залучені до опрацювання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми, та являє собою гібридну форму організації, де поєднуються методи, норми та світогляди різних інституцій. Проте безумовними консолідуючими принципами всіх існуючих моделей «Барнахус» є доброзичливе та орієнтоване на дитину ставлення до постраждалих від насильства та жорстокого поводження дітей, а також принцип міжвідомчої співпраці всіх спеціалістів із дитиною в одному приміщенні [216].

У Канаді велику увагу приділяють створенню безпечного середовища для дітей, що постраждали від насильства. Практика передбачає обов'язкове інформування органів опіки та поліції про кожен задокументований факт насильства над дитиною. Крім того, широко використовуються програми раннього втручання, спрямовані на попередження ескалації конфліктів у сім'ї, зокрема за участю соціальних працівників, психологів і шкільних педагогів.

У Німеччині функціонує розгалужена система спеціалізованих центрів допомоги дітям-жертвам домашнього насильства, де акцент зроблено на реабілітаційній підтримці, а також на забезпеченні правової обізнаності самих дітей щодо їхніх прав. Важливою особливістю німецького підходу є обов'язковість участі спеціально підготовлених психологів при проведенні будь-яких слідчих дій за участю дитини.

У США застосовується модель *Child Advocacy Centers*, що подібна до Barnahus, проте з більшим акцентом на участь представників прокуратури. Дитина опитується один раз, в комфортному середовищі, фахівцем, який пройшов спеціальну підготовку. Такий підхід дозволяє уникнути повторного травмування дитини, мінімізує її контакт із судовою системою та забезпечує ефективний збір доказів.

Крім інституційних моделей, важливою складовою захисту прав дитини у зарубіжних країнах є розвиток профілактичних освітніх програм, що реалізуються у школах і дитячих садках. У багатьох країнах ЄС учням роз'яснюють їхні права, ознаки насильства, а також алгоритм дій у разі його виявлення. Це формує

культуру нульової толерантності до насильства та сприяє ранньому виявленню проблемних ситуацій.

Сучасна міжнародна практика свідчить, що найефективніші результати у боротьбі з домашнім насильством щодо дитини досягаються завдяки застосуванню інтегрованого підходу, який охоплює превентивні, захисні та реабілітаційні заходи. Такий комплексний підхід дозволяє не лише своєчасно реагувати на факти насильства, а й запобігати їх виникненню у майбутньому.

Загалом, ефективна боротьба з домашнім насильством щодо дитини в Україні потребує постійного вдосконалення правових і соціальних інструментів, інтеграції кращих світових практик та їх раціонального поєднання з національним контекстом. Такий підхід дозволить не лише посилити захист прав дитини, а й забезпечити глибинні трансформації суспільства, що ґрунтуватимуться на принципах поваги, безпеки та недопущення дискримінації.

3.2. Удосконалення нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства

Домашнє насильство є однією з наймасштабніших форм порушення прав дитини. Ця проблематика зберігає свою гостру актуальність, охоплюючи всі соціальні прошарки суспільства, незалежно від рівня матеріального забезпечення, освітньої підготовки чи етнічної належності. Сімейне насильство проявляється у деструктивних діях одного члена сім'ї стосовно іншого, що призводить до порушення конституційних прав та свобод особистості та спричиняє моральні, фізичні або психологічні збитки.

У більшості актуальних визначень насильства акцентується увага на таких елементах, як психологічний тиск, залякування, застосування фізичної сили, цілеспрямовано спрямовані проти дитини, яка перебуває в уразливому стані або нездатна до опору. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) дефінує насильство як «навмисне застосування фізичної сили або владних повноважень, фактичне або з погрозою, спрямоване проти себе, іншої особи, групи осіб або

спільноти, що призводить або з високою ймовірністю може призвести до тілесних ушкоджень, летального випадку, психологічної травматизації, інвалідизації або інших негативних наслідків».

Відповідно до положень пункту 2 частини першої статті 1 Закону № 2229-VIII, дитина, що постраждала від домашнього насильства, трактується як особа, яка не досягла повноліття (18 років) та зазнала домашнього насильства в будь-якій його формі або виступила його свідком (очевидцем). Таким чином, національне законодавство ідентифікує як постраждалих осіб як тих дітей, які безпосередньо стали об'єктом домашнього насильства у будь-якій його формі, так і тих, які спостерігали такі дії. Дитина, що є свідком домашнього насильства, зазнає значної психологічної шкоди [34].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 року № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах», термін «складні життєві обставини», в яких перебуває дитина, охоплює умови, що чинять деструктивний вплив на життєдіяльність дитини, стан її здоров'я та її повноцінний розвиток (зокрема, інвалідність, тяжкі захворювання, безпритульність, перебування у конфлікті з правовими нормами, залучення до найгірших форм дитячої експлуатації, залежність від психоактивних речовин, інші види залежності, жорстоке поводження, зокрема домашнє насильство, включно з випадками, коли особою, яка вчиняє насильство, є сама дитина, ухилення батьків або осіб, що їх замінюють, від виконання батьківських обов'язків, обставини стихійних лих, техногенних аварій, катастроф, бойових дій чи збройних конфліктів тощо), визначені за результатами оцінки потреб дитини та її родини у соціальних послугах [73].

Наразі ми можемо засвідчити тенденцію до збільшення обсягу судової практики, що стосується притягнення до адміністративної відповідальності правопорушників за вчинення домашнього насильства щодо дитини, зокрема й тих дітей, які виступали очевидцями подібних актів насильства [162, с. 64].

Статистичні дані про збільшення у процентному співвідношенні кількості випадків із притягненням до відповідальності за домашнє насильство щодо

дитини дійсно дозволяють зробити висновок про поступове покращення спроможності правоохоронної та судової системи реагувати на подібні правопорушення. Це свідчить не лише про посилення уваги до проблеми з боку держави, а й про підвищення ефективності механізмів виявлення, документування та правової оцінки дій кривдників. Така динаміка може також вказувати на більшу відкритість суспільства до повідомлення про випадки насильства та зростання рівня довіри до інституцій, які забезпечують захист прав дітей.

Тому, на нашу думку, на сьогодні українське законодавство не містить чіткого визначення поняття «дитина-свідок (очевидець) домашнього насильства», що створює правову прогалину у захисті прав таких дітей, необхідно закріпити в нормативно-правовому рівні розширене визначення, аналогічне тому, що використовується в Стамбульській конвенції, а саме: «Дитиною-свідком (очевидцем) домашнього насильства» необхідно вважати дитину, яка: безпосередньо бачила або чула акт насильства, могла бачити або чути акт насильства в межах свого життєвого простору (наприклад, у сусідній кімнаті), а також дітей, які стали свідком наслідків насильства (сліди побиття, страх потерпілої особи, емоційна напруга в сім'ї тощо), що впливають на її психічний і емоційний стан.

Також хочеться наголосити, що одна з важливих проблем у сфері протидії домашньому насильству – недостатнє застосування судами передбаченого Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [34], спеціального заходу – направлення кривдника на проходження програми для кривдників. Незважаючи на те, що така програма передбачена законодавством і має на меті виправлення поведінки кривдника та запобігання рецидиву, на практиці її призначення відбувається вкрай рідко. Територіальні громади наділяються повноваженнями та зобов'язаннями щодо організації і реалізації програм для осіб, які вчинили домашнє насильство, а також щодо створення, утримання та забезпечення діяльності кризових центрів.

Це вказує на низький рівень реалізації превентивного потенціалу законодавства та потребу в активнішій позиції судової системи. Впровадження

подібних програм значно ефективніше, ніж, наприклад, накладення штрафу, який часто не лише не стримує кривдника, але й ускладнює матеріальне становище всієї сім'ї, включно з потерпілою особою. Широке застосування судами корекційних програм має стати пріоритетом державної політики у сфері запобігання домашньому насильству, адже це сприятиме як ресоціалізації кривдників, так і захисту потерпілих, особливо дітей.

Домашнє насильство є не лише правовою, але й соціальною проблемою, і для ефективної боротьби з ним необхідно враховувати різні аспекти, включаючи економічні та соціальні фактори. Успіх у подоланні домашнього насильства значною мірою залежить від комплексного підходу, який не обмежується лише спеціальними заходами, які спрямовані на запобігання та припинення домашнього насильства щодо дитини, такими як заборонні та обмежувальні приписи, а можна і віднести ще й такі:

1. Економічний аспект: Як ми зазначили, багатші сім'ї мають менше проблем з домашнім насильством, і це може бути пов'язано з економічною стабільністю, яка зменшує стресові фактори та конфлікти в родинях. Збільшення доходів, створення умов для гідного життя і розвитку допомагає знизити рівень напруги та конфліктів у родинях, що також сприяє запобіганню насильству.

2. Соціальний аспект: Важливо враховувати також соціальні умови: рівень освіти, доступ до медичних послуг, підтримка сім'ї через соціальні програми, та допомога в кризових ситуаціях. Зокрема, програми, які сприяють зміцненню сімей, надають психологічну підтримку або навчають управлінню конфліктами, можуть значно знизити ймовірність насильства.

3. Психологічний аспект: Профілактична робота з психологічної допомоги для родин, зокрема для жертв та кривдників, є важливою складовою. Програми для кривдників, які включають психологічне консультування та корекцію поведінки, дозволяють не лише попереджати повторення насильства, але й допомагають людині змінити своє ставлення до родини та насильства.

4. Культурний аспект: Існує також необхідність в культурних змінах, що полягають у підвищенні громадської свідомості щодо питань домашнього

насильства. Важливо змінювати ставлення до насильства в суспільстві, де будь-яке насильство має бути неприпустимим, а його подолання повинно стати важливою частиною національної культури. Інтеграція правових, соціальних та економічних заходів в одну комплексну стратегію дасть можливість значно покращити ситуацію та зменшити випадки домашнього насильства в суспільстві.

Також, на нашу думку, право дитини на захист від домашнього насильства в Україні доцільно розглядати як гарантоване державою право, закріплене в міжнародному праві та національному законодавстві, що забезпечує умови для вільного, безпечного та всебічного розвитку дитини. Це право охоплює комплекс правових засобів, спрямованих на запобігання будь-яким формам насильства щодо дитини в місцях її проживання чи перебування, незалежно від обставин, і передбачає як самостійне використання дитиною наданих їй правових механізмів, так і можливість захисту її прав за участю уповноважених осіб або установ.

Особливу увагу варто звернути на випадки вчинення домашнього насильства стосовно дитини військовослужбовцями, зокрема тими, хто перебував або перебуває в зоні бойових дій. Внаслідок впливу бойового стресу, посттравматичних розладів, а також тривалого перебування в умовах підвищеної агресії, у таких осіб можуть спостерігатися психологічні та поведінкові відхилення, що підвищують ризик вчинення насильницьких дій у сімейному середовищі. Водночас наявність особливого правового статусу військовослужбовця не повинна бути підставою для уникнення відповідальності чи пом'якшення правових наслідків. У цьому контексті надзвичайно важливо забезпечити належне міжвідомче співробітництво між органами військового управління, поліцією, судовими інституціями та службами соціального захисту для своєчасного виявлення, профілактики та реагування на випадки домашнього насильства з боку військовослужбовців.

Доцільною є розробка окремого проекту закону щодо запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей (виділення окремого розділу щодо кривдник-військовослужбовець), а також посилення відповідальності – зокрема, шляхом підвищення штрафних санкцій. Нормативно-правове

врегулювання, на нашу думку, сприяло б зменшенню випадків домашнього насильства з боку батьків щодо дітей. Це, у свою чергу, разом з іншими факторами – підвищенням рівня правосвідомості населення та посиленням державним контролем за якістю інформації, яку поширюють медіа, – знизило б загальний рівень насильства стосовно дітей у сім'ї.

Крім того, вважається за необхідне інтегрувати до програм реабілітації військовослужбовців складову із запобігання домашньому та гендерно зумовленому насильству.

З метою підвищення ефективності захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів та протидії домашньому насильству, слід оптимізувати та стандартизувати методологію збору, аналізу, узагальнення та обліку статистичної інформації щодо усіх випадків гендерно зумовленого та домашнього насильства, а також оцінювання результативності застосованих заходів у даних ситуаціях.

Для ефективної боротьби з проблемою домашнього насильства щодо дитини під час війни необхідно запровадити комплексні правові заходи, які б забезпечували належний захист жертв та посилювали відповідальність за насильницькі дії. Це включає вдосконалення законодавства, збільшення кваліфікації правоохоронців та соціальних працівників, а також створення механізмів підтримки постраждалих, зокрема жінок та дітей, у складних умовах війни.

Визначимо низку пріоритетних заходів, що відповідають нагальним потребам на поточному етапі формування політико-правового воєнного контексту.

На нашу думку, ефективна реалізація адміністративно-правового механізму протидії домашнього насильства щодо дитини потребує впровадження організаційних заходів, які можуть бути ініційовані шляхом управлінських рішень з боку місцевих органів влади. Зокрема, доцільно активізувати співпрацю між представниками Національної поліції, органами місцевого самоврядування та правозахисними громадськими структурами, зокрема шляхом формування спільних координаційних груп. Такий підхід дозволить оптимізувати обмін

інформацією про випадки насильства в сім'ї та забезпечити комплексне реагування, особливо в регіонах, віддалених від центрів адміністративного управління.

Також важливо посилити інформування населення про існування онлайн-ресурсів і кол-центрів, що приймають звернення громадян та супроводжують потерпілих. Значним кроком у напрямі уніфікації дій між соціальними працівниками, правоохоронцями, представниками місцевої влади та іншими державними органами стане розроблення чітких алгоритмів і протоколів взаємодії.

Особливе значення має також надання психологічної підтримки постраждалим, зокрема шляхом створення реабілітаційних програм для дітей та родин військовослужбовців. У цьому контексті доцільно розширити співпрацю з міжнародними структурами для залучення ресурсів технічної та фінансової підтримки.

В умовах дії правового режиму воєнного стану слід забезпечити функціонування координаційних центрів/штабів з метою належного соціального захисту дітей, включно з тими, хто постраждав від домашнього насильства та насильства, за ознакою статі, на всіх рівнях функціонування військових адміністрацій.

До складу таких координаційних структур належить включати представників суб'єктів, відповідальних за виявлення та/або організацію заходів із соціального захисту дітей, які перебувають у несприятливих життєвих обставинах. Перелік цих суб'єктів визначено у Постанові Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» [73].

Крім того, варто розглянути можливість внесення змін до статті 321-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо надання суду повноважень замінювати громадські роботи адміністративним арештом замість штрафу. Такий підхід сприятиме більш глибокому впливу на кривдника та формуванню в нього усвідомлення неприйнятності насильницької поведінки.

Також у пункті 5 частини 1 статті 35 доцільно передбачити включення воєнного стану до переліку обставин, яка обтяжує адміністративну відповідальність.

Посилити увагу до запобігання та протидії усім видам насильства стосовно дітей, в тому числі надання їм кваліфікованої психологічної допомоги.

Інтенсифікувати діяльність щодо формування та забезпечення функціонування Єдиного реєстру фахівців-психологів, які надають допомогу дітям, що зазнали насильства в родині та за гендерною ознакою. Створення такого Реєстру є спільним починанням низки державних та міжнародних інституцій, серед яких Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх, Офіс Генерального прокурора України, Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Міністерство юстиції України, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Координаційний центр із надання безоплатної правової допомоги та Громадська організація «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». Запуск зазначеного Реєстру передбачався Національною стратегією реформування системи юстиції щодо дітей та мав бути реалізований до 2023 року. Однак, з огляду на об'єктивне зростання кількості звернень щодо фактів насильства за ознакою статі стосовно дітей в умовах воєнних дій, а також невідкладну потребу у забезпеченні доступу кваліфікованих психологів до процесуальних дій по всій території держави, як у безпосередньому, так і у віддаленому форматі, з метою надання дітям необхідної підтримки, сприяння формуванню дитиноорієнтованого правосуддя та мінімізації ризику повторної травматизації, виникає об'єктивна необхідність інтенсифікації зусиль щодо запровадження функціонування зазначеного Реєстру, включно з розробленням належного нормативно-правового супроводу його діяльності.

Слід також акцентувати увагу на тому, що як Національна соціальна сервісна служба України, так і Державна служба України у справах дітей здійснюють реалізацію державної політики у сфері захисту прав дітей. На регіональному рівні функції координування відповідних заходів традиційно покладаються на служби у справах дітей. У контексті викладеного актуалізується

питання щодо визначення найбільш доцільного національного координатора серед зазначених інституцій у сфері попередження та протидії насильству в родині щодо неповнолітніх.

Таким чином, назріває необхідність остаточного визначення органу – Національної соціальної сервісної служби України чи Державної служби України у справах дітей – який доцільно вважати національним координатором у сфері попередження та протидії насильству в родині саме щодо неповнолітніх. На думку експертів, з огляду на основоположний принцип ієрархічності адміністративної системи, а також нагальну потребу у чіткому визначенні центрального вищого органу виконавчої влади у сфері захисту прав дітей, вбачається доцільним ініціювати внесення відповідних коректив до постанови Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2023 року № 1048 [131]. Пропонується закріпити за Державною службою України у справах дітей відповідальність за координування та моніторинг виконання державної політики у сфері попередження та протидії насильству в родині щодо неповнолітніх.

З огляду на ратифікацію Стамбульської конвенції, Україна прийняла на себе зобов'язання забезпечити дієву систему попередження та протидії насильству в родині, котра повинна функціонувати не лише в межах національної території, а й охоплювати випадки, що трапляються за кордоном із залученням громадян України. У зв'язку з цим виникає потреба у внесенні відповідних змін до національного законодавства, зокрема щодо врегулювання діяльності дипломатичних установ України у сфері захисту постраждалих дітей від домашнього насильства за кордоном. Як вже згадувалося в попередньому розділі роботи доцільно чітко визначити повноваження та обов'язки посольств і консульств у таких випадках, а також розробити єдиний алгоритм дій для реагування на звернення постраждалих осіб, включаючи порядок надання інформаційної, психологічної та правової допомоги.

Вбачається за доцільне включити дипломатичні представництва та установи України до переліку суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема й стосовно дітей, згідно із Законом

України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Крім того, наголошується, що однією з актуальних проблем у контексті протидії побутовому насильству є обмежене застосування судовими органами передбаченого законодавством України спеціального превентивного заходу – призначення особі, яка вчинила насильство, обов'язкового проходження корекційної програми. Незважаючи на те, що така програма передбачена законодавством і має на меті виправлення поведінки кривдника та запобігання рецидиву, на практиці її призначення відбувається вкрай рідко. Це вказує на низький рівень реалізації превентивного потенціалу законодавства та потребу в активнішій позиції судової системи. Впровадження подібних програм значно ефективніше, ніж, наприклад, накладення штрафу, який часто не лише не стримує кривдника, але й ускладнює матеріальне становище всієї сім'ї, включно з потерпілою особою. Широке застосування судами корекційних програм має стати пріоритетом державної політики у сфері запобігання домашньому насильству, адже це сприятиме і ресоціалізації кривдників, і захисту потерпілих, особливо дітей. На цей аспект досить часто вказують науковці, наприклад, М. В. Бакаїм [217].

На сьогодні правовий статус центрів захисту дитини, створених за моделлю Барнахус, залишається недостатньо врегульованим. Хоча ці установи визнаються як спеціалізовані служби, що надають підтримку постраждалим, на законодавчому рівні відсутнє чітке закріплення обов'язку ювенальних поліцейських застосовувати міждисциплінарний підхід у співпраці з такими центрами – навіть у тих регіонах, де модель Барнахус вже впроваджена.

На нашу думку, для гарантування кожній постраждалій дитині всебічної, комплексної та ефективної допомоги, доцільно законодавчо покласти на працівників ювенальної превенції обов'язок тісної взаємодії з фахівцями суміжних сфер – соціальними працівниками, психологами, лікарями тощо – у межах єдиного простору, яким виступає центр захисту дитини. Модель Барнахус є ефективним інструментом запобігання повторній віктимізації та мінімізації психологічної шкоди дитині під час розслідування фактів домашнього насильства

чи жорстокого поводження.

Л. М. Сукмановська стверджує, що суб'єктами, наділеними повноваженнями здійснювати спеціальні заходи у сфері протидії домашньому насильству згідно з законодавством, є уповноважені структурні підрозділи органів Національної поліції та органи судової влади. Законом України «Про Національну поліцію» ця категорія суб'єктів віднесена до інших органів та установ, на які покладається функціонал із реалізації спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству [218, с. 436].

Підрозділи поліції та судові інстанції відповідають за організацію застосування спеціальних заходів із протидії домашньому насильству відповідно до визначеної компетенції. Уповноважені підрозділи органів Національної поліції України мають ексклюзивне право на винесення кривдникам термінових заборонних приписів, а також здійснюють превентивний облік такої категорії правопорушників з метою проведення профілактичних заходів [218, с. 436].

Суди наділені повноваженнями щодо видачі обмежувальних приписів стосовно кривдника, а також скеровування таких категорій правопорушників на корекційні програми для кривдників з метою формування у них ненасильницької поведінкової моделі. На нашу думку, з огляду на специфіку повноважень уповноважених підрозділів органів Національної поліції України та судів, а також необхідність індивідуального підходу до кожного випадку домашнього насильства із застосуванням спеціальних заходів впливу на кривдника, вважається доцільним на законодавчому рівні чітко визначити категорію суб'єктів, уповноважених на реалізацію таких заходів. Зокрема, пропонується ініціювати відповідні зміни до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», передбачивши конкретне визначення спеціально уповноважених суб'єктів, до яких мають бути віднесені органи Національної поліції та суди. Такий підхід сприятиме забезпеченню підвищення ефективності, координації та правомірності реалізації заходів протидії домашньому насильству відносно дитини в кожному конкретному випадку.

На сучасному етапі чинна законодавча база потребує оптимізації

повноважень суб'єктів протидії домашньому насильству, особливо в частині регламентації повноважень та завдань окремих підрозділів Національної поліції (ДОП та ПОГ, патрульної поліції, підрозділів ювенальної превенції та інші), оскільки повноваження вказаних суб'єктів закріплені в різноманітних нормативно-правових актах, відсутня конкретизація повноважень щодо протидії та запобігання домашньому насильству щодо дитини кожного окремого підрозділу, а внаслідок перманентних реорганізацій та делегування повноважень механізм взаємодії функціонує з недостатньою ефективністю.

Підсумовуючи, доречно констатувати, що уповноважені підрозділи Національної поліції України відіграють ключову роль як суб'єкти у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, реалізуючи комплекс специфічних завдань та функцій, властивих виключно зазначеним підрозділам. Водночас у чинних законах України «Про Національну поліцію» [9] та «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [4] не міститься чіткої конкретизації щодо підрозділів поліції, відповідальних за виконання відповідних функцій.

Практика свідчить, що до таких суб'єктів входять: співробітники патрульної поліції, працівники груп реагування патрульної поліції (ГРПП) та секторів реагування патрульної поліції (СРПП), дільничні офіцери поліції, поліцейські офіцери громади, мобільні групи реагування на факти домашнього насильства, інспектори ювенальної превенції, шкільні офіцери поліції, а також співробітники слідчих підрозділів поліції. З огляду на це, доцільно внести відповідні уточнення до законодавства України з метою нормативного закріплення кола суб'єктів, відповідальних за реалізацію заходів із протидії домашньому насильству. Це сприятиме підвищенню правової визначеності, ефективності взаємодії та посиленню відповідальності відповідних служб.

Серед структурних одиниць Національної поліції України, що реалізують заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, виокремлюються Департамент превентивної діяльності, патрульні підрозділи (підпорядковані Міністерству внутрішніх справ України), служби ювенальної превенції, а також

підрозділи дільничних офіцерів поліції. Аналіз їхніх функціональних повноважень свідчить про домінуючу роль дільничних офіцерів поліції та патрульних підрозділів у цій царині, оскільки саме на них покладено основний обсяг компетенцій, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII [34].

З огляду на вищезазначене, вважається обґрунтованим ініціювати внесення коректив до згаданого Закону, зокрема шляхом доповнення його, наприклад, статтею 10-1. Ця поправка мала б затвердити вичерпний перелік структурних одиниць Національної поліції, відповідальних за протидію домашньому насильству стосовно неповнолітніх, а також передбачити створення окремого розділу під назвою «Діяльність уповноважених підрозділів Національної поліції України, які здійснюють функції із запобігання та протидії домашньому насильству щодо дитини». Модернізація нормативно-правового регулювання сприятиме зростанню ефективності реагування на інциденти насильства в родині, посиленню протидії домашньому насильству щодо неповнолітніх та інтенсифікації боротьби з цим деструктивним соціальним феноменом на території України.

Формування спеціалізованого підрозділу в структурі превентивної діяльності, що матиме виняткову відповідальність за запобігання та протидію домашньому насильству стосовно дітей, є стратегічно обґрунтованим та життєво важливим кроком, спрямованим на досягнення таких цілей:

Збільшення рівня спеціалізації. Окрема структурна одиниця матиме змогу повністю зосередитися на роботі з потерпілими особами, оперативності реагування на інциденти, проведенні профілактичних заходів та детальному аналізі чинників, що спричиняють насильство.

Рационалізація використання ресурсів. Дільничні офіцери поліції отримають можливість сфокусуватися на виконанні інших службових завдань, уникаючи розпилення уваги та зусиль.

Посилення міжвідомчої взаємодії. Спеціалізований відділ забезпечить більш ефективну кооперацію із соціальними службами, структурами у справах дітей,

зкладами охорони здоров'я та іншими релевантними установами.

Гарантування адекватного контролю та моніторингу. Буде створено чітко визначений центр відповідальності за впровадження державної політики у зазначеній сфері.

Цей методологічний підхід цілком відповідає положенням Стамбульської конвенції та сприятиме зміцненню захисту як неповнолітніх, так і дорослих осіб, що потерпають від домашнього насильства.

Також варто підкреслити необхідність введення інституту соціального супроводу підрозділами ЮП, у яких існує високий ризик вчинення домашнього насильства відносно дитини. Це, зокрема, стосується сімей, для яких систематичні побутові конфлікти, сварки, скандали є звичними моделями поведінки у приватному житті.

Запровадження такого інституту дозволить:

- здійснювати постійний моніторинг проблемних родин;
- реагувати на ранніх стадіях конфліктів, ще до вчинення правопорушень;
- підвищити ефективність профілактики домашнього насильства;
- забезпечити взаємодію поліції з іншими службами – соціальними, медичними, освітніми, службами у справах дітей тощо;
- впровадити індивідуальні плани дій щодо сімей з ризиком повторного насильства чи соціального занедбання.

Така ініціатива сприятиме побудові цілісної системи запобігання домашньому насильству, зокрема щодо дітей, а також формуванню довіри громадян до правоохоронних органів.

Інститут соціального супроводу дільничними офіцерами поліції сімей – це комплексна форма взаємодії поліції з громадянами, яка передбачає системне та індивідуалізоване спостереження, допомогу й контроль за сім'ями, що перебувають у складних життєвих обставинах або мають підвищений ризик вчинення чи повторення домашнього насильства.

Цей інститут включає: виявлення проблемної сім'ї (наприклад, через звернення громадян або під час патрулювання); оцінку ризиків і обстановки в

родині; налагодження комунікації з суб'єктами соціального захисту, службами у справах дітей, центрами соціальних служб; реалізацію індивідуального плану реагування та підтримки, який може включати профілактичні бесіди, контроль за виконанням приписів, скерування до соціальних або медичних установ; моніторинг і повторне оцінювання ситуації.

Мета – запобігти загостренню конфліктів, насильству в сім'ї та забезпечити ефективний адміністративно-правовий захист прав дітей і дорослих.

Отже, проведений аналіз дозволяє сформулювати деякі рекомендації щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства, що включають: *розробку спеціальних процедур для захисту дітей* – доцільно внести зміни до чинного законодавства з метою встановлення окремих процедур для реагування на випадки домашнього насильства щодо дітей, що може включати створення спеціалізованих центрів допомоги дітям, які стали жертвами насильства; *посилення міжвідомчої координації* – необхідно розробити механізми ефективної взаємодії між правоохоронними органами, соціальними службами, освітніми установами та медичними закладами для оперативного реагування на випадки насильства; *забезпечення доступу до правосуддя* – варто запровадити безкоштовну юридичну допомогу для дітей та їхніх законних представників у справах, що стосуються домашнього насильства. Також необхідно створити спеціальні судові процедури, адаптовані до потреб дітей; *розширення програм реабілітації* – державна політика має передбачати фінансування програм психологічної та соціальної реабілітації для постраждалих дітей, а також навчання фахівців, які працюють із такими дітьми; *превентивні заходи* – рекомендується впровадження освітніх програм у школах та інших навчальних закладах з метою підвищення обізнаності про проблему домашнього насильства та формування культури ненасильницької поведінки; *моніторинг та оцінка ефективності* – важливо запровадити систематичний моніторинг виконання законодавства у сфері захисту прав дітей від домашнього насильства та оцінку його ефективності з метою виявлення прогалин і розробки відповідних змін; *підвищення рівня обізнаності населення* –

держава має підтримувати інформаційні кампанії, спрямовані на роз'яснення прав дітей і механізмів їхнього захисту у випадках домашнього насильства.

Одночасно, вважаємо за доцільне ініціювати впровадження оновлених підходів до врегулювання ідентифікованих проблемних аспектів, зокрема шляхом внесення доповнень та коректив до діючих нормативно-правових актів. Зокрема, пропонується:

У Законі України “Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 року № 2402-III (*Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142*):

Абзац 4 статті 1 викласти у такій редакції: *«забезпечення найкращих інтересів дитини – це дії та рішення, що мають на меті задоволення її індивідуальних потреб з урахуванням вікових, статевих, фізичних та психічних особливостей, стану здоров'я, рівня розвитку, життєвого досвіду, а також родинної, культурної та етнічної належності, з обов'язковим урахуванням думки самої дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, які дозволяють їй сформулювати власну позицію, незалежно від того, чи реалізуються вони державними органами, приватними установами або судовими інстанціями, і спрямовані на забезпечення гармонійного розвитку дитини та захист її прав у відповідності до міжнародних стандартів і національного законодавства».*

Частина 3 статті 5 доповнити абзацом такого змісту:

«у період дії правового режиму воєнного стану та повоєнний період здійснюють організацію та забезпечення безпеки дітей, включаючи створення умов для їх евакуації з небезпечних регіонів; забезпечення доступу до освіти шляхом впровадження дистанційного навчання або організації навчального процесу в безпечних регіонах; надання соціальної, психологічної та медичної допомоги дітям, які постраждали від наслідків воєнних дій; створення реєстрів дітей, які втратили батьківське піклування, та забезпечення їхнього розміщення у прийомних сім'ях або закладах опіки; сприяння відновленню документів, що посвідчують особу дитини, у разі їх втрати; забезпечення продовольчої підтримки, гуманітарної допомоги та інших форм матеріального забезпечення для дітей із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах; сприяння

інтеграції дітей-переселенців у нове соціальне середовище шляхом організації відповідних програм адаптації; посилення контролю за дотриманням прав дитини у сфері праці з метою запобігання випадкам експлуатації дитячої праці, відповідно до чинного законодавства України, міжнародних стандартів захисту прав дитини та з урахуванням принципів найкращих інтересів дитини».

У Законі України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (*Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 35*):

Пункт 5 частина 1 статті 7 доповнити пунктом 5-¹ такого змісту:

«забезпечення розроблення та затвердження програм реабілітації військовослужбовців, компоненти, яких спрямовані на запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі, що сприятиме не лише відновленню психологічного стану військових, але й формуванню у них відповідального ставлення до міжособистісних стосунків та попередженню потенційних конфліктних ситуацій у сімейному середовищі».

Частина 3 статті 6 доповнити пунктом 9 такого змісту:

Стаття 6. Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

3. До інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

«9) дипломатичні представництва та консульства України».

Висновки до розділу 3

Узагальнюючи проведений у третьому розділі аналіз шляхів вдосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства, зроблено низку висновків, які полягають у такому.

1. Сучасна міжнародна практика свідчить, що найефективніші результати у боротьбі з домашнім насильством щодо дитини досягаються завдяки застосуванню інтегрованого підходу, який охоплює превентивні, захисні та

реабілітаційні заходи. Такий комплексний підхід дозволяє не лише своєчасно реагувати на факти насильства, а й запобігати їх виникненню у майбутньому.

Загалом, ефективна боротьба з домашнім насильством щодо дитини в Україні потребує постійного вдосконалення правових і соціальних інструментів, інтеграції кращих світових практик та їх раціонального поєднання з національним контекстом. Це дозволить не лише посилити захист прав дитини, а й забезпечити глибинні трансформації суспільства, що ґрунтуватимуться на принципах поваги, безпеки та недопущення дискримінації.

2. Наголошено, що за вчинення домашнього насильства в більшості країнах передбачається виключно кримінальна відповідальність. Проведений аналіз зарубіжного досвіду запобігання домашньому насильству дозволив виокремити декілька його ключових аспектів, зокрема:

- значна кількість держав надає пріоритетного значення превентивним заходам щодо домашнього насильства;

- у низці країн відбувається імплементація законодавчих положень, що забезпечують оперативнішу та ефективнішу реакцію на інциденти побутового насильства;

- в окремих юрисдикціях функціонують механізми негайного реагування на випадки домашнього насильства.

3. Вказано, що позитивним прикладом для України може слугувати досвід Польщі (процедура «Блакитні карти»), Франції (ювенальні суди), США (спеціалізовані підрозділи у структурі поліції), Швеції (міжвідомча модель допомоги дітям – Barnahus) та інших держав.

4. Проведений аналіз дозволяє сформулювати деякі рекомендації щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства, що включають: *розробку спеціальних процедур для захисту дітей* – доцільно внести зміни до чинного законодавства з метою встановлення окремих процедур для негайного реагування на випадки домашнього насильства стосовно дітей, що може включати створення спеціалізованих центрів допомоги дітям, які стали жертвами насильства;

посилення міжвідомчої координації – необхідно розробити механізми ефективної взаємодії між правоохоронними органами, соціальними службами, освітніми установами та медичними закладами для оперативного реагування на випадки насильства; *забезпечення доступу до правосуддя* – варто запровадити безкоштовну юридичну допомогу для дітей та їхніх законних представників у справах, що стосуються домашнього насильства. Також необхідно створити спеціальні судові процедури, адаптовані до потреб дітей; *розширення програм реабілітації* – державна політика має передбачати фінансування програм психологічної та соціальної реабілітації для постраждалих дітей, а також навчання фахівців, які працюють із такими дітьми; *превентивні заходи* – рекомендується впровадження освітніх програм у школах та інших навчальних закладах з метою підвищення обізнаності про проблему домашнього насильства та формування культури ненасильницької поведінки; *моніторинг та оцінка ефективності* – важливо запровадити систематичний моніторинг виконання законодавства у сфері захисту прав дітей від домашнього насильства та оцінку його ефективності з метою виявлення прогалин і розробки відповідних змін; *підвищення рівня обізнаності населення* – держава має підтримувати інформаційні кампанії, спрямовані на роз'яснення прав дітей і механізмів їхнього захисту у випадках домашнього насильства.

5. Водночас, запропоновано впровадження нових підходів до вирішення виявлених проблем, зокрема шляхом доповнення та внесення змін до норм чинного законодавства.

ВИСНОВКИ

Предметом даної дисертаційної праці є комплексний аналіз системи адміністративно-правового регулювання гарантування прав неповнолітніх, які зазнали домашнього насильства. Сформована теоретико-методологічна база дослідження уможливила обґрунтування відповідних узагальнень, а також розробку практичних рекомендацій та пропозицій, що викладені нижче:

1. Встановлено, що у сучасній науковій площині питання захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства, є надзвичайно актуальним та багатограним. Аналізуючи сучасний стан досліджень у цій сфері, можна помітити значний прогрес у створенні законодавчих механізмів та впровадженні інституційних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки дітей. Проте залишається низка проблем, на яких науковій спільноті важливо акцентувати увагу та поглибити аналіз психологічних, соціальних і правових наслідків домашнього насильства для дітей. Вивчення цих аспектів дозволить розробити ефективні методи реабілітації та підтримки постраждалих, а також удосконалити існуючі механізми захисту. Інноваційні підходи до реабілітації мають бути спрямовані на забезпечення комплексної підтримки дітей, враховуючи їхні індивідуальні потреби.

Особливої уваги потребує вивчення питання міжвідомчої взаємодії органів влади, громадських організацій та міжнародних партнерів для забезпечення ефективного реагування на випадки насильства. Крім того, важливим аспектом є розвиток системи превентивних заходів, спрямованих на виявлення ризиків та запобігання насильству у сім'ях.

2. Наголошено на тому, що міжнародні стандарти захисту прав дитини відіграють ключову роль у формуванні ефективної національної системи забезпечення прав і свобод дітей. Вони встановлюють універсальні принципи, які спрямовані на захист найкращих інтересів дитини, забезпечення її безпеки, розвитку та соціального благополуччя. Міжнародно-правові інструменти, зокрема Конвенція ООН про права дитини, додаткові протоколи до неї, а також інші

міжнародні договори, становлять підґрунтя для приведення у відповідність внутрішнього законодавства з міжнародно-правовими нормами. Їх впровадження на вітчизняному рівні сприяє підвищенню ефективності правозастосування, удосконаленню механізмів реагування на порушення прав дитини та зміцненню інституційної спроможності органів влади. Водночас важливо враховувати специфіку соціально-економічного та культурного контексту країни, адаптуючи міжнародні норми до національних умов. Відтак, інтеграція міжнародних стандартів у внутрішнє законодавство є не лише юридичним зобов'язанням держави, але й дієвим інструментом забезпечення сталого розвитку суспільства через захист найуразливіших його членів – дітей.

3. На підставі аналізу чинного законодавства України констатовано наявність нормативно-правових механізмів, спрямованих на забезпечення безпеки дітей, їх реабілітацію та соціальну інтеграцію. Проте існують прогалини у правозастосуванні, недостатня взаємодія між державними органами та недосконалість процедур виявлення випадків насильства. Важливою залишається необхідність удосконалення законодавства шляхом гармонізації із міжнародними стандартами, зокрема Конвенцією ООН про права дитини. Крім того, необхідно посилити практичну реалізацію правових норм, забезпечити ефективність діяльності органів опіки та піклування, а також створити механізми для оперативного реагування на випадки насильства. Особливу увагу варто приділити підвищенню рівня правової культури серед населення та професійній підготовці працівників правоохоронних органів і соціальних служб.

4. Обґрунтовано, що домашнє насильство, посилене кризовими умовами війни, стає серйозною загрозою для фізичного, психологічного та соціального розвитку дітей, що потребує підвищення ефективності правових механізмів захисту. Важливо зазначити, що існуюче законодавство України, хоча й містить базові норми щодо протидії домашньому насильству, потребує адаптації до умов воєнного стану, зокрема шляхом створення спеціалізованих процедур для ідентифікації постраждалих дітей, забезпечення їх доступу до правової допомоги та реабілітаційних послуг. Окрім того, необхідно розширити співпрацю між

державними органами, громадськими організаціями та міжнародними структурами для формування ефективної системи реагування на випадки насильства. Водночас, вирішення проблеми захисту прав дітей в умовах війни потребує інтегрованого підходу, який включатиме й удосконалення законодавчої бази, й розвиток практичних механізмів підтримки постраждалих осіб.

5. Доведено, що механізм адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні, яка постраждала від домашнього насильства має бути спрямованим на створення безпечного середовища для дітей та забезпечення їхніх прав відповідно до міжнародних стандартів і національного законодавства. Вказано, що ефективний захист прав дітей потребує комплексного підходу, який включає нормативно-правові засоби, інституційні механізми та гарантії реалізації захисту. Серед ключових елементів виділено законодавчі акти, які регулюють питання протидії домашньому насильству, діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також спеціалізованих служб підтримки постраждалих. Особливу увагу має бути приділено забезпеченню гарантій прав дітей через процедури адміністративного реагування, зокрема шляхом своєчасного виявлення фактів насильства, надання психологічної, соціальної та юридичної допомоги, а також притягнення винних осіб до відповідальності. Важливим аспектом є необхідність удосконалення правозастосовної практики та підвищення кваліфікації працівників, які залучені до захисту дітей.

6. За результатами здійсненого дослідження суб'єктів адміністративно-правового забезпечення прав неповнолітніх, що зазнали домашнього насильства, встановлено, що результативність такого захисту обумовлюється системною взаємодією різноманітних інституцій, органів державної влади, структур місцевого самоврядування, громадських об'єднань та громадянського суспільства в цілому. Ключове значення у цьому процесі належить органам Національної поліції, службам у справах дітей, центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також органам судової влади, на які покладено обов'язок гарантування невідкладного реагування на прецеденти насильства, кваліфікованої правової оцінки обставин та вжиття доречних заходів.

Водночас виявлено необхідність вдосконалення нормативно-правового регулювання, яке визначає компетенцію та механізми взаємодії цих суб'єктів. Значну увагу доцільно приділити підвищенню рівня професійної підготовки працівників відповідних органів, розвитку профілактичних програм та забезпеченню доступу до правової допомоги для дітей.

7. Аналіз форм і методів діяльності суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав дитини, які постраждали від домашнього насильства дозволяє дійти висновку, що ефективність захисту прав дітей значною мірою залежить від комплексності підходів, які включають превентивні, реабілітаційні та контрольні заходи. Зокрема, важливим є вдосконалення механізмів взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронними структурами та громадськими організаціями. Доведено, що особливу увагу необхідно приділити питанням професійної підготовки працівників, які залучені до роботи з дітьми, що постраждали від насильства, а також розробці спеціалізованих програм реабілітації та адаптації для таких дітей. Впровадження сучасних методів моніторингу ситуації, а також забезпечення доступу до правової допомоги та соціальних послуг є ключовими аспектами у формуванні ефективної системи захисту.

8. Встановлено, що Національна поліція України виступає ключовим елементом у системі забезпечення прав дитини, а це вимагає постійного вдосконалення її діяльності та адаптації до сучасних викликів. Аналіз показує, що діяльність поліції в цій сфері має багатовекторний характер і включає виявлення випадків насильства, оперативне реагування, взаємодію з іншими суб'єктами системи захисту прав дітей та проведення профілактичних заходів. Особливо важливим завданням є забезпечення фахової підготовки працівників поліції для роботи з дітьми, які зазнали насильства, а також необхідності вдосконалення нормативно-правової бази для ефективнішої реалізації заходів захисту. Окремо наголошено на необхідності посилення міжвідомчої співпраці, підвищення рівня обізнаності суспільства щодо проблеми домашнього насильства та впровадження сучасних методів роботи з потерпілими дітьми.

9. Вивчення зарубіжного досвіду захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства, дозволяє констатувати, що ефективність системи захисту значною мірою залежить від комплексного підходу, який включає юридичні, соціальні та психологічні аспекти. Встановлено, що у багатьох країнах успішно функціонують спеціалізовані інституції, такі як дитячі адвокати, кризові центри та мультидисциплінарні команди, що забезпечують оперативне реагування на випадки насильства. Окрім того, значну роль відіграє законодавче забезпечення: чіткі норми кримінального та сімейного права, які гарантують захист прав дітей, а також передбачають сувору відповідальність за вчинення насильницьких дій. Водночас, підкреслено, що важливим є акцент на профілактиці: освітні програми для батьків і дітей, підвищення обізнаності суспільства про проблему домашнього насильства та доступність інформаційних ресурсів. Україна може використовувати цей досвід для вдосконалення власної системи захисту прав дітей, інтегруючи найкращі міжнародні практики з урахуванням національних особливостей.

10. На основі проведеного аналізу сформульовано рекомендації щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства, що включають: *розробку спеціальних процедур для захисту дітей* – доцільно внести зміни до чинного законодавства з метою встановлення окремих процедур для реагування на випадки домашнього насильства щодо дітей, що може включати створення спеціалізованих центрів допомоги дітям, які зазнали насильства; *посилення міжвідомчої координації* – необхідно розробити механізми ефективної взаємодії між правоохоронними органами, соціальними службами, освітніми установами та медичними закладами для оперативного реагування на випадки насильства; *забезпечення доступу до правосуддя* – варто запровадити безкоштовну юридичну допомогу для дітей та їхніх законних представників у справах, що стосуються домашнього насильства. Також необхідно створити спеціальні судові процедури, адаптовані до потреб дітей; *розширення програм реабілітації* – державна політика має передбачати фінансування програм психологічної та соціальної реабілітації для постраждалих

дітей, а також навчання фахівців, які працюють із такими дітьми; *превентивні заходи* – рекомендується впровадження освітніх програм у школах та інших навчальних закладах з метою підвищення обізнаності про проблему домашнього насильства та формування культури ненасильницької поведінки; *моніторинг та оцінка ефективності* – важливо запровадити систематичний моніторинг виконання законодавства у сфері захисту прав дітей від домашнього насильства та оцінку його ефективності з метою виявлення прогалин і розробки відповідних змін; *підвищення рівня обізнаності населення* – держава має підтримувати інформаційні кампанії, спрямовані на роз'яснення прав дітей і механізмів їхнього захисту у випадках домашнього насильства.

11. Обґрунтовано необхідність запровадження модернізованих підходів з метою подолання виявлених недоліків, що передбачає коригування та доповнення чинної нормативно-правової бази.

У Законі України “Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 року № 2402-III (*Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142*):

Абзац 4 статті 1 викласти у такій редакції: *«забезпечення найкращих інтересів дитини – це дії та рішення, що мають на меті задоволення її індивідуальних потреб з урахуванням вікових, статевих, фізичних та психічних особливостей, стану здоров'я, рівня розвитку, життєвого досвіду, а також родинної, культурної та етнічної належності, з обов'язковим урахуванням думки самої дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, які дозволяють їй сформулювати власну позицію, незалежно від того, чи реалізуються вони державними органами, приватними установами або судовими інстанціями, і спрямовані на забезпечення гармонійного розвитку дитини та захист її прав у відповідності до міжнародних стандартів і національного законодавства».*

Частина 3 статті 5 доповнити абзацом такого змісту:

«у період дії правового режиму воєнного стану та повоєнний період здійснюють організацію та забезпечення безпеки дітей, включаючи створення умов для їх евакуації з небезпечних регіонів; забезпечення доступу до освіти шляхом впровадження дистанційного навчання або організації навчального

процесу в безпечних регіонах; надання соціальної, психологічної та медичної допомоги дітям, які постраждали від наслідків воєнних дій; створення реєстрів дітей, які втратили батьківське піклування, та забезпечення їхнього розміщення у прийомних сім'ях або закладах опіки; сприяння відновленню документів, що посвідчують особу дитини, у разі їх втрати; забезпечення продовольчої підтримки, гуманітарної допомоги та інших форм матеріального забезпечення для дітей із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах; сприяння інтеграції дітей-переселенців у нове соціальне середовище шляхом організації відповідних програм адаптації; посилення контролю за дотриманням прав дитини у сфері праці з метою запобігання випадкам експлуатації дитячої праці, відповідно до чинного законодавства України, міжнародних стандартів захисту прав дитини та з урахуванням принципів найкращих інтересів дитини».

У Законі України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (*Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 35*):

Пункт 5 частина 1 статті 7 доповнити пунктом 5-¹ такого змісту:

«забезпечення розроблення та затвердження програм реабілітації військовослужбовців, компоненти, яких спрямовані на запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі, що сприятиме не лише відновленню психологічного стану військових, але й формуванню у них відповідального ставлення до міжособистісних стосунків та попередженню потенційних конфліктних ситуацій у сімейному середовищі».

Частина 3 статті 6 доповнити пунктом 9 такого змісту:

Стаття 6. Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

3. До інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

«9) дипломатичні представництва та консульства України».

Окрім того, низка пропозицій та рекомендацій міститься у тексті дисертації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асламов О. Ефективність правового захисту від домашнього насильства: міжнародний досвід та українська практика. *Матеріали конференцій МЦНД*, (Київ, 15.11.2024 р.). Київ, 2024. С. 205–212. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/315>
2. Бандурка І. О. Права дитини та деякі проблеми, пов'язані з їх застосуванням. *Право.ua*. 2021. № 4. С. 48–55.
3. Домашнє насильство у 2023 році: дані та тенденції. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%88%D0%BD%D1%94-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-2023-%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%B0-%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97.pdf>
4. Цьогоріч в Україні майже вдвічі зменшилася кількість звернень до поліції щодо домашнього насильства. URL: <https://zmina.info/news/czogorich-v-ukrayini-majzhe-vdvichi-zmenshylasya-kilkist-zvernen-do-policziyi-shhodo-domashnogo-nasylstva/>
5. Зінченко Д.А., Гопко Д.О. Правовий захист прав дітей під час військової агресії: адміністративні виклики та перспективи. *Захист прав дитини в умовах військової агресії: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23 черв. 2022 р.)* / МВС України, Одес. держ. ун-т внутр. справ. Одеса: Вид-во «Юридика», 2023. С. 102–106.
6. Легенька М. М. Зарубіжний досвід протидії насильству в сім'ї та можливості його використання в Україні. *Право і безпека*. 2017. № 4. С. 111–116.
7. Ортинська Н. В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2017. 524 с.
8. Опольська Н. М. Правове забезпечення прав і свобод дитини в

Україні: загальнотеоретичний аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 22 с.

9. Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 489 с.

10. Степаненко Н. Я. Захист та забезпечення прав дитини в умовах військових дій на Донбасі: теоретико-правовий аналіз: дис. на здобуття наук. ступеня докт. філософії. Університет економіки та права «Крок». Київ. 2021. 264 с.

11. Дручек О. В. Особливості правового нігілізму в Україні в період суспільної трансформації : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» ; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2011. 242 с.

12. Коломоєць Н. В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні: монографія. Харків: Панов, 2019. 352 с.

13. Ткаленко О. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів публічної адміністрації щодо попередження насильства у сім'ї»: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. / ОДУВС. Одеса. 2016. 24 с.

14. Горбова Г. О. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству у сім'ї: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ. 2015. 239 с.

15. Довгунь К. В. Адміністративно-правові засади діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 – «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2021. 202 с.

16. Зеленський Є. С., Кравченко І. С. Адміністративна діяльність Національної поліції щодо запобігання вчинення адміністративних правопорушень дітьми : монографія. Дніпро: ДДУВС, 2020. 154 с.

17. Семікоп Н. В. Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства: дис. ... на здобуття наук. ступеня докт. філос. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2024. 248 с.
18. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
19. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.
20. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.
21. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
22. Симоненко Т. Поняття й ознаки права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні: теоретико-правовий аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 188–194.
23. Жаровська І. М., Матяшовська Р. Ю. Глобальні виклики у праві (на прикладі статусу дітей дошкільного віку): монографія. Київ: Видавництво Людмила, 2020. 140 с.
24. Коломoeць Н. В. Зміст і сутність системи адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 34. С. 26–30.
25. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / [пер. з рос.]. Харків : Консул. 2001. 656 с.
26. Венедіктов В. С. Теоретичні питання соціальної політики держави в умовах ринкової економіки. Соціально-захисна діяльність держави в умовах ринкових відносин: матеріали наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 31 трав. – 2 черв. 2007 р.) / за ред. В. С. Венедіктова ; Укр. асоц. фахівців труд. права ; Черніг. держ. ін-т права соціальних технологій та праці. Чернігів, 2007. С. 9.
27. Обущак О. О., Обущак С. А. Адміністративне регулювання у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Гуманітарний вісник*

Запорізької державної інженерної академії. 2009. Вип. 36. С. 77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2009_36_9

28. Волкова І. І. Правова основа механізму захисту прав дітей. *Правові новели. Науковий юридичний журнал*. 2021. № 14. С. 105–112.

29. Юридична енциклопедія. Київ, „Українська енциклопедія” імені М. П. Бажана. 1999. Т. 2. С. 276–277.

30. Корж-Ікаєва Т.Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 2.00.07. Київ, 2008. 16 с.

31. Пустовіт Ж. М. Права дитини. *Юридична енциклопедія* / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Ю. С. Шемшученко (ред.). Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 4: Н-П. С. 707–708.

32. Шульц О. А. «Права дитини» як категорія сучасного конституційного права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 91–96.

33. Шевченко-Бітенська О. В. Правові механізми Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. Одеса, 2015. 210 с.

34. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.

35. Корнієнко М. В. Сучасний стан проблем захисту прав дітей в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. Вип. 1. С. 7–10.

36. Женевська декларація прав дитини. 20 листопада 2024 року. URL: <https://declaration2024.org/wp-content/uploads/2024/12/Declaration-2024-UA.pdf>

37. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.

38. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

39. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215.

40. Декларація прав дитини. Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text

41. Guzman A. T., Meyer T. L. International soft law. URL: https://www.researchgate.net/publication/39728229_International_Soft_Law

42. Корнієнко М. В. Нормативно-правове регулювання протидії насильству стосовно дітей. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 30 (69) № 4 2019. С. 136–140.

43. Конвенція про права дитини : Міжнародний документ від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

44. Про ратифікацію Конвенції про права дитини: постанова Верховної Ради УРСР № 7890ХІІ від 27.02.1991 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 13. Ст. 145.

45. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей. Дата підписання 19.10.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002#Text

46. Корнієнко М. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело адміністративного права (на прикладі рішення суду). *Практика Європейського суду з прав людини як джерело національного права* : матеріали круглого столу, м. Дніпро, 24 листоп. 2017 р.; уклад.: А.М. Кучук; О.О. Орлова. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. С. 24–26.

47. Європейська конвенція про здійснення прав дітей : Міжнародний документ від 25.01.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text

48. Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей : Закон України від 3 серпня 2006 року N 69-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 41. Ст. 354.

49. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Міжнародний документ від 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text

50. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Закон України від 20 червня 2012 року № 4988-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 19–20. Ст. 180.

51. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень : Міжнародний документ від 20.11.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_160#Text

52. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень Закон України від 16 березня 2016 року № 1026-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 16. Ст. 163.

53. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»). 29 листопада 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211.

54. Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей від 30 вересня 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_075.

55. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція). Дата вчинення 11.05.2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

56. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20 червня 2022 року № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text>

57. Гурковська К. А. Щодо питань адаптації норм Кодексу України про адміністративні правопорушення Відповідно до положень стамбульської конвенції. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 86: частина 5. С. 435–440.

58. Система захисту дітей від жорстокого поводження : [навчально-методичний посібник] / за ред.: К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. К. : Держсоцслужба, 2005. 396 с.

59. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

60. Герасимчук С. Нормативно-правовий захист дитини від насильства. *Jurnalul Juridic National: Teorie si Practica*. 2017. С. 90–92.

61. Забезпечення надання правових послуг особам, постраждалим від домашнього насильства : практичний посібник для надавачів правової допомоги / К. Л. Бойчук, С. М. Бреус, Т. І. Бугаєць, Л. О. Гриценко, Д. О. Пилипенко; за заг. ред. д.ю.н., доц. А. Б. Благої. К., 2023. 136 с.

62. Дмитришин О. О. Нормативно-правове регулювання захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 87: частина 2. С. 353–360.

63. Стратегія забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів від 26 листопада 2024 року № 1201-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2024-%D1%80#Text>

64. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

65. Павленко Т. А., Корабель М. Г. Домашнє насильство щодо дітей в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 486–489.

66. Гурковська К. А. Щодо питань адаптації норм Кодексу України про адміністративні правопорушення відповідно до положень Стамбульської конвенції. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 86: частина 5. С. 435–440.

67. В Україні набув чинності закон про посилення протидії домашньому насильству. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3939963-v-ukraini-nabuv-cinnosti-zakon-pro-posilenna-protidii-domasnomu-nasilstvu.html>

68. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому

насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 22 травня 2024 року № 3733-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2024. № 31. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20#Text>.

69. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон Української РСР від 07 грудня 1984 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

70. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. (Редакція від 11.04.2024 № 3633-IX). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

71. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>

72. Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі : постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#Text>

73. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах: постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 року № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text>

74. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 4 вересня 2008 року № 375-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 45. Ст. 313.

75. Актуальні проблеми протидії домашньому насильству : навчальний посібник / А. Б. Блага, О. С. Тунтула, О. О. Кочемировська ; за заг. ред. А. Б. Благої. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 208 с.

76. Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 655 URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/655-2018-%D0%BF>

77. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України
Постанова Кабінету Міністрів України від 23 січня 2019 р. № 43 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/43-2019-%D0%BF/sp:dark>

78. Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до
Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за
ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2019 р.
№ 234 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#Text>

79. Про затвердження типових положень про денний центр соціально-
психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства
та/або насильства за ознакою статі, та спеціалізовану службу первинного
соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього
насильства та/або насильства за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів
України від 21 серпня 2019 р. № 824 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2019-%D0%BF#Text>

80. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому
насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від
такого насильства: Указ Президента України від 21.09.2020 №398/2020. URL:
<https://www.president.gov.ua/documents/3982020-35069>

81. Про затвердження Порядку реагування на випадки насильства та
жорстокого поводження з дітьми : Постанова Кабінету Міністрів України від
19 листопада 2025 р. № 1513. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1513-2025-%D0%BF#Text>

82. Робота з захисту прав та інтересів дитини під час воєнного стану
триває 24/7. URL: <https://hlukhiv-rada.gov.ua/novini/6206-zakhist-prav-ta-interesiv-ditej-v-umovakh-voennogo-stanu>

83. Корнієнко О. О. Нормативно-правове регулювання захисту прав дітей
в Україні. *Legal Bulletin*. 2023. № 1 (7). С. 32–39.

84. Питання щодо захисту дітей від домашнього насильства особливо
актуальне під час війни. 20 жовтня 2023. URL:

<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1496637>

85. Форм багато – протидія одна. 16 днів проти насильства: дослідження та історії українок. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/bezpeka/16-dniv-protydiy-nasylstvu-doslidzhennya-ta-znachennya-v-suchasnomu-sviti/>

86. З 45 тисяч звернень про домашнє насильство 15% стосується дітей – Альона Кривуляк. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/na-pulsi-analizuiemo-holovne-na-hromadskomu-radio/z-45-tysiach-zvernen-pro-domashnie-nasylstvo-15-stosuietsia-ditey-alona-kryvuliak>

87. Не мовчи! Поліцейські Львівщини закликають жертв насильства звертатись по допомогу. URL: <https://lv.npu.gov.ua/news/ne-movchy-politseiski-lvivshchyny-zaklykaiut-zhertv-nasylstva-zvertatys-po-dopomohu>

88. Семікоп Н. В. Проблемні аспекти запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей під час війни в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 351–353.

89. Юрків Я. І. Насильство дітей у сім'ї як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород: Говерла, 2013. Вип. 28. С. 185–189.

90. Драпятий М. Домашнє насильство під час війни. Що з ним робитиме МВС? URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/domashnje-nasilstvo-pid-chas-vijni-shcho-z-nim-robitime-mvs.html>

91. Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл – ми стали 100-ою країною. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayina-priyednalasya-do-deklaraciyi-pro-bezpeku-shkil-mi-stali-100-oyu-krayinoyu>

92. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#Text>

93. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: Постанова КМУ від 5.04.2017 № 268 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-п#Text>

94. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 17.03.2022 р. № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-п#Text>

95. Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.03.2022 р. № 496. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0496282-22#Text>

96. Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022 р. № 274. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0274729-22#Text>

97. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану: постанова КМУ від 22 березня 2022 року № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-п#Text>

98. Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя : Постанова КМУ від 15.05.2022 № 581. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-2022-п#Text>

99. Дробязко Ю. Як захистити права дитини в умовах воєнного стану. *Юридична газета online. Всеукраїнське професійне юридичне видання.* від 5 листопада 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-prava-ditini-v-umovah-voennogo-stanu.html>

100. Спіріна Т., Цвігун А. Домашнє насильство над дітьми як соціально-педагогічна проблема. Ввічливість. *Humanitas.* Вип. 2. 2023. С. 157–162. URL: chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45840/1/T_Spirina_%D0%90_Tsvihun_%D0%92%D0%9D_2_fpsrso.pdf

101. Обмежувальний припис як інструмент захисту прав дітей через призму практики ВС за 2022–2023 роки. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/obmezuvalnii-pripis-iaak-instrument-zaxistu-prav-ditei-ce->

rez-prizmu-praktiki.

102. Дмитришин О.О. Особливості запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей в умовах воєнного стану. *Журнал східноєвропейського права*. 2024. № 121. С. 92–100.

103. В Україні діють також 516 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги жертвам насильства. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3621813-v-ukraini-e-516-brigad-socialnopsiholog-icnoidopomogi-zolnovic.html>.

104. Мобільні бригади соціально-психологічної допомоги. URL: <https://nssu.gov.ua/news/mobilni-bryhady-sotsialno-psykholohichnoi-dopomohy>

105. У 2024 році було майже на чотири тисячі більше звернень щодо насильства, ніж за 2023-й. URL: <https://www.village.com.ua/village/life/edu-news/358713-u-2024-rotsi-bulo-na-nbsp-mayzhe-chotiri-tisyachi-bilshe-zvernen-schodo-nasilstva-nizh-za-2023-y>

106. Діти і війна в Україні 24.02. – 24.11.2024. БФ «Голоси дітей». ГО «Харківський інститут соціальних досліджень». URL: <https://voices.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/Dity-i-viy-na-v-Ukrai-ni-2-misiats.pdf>.

107. Шостак К. Окремі аспекти проблематики невизнання дитини, яка стала свідком домашнього насильства, постраждалою. *ЮРФЕМ.UA*. 21 грудня 2021 р. URL: <https://jurfem.com.ua/okremi-aspekty-problematyky-nevyznannya-dytyny-yaka-stala-svidkom-domashnyogo-nasyilstva-postrazhdaloyu/>

108. Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 08 липня 2022 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 276 с.

109. Бисага Ю. М. Домашнє насильство у військовий час: правові проблеми. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. С. 783–787. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.126>

110. Запобігання інституціалізації дітей раннього віку. Інноваційні

технології соціальної роботи з профілактики відмов від новонароджених дітей : метод. посіб. [Т. Ф. Алексеєнко, О. В. Безпалько, Н. О. Бервено та ін.]. Київ : Століття, 2008. 224 с.

111. Бортник Н. П., Дубинський О. Ю. Права дітей в умовах сьогодення в контексті міжнародних стандартів. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 477–482. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.70>

112. Максимова М. К. Адміністративно-правове забезпечення реалізації дитиною права на захист від фізичного та психологічного насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 350–353.

113. Шумейко Т. А. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 8 (110). С. 169.

114. Турецков Т. Є. Організаційний механізм державного регулювання малого й середнього підприємництва в реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Том 30 (69). № 2. С. 87–91.

115. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_207

116. Загальна рекомендація № 30 щодо жінок в умовах запобігання конфлікту, під час конфлікту та пост конфлікту. URL: <https://gendermuseum.com/%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8/>

117. Пекінська декларація Прийнята на четвертий Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text

118. Резолюція Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека». URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-oon-1325>

119. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі : Закон України від 20 листопада 2024 р. № 4073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4073-20#Text>

120. Уряд посилює захист дітей від домашнього насильства. URL: <https://hromady.org/uryad-posilyuye-zaxist-ditej-vid-domashnogo-nasilstva/>

121. Бондар В. Адміністративно-правовий механізм протидії домашньому насильству на територіях, на яких ведуться бойові дії: проблеми реалізації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 86: частина 5. С. 397–402.

122. Малиновська Т. М. Домашнє насильство: щодо змістовного наповнення терміна. *Наше право*. 2020. № 3. С. 85–91. URL: http://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/85-_Malynovska-2.pdf

123. Андрущенко І. Г. Правовий статус та система органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. С. 3–11. DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v101.2024.1>

124. Король Н. П. Механізми взаємодії суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на регіональному та місцевому рівні. *Теорія та практика державного управління*. 2022. Вип. 1 (74). С. 50–62.

125. Братковський В. В., Вербицький П. С., Черномаз О. Б. Механізми взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи, які спрямовані на запобігання та протидію домашньому насильству. *Журнал східноєвропейського права*. 2025. № 133. С. 91.

126. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 6. Ст. 35.

127. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики

України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 року № 423. № 1544 від 31.12.2024} URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>

128. Горбова Г., Галуцько В. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї. Київ : Інститут публічного права, 2016. С. 41.

129. Марцеляк О. В. Конституційно-правий статус інституту омбудсмана: світовий досвід та українська модель. URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1351?locale_attribute=en

130. Положення про Національну соціальну сервісну службу України від 26 серпня 2020 року № 783. № 1506 від 27.12.2024} <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF#Text>

131. Положення про Державну службу України у справах дітей: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2023 р. № 1048 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1048-2023-%D0%BF#Text>

132. Як війна вплинула на домашнє насильство? URL : <http://www.healthright.org.ua/news-by-hr/yak-vijjna-vplinula-na-domashnehasilstvo/>

133. Павленко Т. Домашнє насильство в умовах війни: Причини та нові виклики сьогодення. 2022. С. 35.

134. У МВС презентували мобільний застосунок для реагування на випадки домашнього та гендерно зумовленого насильства. URL : <https://mvs.gov.ua/news/u-mvs-prezentuvali-mobilnii-zastosunok-dlya-reaguvannya-na-vipadki-domasnyogo-ta-genderno-zumovlenogonasilstva>

135. Найдьонова Л. А. Соціально-психологічні феномени створення територіальних спільнот. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 6. С. 19–22.

136. Годзенко О., Захарченко О. Деякі питання у діяльності громад при вирішенні питань, пов'язаних з домашнім насильством. *Матеріали Регіонального науково-практичного семінару* (ДДУВС, 05.12.2023). С. 43.

137. Крижановська О. В. Діти в умовах війни: роль Національної поліції у забезпеченні прав та захисті дітей. *Захист прав дитини в умовах військової агресії*

: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23 червня 2022 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 153–157.

138. Кричун Ю. А., Гордуз О. А. Насильство як соціальна проблема суспільства. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2021. Вип. 10. С. 111–113.

139. Мерник А. М., Максимова М. Ю., Круть М. В. Заборона домашнього насильства як складовий елемент фізичної, психологічної та моральної цілісності людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 229–230.

140. Замрига А. В. Адміністративно-правове забезпечення господарської діяльності в Україні. *Теорія і практика*: монографія. НДПП, 2020. URL: http://sipl.com.ua/?page_id=7

141. Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

142. Рівіс М. М. Публічне адміністрування транскордонного співробітництва України та країн-учасниць ЄС : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 217 с.

143. Мельник Р. С. Новий погляд на «вічну» проблему: предмет адміністративного права. *Питання адміністративного права*. Кн. 2; відп. за вип. Н. Б. Писаренко. Х. : ООО «Оберіг», 2018. 182 с.

144. Сукмановська Л. М., Репан М. І. Дослідження форм та методів поліцейської діяльності у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. *Діяльність поліції в Україні та країнах Європи: сучасні стандарти та варіанти уніфікації*. Колективна монографія. Рига, Латвія : “Baltija Publishing”, 2021. 590 с.

145. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підручник / І. І. Бодрова, С. В. Болдирев, В. О. Величко та ін. ; за ред. С. Г. Серьогіної. 2-ге вид. переробл. та доповн. Х. : Право, 2011. 360 с.

146. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. допов. / Уклад. і голов. ред. В. І. Бусол. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

147. Адміністративне право України : підручник [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер,

2005. 544 с.

148. Курс адміністративного права України : підручник [В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін.] ; за ред. В. В. Коваленко. К. : Юрінком Інтер, 2012. 808 с.

149. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право : навч. посіб. [В. В. Галуцько, В. І. Курило, С. О. Короед та ін.] ; за ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 272 с.

150. Максимова М. К. Адміністративно-правове забезпечення реалізації дитиною права на захист від фізичного та психологічного насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 350–353.

151. Про затвердження Типової програми для постраждалих осіб: Наказ Міністерство соціальної політики України від 13.10.2021 № 587 Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства соціальної політики № 9-Н від 13.01.2025 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1568-21#Text>

152. Про утворення Державної установи „Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей: Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.12.2018 р. № 1852. зареєстрований у Міністерстві юстиції України 22.12.2018 р. за № 1458/32910. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1458-18#Text>

153. Про затвердження форм документів, із яких формується особова справа постраждалої особи, влаштованої до притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства та / або насильства за ознакою статі: Наказ Міністерства соціальної політики України від 02.07.2019 № 1037, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11.07.2019 р. за № 772/33743. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0772-19#Text>

154. Про затвердження Методики визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі: Наказ Міністерства соціальної політики України від 30.11.2020 № 787, зареєстрований у Міністерстві

юстиції України 12 січня 2021 р. за № 36/35658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0036-21#Text>

155. Про затвердження Плану заходів з реалізації в Харківській області право-просвітницького проекту «Я маю право!» у 2018 році: рішення Харківської обласної державної адміністрації від 9 січня 2018 р. URL: <https://public.kh.gov.ua/info/archive/index.page45.html>

156. Про проведення спільного рейду «Діти вулиці» та перевірки кафе-барів щодо попередження продажу неповнолітнім алкогольних напоїв, тютюнових виробів на території Дворічанської селищної ради: наказ начальника служби у справах дітей Дворічанської районної адміністрації від 16 листопада 2012 р. № 59. URL: <https://dvorichanska-gromada.gov.ua/>

157. Про затвердження Міської Комплексної програми «Назустріч дітям» на 2011-2017 рр.: рішення (із змінами і доповненнями) Харківської міської ради від 24 лютого 2016 р. № 116/16. URL: <https://doc.city.kharkiv.ua/uk/document/doc/id/338a1b9fa96f9ad48a74d76efd891dccffc8d7451aae258cf1c0498d482ed1124d14b24b369e45c6>

158. Горбунова Я. М. Адміністративно-правові інструменти протидії домашньому насильству. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 4. С. 100–107.

159. Волкова І. І. Інституційна система суб'єктів, які забезпечують захист прав дитини. *Правова позиція*. 2021. № 3 (32). С. 87–90.

160. Стариченко А. О. Діяльність Національної поліції по охороні прав дітей в Україні: адміністративно-правові аспекти: дис. ... д-ра філос.: 081. Одеса, 2022. 263 с.

161. Дручек О. М. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України як суб'єкта забезпечення прав і свобод дитини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. 254 с.

162. Миколаєць В., Мацелик Т., Новицька Н.. Адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства щодо дитини. *Юридичний вісник*. 2022. Вип. 2. С. 60–67.

163. Домашнє насильство у 2023 році: дані та тенденції. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%88%D0%BD%D1%94-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-2023-%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%96-%D1%82%D0%B0-%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97.pdf>

164. Звіт за результатами моніторингу судової практики про вчинення домашнього насильства щодо дитини (стаття 173-2 КУпАП): веб-сайт. URL: <http://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2021/05/%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D1%83-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80-%D0%AE%D1%80%D0%A4%D0%B5%D0%BC.pdf>

165. Постанова Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпропетровська від 21 серпня 2020 р., справа № 199/5414/20). URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/91092882?_ga=2.90790232.377756000.1658404854-1500804318.1630582485

166. Дмитришин О. О. Взаємодія між підрозділами поліції при реагуванні на факти домашнього насильства щодо дитини або у присутності дитини. *Журнал східноєвропейського права*. 2023. № 116. С. 83–93.

167. Клейман М. Й. Національна поліція як гарантія безпеки: Моделі запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*, 2024. № 3 (85). С. 241–249.

168. Грубрина А. Частіше стаємо жертвами: рівень насилля в Україні росте – психолог про причини і способи захисту. *Вікна*. 2025. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/bezpeka/v-ukrayini-roste-kilkistvypadkiv-domashnogo-nasylstva/>

169. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

170. Мороз О. Б., Хатнюк Ю. А. Роль органів Національної поліції в запобіганні та протидії домашньому насильству. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип.80. С. 513–521. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/297173/290090>

171. Мінченко С. І., Дмитрашук О. С. Протидія злочинності: кримінально-правове, кримінологічне та криміналістичне забезпечення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 106–111.

172. Біленко П. Уповноважені органи Національної поліції України як суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 157–161.

173. Довгунь К. В. Адміністративно-правові засади діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 202 с.

174. Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС від 27.04.2020 р. № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#n467>

175. Нечитайло Б. В. Адміністративно-правове забезпечення діяльності суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 47. Том 1. С. 133–137.

176. Нацполіція збільшила кількість спеціалізованих мобільних груп із реагування на факти вчинення домашнього насильства URL:

<https://www.kmu.gov.ua/news/nacpoliciya-zbilshila-kilkist-specializovanih-mobilnih-grup-iz-reaguvannya-na-fakti-vchinennya-domashnogo-nasilstva>

177. Черпаха К. Протидія насильству стосовно жінок та домашньому насильству: практичний посібник для поліцейських. Київ: Рада Європи, 2024. 114 с.

178. Роль і завдання поліції в місцевій системі запобігання та протидії домашньому насильству: посіб. / С. В. Альошкін, К. Л. Бойчук, О. В. Даценко, О. В. Ковальова / за заг. ред. А. Б. Благої. К., 2023. 221 с.

179. Боровик А.В., Ткачук В.С. Національна поліція як суб'єкт запобігання домашній злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 173–178.

180. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та ПОГ : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28 лип. 2017 р. № 650. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10>

181. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України 19.12.2017 р. № 1044. Редакція від 21.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>

182. Положення про Департамент патрульної поліції затверджене наказом Національної поліції України від 06 листопада 2015 року № 73.

183. Ковальова О. В. Особливості застосування поліцейськими спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству. *Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству* : матеріали Міжнар. круглого столу (Київ, 27 верес. 2019 р.). Київ, 2019. С. 86–89.

184. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : методичні рекомендації. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 136 с.

185. Порядок реалізації пілотного проєкту щодо запровадження центрів захисту дитини (за моделлю Барнахус) : Наказ Міністерства юстиції України, Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України,

Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України від 26 липня 2024 року № 2218/5/180/523/352-Н/130. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1151-24#Text>

186. Центр захисту дитини за моделлю «Барнахус» у Львівській області стане чотирнадцятим в Україні: що варто знати про його роботу. Львівська обласна військова адміністрація. Офіційний вебсайт. Електронний ресурс. URL: <https://loda.gov.ua/news/128096>

187. Сукмановська Л. М, Репан М. І. Дослідження особливостей роботи підрозділів Національної поліції із дітьми, що постраждали від домашнього насильства. *Журнал східноєвропейського права*. 2025. № 132. С. 238–244.

188. Ситуаційний аналіз становища дітей в Україні 2024. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/49196/file/UNICEF_SitAn_2024_UKR.pdf

189. Окремі аспекти проблематики невизнання дитини, яка стала свідком домашнього насильства, постраждалою. URL: <https://jurfem.com.ua/okremi-aspekty-problematyky-nevyznannya-dytyny-yaka-stala-svidkom-domashnyogo-nasylstva-postrazhdaloyu/>

190. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: Розпорядження Кабінету Міністрів від 18 грудня 2018 р. № 1027-р. URL: <https://za-kon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>

191. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. С. 19.

192. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова КМУ від 24 вересня 2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>

193. Коваленко І. А. Проблеми захисту в Україні та зарубіжний досвід запобігання від домашнього насильства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Вип. 78: частина 2. С. 202–206.

194. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001 № 25–26, Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

195. Собко Г. М., Пацалова О. О. Досвід європейських країн у сфері протидії домашньому насильству. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. Т. 2. С. 184–187.

196. Ломакіна О. В. Зарубіжний досвід протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2020. № 1. С. 98–105.

197. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 514 с.

198. Тичина Д. М. Європейська практика запобігання домашньому насильству. *Правова позиція*. 2023. № 2 (39). С. 136–143.

199. Ященко А. М. Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство: порівняльний аналіз кримінального законодавства України й окремих Європейських країн. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 35–45.

200. Школьніков І. Протидія насильству в сім'ї: досвід Польщі. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5856/1/%d0%9f%d0%a0%d0%90%d0%92%d0%9e%d0%92%d0%86%20%d0%a0%d0%95%d0%a4%d0%9e%d0%a0%d0%9c%d0%98_p151-154.pdf

201. Kodeks karny. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. URL: <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-1969-13-94,16787601.html>

202. Сікан О. М. Сім'я як об'єкт кримінально-правової охорони: дис. ... док. філософ. 081.Одеса. 2023. 264 с.

203. Мануїлова К. В., Рудецька П. А. Світовий досвід країн на міжнародно-правові аспекти щодо домашнього насильства. *Київський часопис права*. 2023. № 2. С. 221–227.

204. Фінальний звіт за результатами науково-практичного семінару

«Розгляд судьями справ щодо насильства над дітьми та торгівлі людьми: міжнародні стандарти та досвід». Львів, 26–27 січня 2011 р. 40 с.

205. Гонтаренко В. Міжнародні правові стандарти та зарубіжний досвід протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з домашнім насильством. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*. 2022. Vol. 1. №. 3. P. 7–21. DOI: 10.46299/j.isjpp.20220103.01

206. Йосифович Д. І. Попередження насильства в сім'ї: досвід Республіки Польща. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 384–391.

207. Lex Kamilek: у Польщі почали діяти нові положення щодо захисту дітей від насилля. URL: <https://naszwybir.pl/lex-kamilek/>

208. Мануїлова К. В., Рудецька П. А. Світовий досвід країн на міжнародно-правові аспекти щодо домашнього насильства. *Київський часопис права*. 2023. № 2. С. 221–227.

209. La mission interministérielle de protection des femmes contre les violences et de lutte contre le trafic d'êtres humains. URL: <http://stop-violences-femmes.gouv.fr/-La-mission-interministerielle-de-91-.html>

210. Білас А. І. Суб'єкти правоохоронної діяльності країн Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 198–208.

211. Практичне право: на попередження насильства в сім'ї : пілотний інтерактивний курс : навч. посіб. / А. О. Галай, В. О. Галай, В. В. Муранова, Н. В. Федоровська. Київ : ГО «Київський правозахисний альянс», 2016. 100 с.

212. Скакун І. В. Проблемні питання адаптації законодавства України у сфері протидії домашньому насильству до законодавства ЄС. *Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 18–19 січ. 2019 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 67–70.

213. Скакун І. В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо протидії домашньому насильству: дис. ...докт. філософ: 081

– Право. Київ. 2020. 248 с.

214. Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству: матеріали міжнародного круглого столу (27 вересня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 184 с.

215. PROMISE Barnahus Network. URL: <https://www.barnahus.eu/en/>

216. Модель «Барнахус»: Загальна характеристика і впровадження в Україні. Збірка матеріалів із впровадження моделі «Барнахус» в Україні. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/21316/file/BARNAHUS_web_2.pdf

217. Бакаїм М.В. Протидія домашньому насильству у контексті євроінтеграційних прагнень України. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 5(33). С. 34–39.

218. Сукмановська Л. М. Суб'єкти застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 433–437.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

*Статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування
до переліку наукових фахових видань України*

1. Дмитришин О. О. (2023). Взаємодія між підрозділами поліції при реагуванні на факти домашнього насильства щодо дитини або у присутності дитини. *Журнал східноєвропейського права*. (116). 83–93. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10206397>
2. Дмитришин О. О. (2024). Особливості запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей в умовах воєнного стану. *Журнал східноєвропейського права*. (121). 92–100. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11062187>
3. Дмитришин О. О. (2024). Захист прав та домашнє насильство щодо дітей в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. (84). Vol. 3. 89–95. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.14>
4. Дмитришин О. О. (2025). Нормативно-правове регулювання захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. (87) Vol. 2. 353–360. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.2.53>
5. Дмитришин О.О. (2025). Національна поліція України як суб'єкт захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства. *Актуальні проблеми політики*. 2025. (76). 5-16. DOI <https://doi.org/10.32782/app.v76.2025.1>

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Дмитришин О. О. (2023а) Захист дітей, які постраждали від домашнього насильства. *Інформаційне право: сучасні виклики і напрями розвитку* : зб. матер.

III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 10 листопада 2023 року); відпов. за вип. проф. М. М. Бліхар, доцент Н. І. Дідик. Київ : Комп'ютерний дизайн, 97–100.

2. Дмитришин О. О. (2023b). Взаємодія між підрозділами поліції при реагуванні на факти домашнього насильства щодо дитини або у присутності дитини. *Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах світових тенденцій та національної практики* : зб. наук. праць і матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Крипівницький, 21 листопада 2023 року) / гол. ред. Р. М. Колісніченко. Кропивницький : Центрально-Українське видавництво, 95–102.

3. Дмитришин О. О. (2024a). Правове регулювання захисту прав дитини під час збройних конфліктів... *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22–23 лютого 2024 року) / упор. У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 281–288.

4. Дмитришин О. О. (2024b). Нормативно-правове регулювання протидії домашньому насильству стосовно дитини. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 року) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. Держ. ун-т внутр. справ, Ч. I. 463–466. DOI: 10.31733/15-03-2024/1.

5. Дмитришин О. О. (2024c). Правове регулювання протидії та запобіганню домашнього насильства щодо дитини. *Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень* : збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред. П. В. Горінова ; Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 року). Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 247–251.

6. Дмитришин О. О. (2024d). Проблеми захисту прав дітей, що постраждали від домашнього насильства під час воєнних дій в Україні. *Правовий дискурс*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти. (м. Черкаси, 10 жовтня 2024 року). К. : 7БЦ, 13–16.

7. Дмитришин О. О. (2024e). Домашнє насильство щодо дитини під час війни – виклик сьогодення. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах*

правового режиму воєнного стану: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 8 листопада 2024 року) / упор. Р. М. Андрусин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 65–70.

8. Дмитришин О. О. (2025a). Нормативно-правове регулювання захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21 лютого 2025 року) / упоряд. У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 172–175.

9. Дмитришин О. О. (2025b). Міжнародні стандарти захисту прав дитини як основа їх захисту на вітчизняному рівні. *Правові засоби захисту прав і свобод дитини в Україні*: матеріали круглого столу (м. Львів, 30 травня 2025 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 29–35.

10. Дмитришин О. О. (2025c). Національна поліція України як суб'єкт захисту прав дитини, які постраждали від домашнього насильства. *Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ)*: Матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф., (31 жовтня 2025 року. м. Черкаси). К : 7БЦ, 113–116.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Львівського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Руслан СТРОЦЬКИЙ

2025

АКТ

13.10. 2025

м. Львів

№ 65

Про впровадження результатів дисертації Дмитришин Олени Олегівни на тему «Адміністративно-правове забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства» в освітній процес ЛьвДУВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу забезпечення якості освіти кандидата юридичних наук Юлії ЛОЗИНСЬКОЇ;
- т.в.о. заступника начальника відділу організації наукової діяльності кандидата юридичних наук, старшого дослідника Степана ЦЕРКОВНИКА;
- декана факультету №2 (з підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності та правоохоронних інформаційних систем) кандидата наук із соціальних комунікацій підполковника поліції Петра ВЕРБИЦЬКОГО;
- т. в. о. завідувача кафедри поліцейської діяльності факультету № 2 (з підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності та правоохоронних інформаційних систем) кандидата юридичних наук, доцента Оксани ЧОРНОМАЗ;
- завідувача загальної бібліотеки Ірини КРАВЕЦЬ.

Комісія відповідно до Положення про порядок впровадження результатів наукових робіт в освітній процес, наукову, практичну, законотворчу діяльність та їх облікування у ЛьвДУВС, затвердженого наказом ЛьвДУВС від 16.08.2023 № 270, розглянула й узагальнила основні положення і результати дисертації Дмитришин Олени Олегівни на тему «Адміністративно-правове забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081«Право».

Проаналізовано також основні результати дослідження Дмитришин О.О., у яких опубліковані теоретичні положення дисертації, зокрема:

1. Дмитришин О.О. Особливості запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей в умовах воєнного стану. *the Journal of Eastern European Law / Журнал східноєвропейського права*. 2024. № 121. С. 92-100. (стаття).

2. Дмитришин О.О. Захист прав та домашнє насильство щодо дітей в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. Серія ПРАВО. Випуск 84: частина 3. С. 89-95. (стаття).

3. Дмитришин О.О. Нормативно-правове регулювання захисту прав дітей, які постраждали від домашнього насильства. Серія ПРАВО. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025 Випуск 87: частина 2. С. 353-360. (стаття).

4. Дмитришин О.О. Захист дітей, які постраждали від домашнього насильства. Інформаційне право: сучасні виклики і напрями розвитку: зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 10 листопада 2023 р.); відпов. за вип. проф. М. М. Бліхар, доцент Н.І. Дідик. Київ: Комп'ютерний дизайн, 2023. С. 97-100.

5. Дмитришин О.О. Взаємодія між підрозділами поліції при реагуванні на факти домашнього насильства щодо дитини або у присутності дитини. Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах світових тенденцій та національної практики : зб. наук. праць і матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (21 лист. 2023 р.) / гол. ред. Р. М. Колісніченко. Кропивницький : Центрально-Українське видавництво, 2023. С. 95-102.

6. Дмитришин О. О. Правове регулювання захисту прав дитини під час збройних конфліктів... Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 лютого 2024 року) / упор. У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 281-288.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що наукові праці Дмитришин Олени Олегівни містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Запобігання та протидія домашньому насильству», «Поліцейська діяльність», під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Члени комісії:

Юлія ЛОЗИНСЬКА

Степан ЦЕРКОВНИК

Петро ВЕРБИЦЬКИЙ

Оксана ЧОРНОМАЗ

Ірина КРАВЕЦЬ